

könyv
könyvtár
könyvtáros

1993
augusztus

Képek a Könyvtárgyak című
kiállításról.
Híradásunkat lásd
a 66. oldalon.
(Pálmai József
felvételei)

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1993. augusztus

Tartalom

Könyvtárpolitika

Katsányi Sándor: Tendenciák és illúziók	3
Cholnoky Győző: Könyvtár és könyvtáros. Történeti és szociológiai vázlat .	10
Darányi Sándor: A felsőoktatásban dolgozó könyvtárosok át- és továbbképzése II.	19

Műhelykérdések

Berke Barnabásné: Mi újság a nemzetközi szabványosításban?	26
Ferenczi Zsuzsanna: Közérdekű, közhasznú, közösségi, köznapi tájékoztatás	30

Könyvtári élet

Sonnevend Péter: Feljegyzések a főváros nyilvános könyvtáráról III.	34
--	----

Könyv és Nevelés

Dán Krisztina: Helyünk a világban – helyünk az iskolában	38
P. Kovács Imre: Iskolakönyvtári szívhangok II.	43

Szabad tér

Gaál Orsolya: Döntő az első olvasmány	47
Mikulás Gábor: Könyvtárostánáira emléke	48

Extra Hungariam

Mikulás Gábor: Ausztrál diákok és a könyvtár	52
Lukács István: Olvasásra nevelés és történelem	54

Konferenciák

Poprády Géza: LIBER konferencia Lisszabonban	58
Erkel-emléknap az FSZEK Zenei Gyűjteményében (P. Gy.)	59

Perszonália

Dr. Szabó Ferenc: Búcsú Balogh Ferentztől	61
--	----

Holmi

.	63
-----------	----

Recenziók

Pogány György: „Telekunyhók” a vidék fejlesztéséért	67
Bényei Miklós: Egy műfaj újjáéledése(?)	68
Balogh Ferencné: Olvasás és társadalom	70

Lapunk e számát a Könyvtárügyek c. kiállítás anyagából válogatott művekkel illusztráltuk

From the contents

- Sándor Katsányi*: Collection development in public libraries. Tendencies and illusions (3);
Győző Cholnoky: Value and personality in the library. A historical and sociological outline (10);
Zsuzsanna Ferenczi: Community information, public information (30).

Cikkeink szerzői

Balogh Ferencné, a Veszprémi Megyei Könyvtár munkatársa; *Bényei Miklós*, a Debreceni Megyei Könyvtár munkatársa; *Berke Barnabásné*, az OSZK fősztályvezetője; *Cholnoky Győző*, az OIK munkatársa; *Dán Krisztina*, a Fővárosi Pedagógiai Intézet munkatársa; *Darányi Sándor*, az ELTE oktatója; *Ferenczi Zsuzsanna*, a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola oktatója; *Gaál Orsolya*, gimnáziumi tanuló; *Katsányi Sándor*, az FSZEK fősztályvezetője; *Lukács István*, székelyudvarhelyi könyvtárostanárs; *Mikulás Gábor*, a Kecskeméti Tanítóképző Főiskola Könyvtárának munkatársa; *P. Kovács Imre*, a Köznevelés fejlesztő-helyettese; *Pogány György*, az MTA Zenetudományi Intézet könyvtárának munkatársa; *Poprády Géza*, az OSZK mb. főigazgatója; *Sonnevend Péter*, az OSZK fősztályvezetője; *dr. Szabó Ferenc* újságíró

Szerkesztőbizottság:
Poprády Géza elnök,
Domsa Károlyné, Maurer Péter,
Sóron László, Tóthné Környei Márta

A szerkesztőség tagjai:
Bereczky László főszerkesztő,
Bajai Mária tervezőszerkesztő,
Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1134 Bp., Váci út 19. – Telefon: 131-2992/120
Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: **Maróti Istvánné**, a Könyvtárellátó Vállalat igazgatója
Készült az ETO-Print Nyomdaipari Kft.-ben
Fefelős vezető: **Balogh Mihály** ügyvezető igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Közművelődési és Kulturális mecenatúrájától és a Magyar Hitelbank „Táncsics Mihály” Alapítványától

Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat
Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint
HU-ISSN 1216-6804

Tendenciák és illúziók

Az itt következő fejtegetések írója felkérést kapott: foglalja össze azokat a tendenciákat, amelyek megítélése szerint a közkönyvtárak állománygyarapítását (világszerte és nálunk is) jellemzik. (A jelen gyakorlati bonyodalmaival nem kellett foglalkoznia.) Voltaképpen irodalmi szemlézés-féle volt a feladat: körülnézni, elmélkedni, rendbe rakni.

A meghatározó – vagy általam annak vélt – tendenciákat, fő sodrásirányokat értékítélet nélkül törekedtem leírni. Annál is inkább, mert ezek helyenként egymásnak is ellentmondóak, s ha rövidebb távon sejtetik is a várható jövőt, hosszabb távú végiggondolásuk már nem a prognózishoz ad többé-kevésbé biztos fogódzókat, hanem a közkönyvtárak jövője fölötti elmélkedéshez kínál elgondolkoztató szempontokat.

A használati érték térhódítása az eszmei értékkel szemben

Ismeri még valaki *Ranganathan* nevét? Annak idején tanítónk, *Kőhalmi Béla* bácsi gyakran idézte őt, mint a modern könyvtárelmélet nagy alakját, az én ifjonti képzeletemben azonban inkább titokzatos indiai bölcsként jelent meg. Annál is inkább, mert ilyesféle axiómákban foglalta össze a könyvtár lényegét: „1. Az (értékes) könyv számára megfelelő olvasót biztosítani. 2. Az olvasó számára megfelelő könyvet biztosítani.” Sarkigazság ez, és éppen a maga ellentmondásosságában az. Az állomány (és az állománygyarapítás) két alapvető értékkritériumát nevezi meg: a művek eszmei értékét, vagyis a gyarapító könyvtáros tudományi-irodalmi értékrendjének való megfelelést és a *használati értéket*, vagyis az olvasó igényeinek való megfelelést. A két érték állandó és szükségszerű konfliktusban áll egymással.

E konfliktus története mélyen beleágyazódik a közkönyvtárak eszmetörténetébe. Talán nem érdektelen visszatekintenünk rá.

A közművelődési (nép-)könyvtárak első apostolai aufklérista alapon álltak: értékes, jó műveket kell a nép kezébe adni, és bízni a tudomány és a művészet mindenek felemelő hatalmában. E megközelítésben az *eszmei értéke*, szerepe kizárólagos volt. Később, századunk első évtizedeiben viszont már egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a legjobb könyvek is hatástalanok maradnak, ha az olvasót, mint befogadót figyelmen kívül hagyják. A tudatos „könyvtárpedagógia” klasszikus kora ez; nagy alakjai, *Hofmann*, *Rubakin* már fontos szerepet szánnak az állománygyarapítás kérdéseiben az olvasónak, – ám csak mint a „nevelés tárgyának”. A könyvtárban továbbra is csak a „nevelői célokra használható” könyv létjogát ismerik el. Még távol van a következő lépés, mikor az olvasó – eszmei alakban – mint saját igényeinek érvényesítője is megjelenik a gyarapítási döntésben; ám addig Európa könyvtárügye még átélte egy visszakanyarodó közjátékot. A kemény diktatúrák, *Hitler* és *Sztálin* birodalma a közkönyvtárakban ismét kizárólagossá tette az ideológiát a tőle eltérő olvasói igényekkel szemben. (A náci Németország könyvtáraiból nemcsak az „ellenséges” műveket vonták ki, hanem a „léha szórakoztatást” nyújtókat is.)

A második világháború és méginkább a hidegháború után Nyugat-Európa társadalmait az elmélyülő demokratizálódás jellemzi. Az állampolgár az élet egyre több területén kap beleszólási jogot; megkapja ezt a jogot – közvetetten – a közkönyvtárakban is. Az állománygyarapításnál az olvasót immár nem mint a „nevelés tárgyát” veszik figyelembe, hanem mint személyiséget, akinek jogos igényeire az önmagát már nem mint nevelő, hanem mint szolgáltató intézményt definiáló könyvtárnak tekintettel kell lennie. Még akkor is, ha értékrendje eltér a könyvtárosétól: a könyvtáros legyen toleráns.

Ebben a periódusban (itt most az egyes államok periódus-eltolódására és különösen a késleltetett kelet-európai útra külön nem térek ki), a könyvtári állománygyarapítás két-tényezőssé válik: még mindig a könyvtáros (egyre liberálisabban értelmezett) eszmei értékrendszere a meghatározó, de mellette ott van az olvasó igénye, a könyvtár várható forgalmának a szempontja, tehát a használati érték. S az utóbbi súlya, jelentősége állandóan növekszik. (Annál is inkább, mert a nyugati demokráciákban az ideológiai értékekkel szemben a gyakorlatiak felértékelődése máig ható folyamat. A könyvtárakban egy alapvető társadalmi tendencia elvei érvényesülnek és válnak szakmai gyakorlattá.) E térhódítás a könyvtárakban elvezet(het) egy kritikus fordulóponthoz, a súlypont átbillenéséhez: egy határponttól kezdve immár nem a könyvtáros eszmei értékrendje a domináns (amely engedményeket tesz a használati értéknek), hanem a használati érték válik meghatározóvá, (amelyet persze korlátoz és módosít a könyvtáros eszmei értékrendje). Ez az a kritikus átbillenés, amely azután a könyvtár egész filozófiájára kihat. Ez az a bukfenc, az átbucskázás, mikor a rút varangyból királyfi lesz vagy a királyfiból rút varangy (nézőpont szerint).

Milyen következményekkel jár az „átbillenés”? Eszmei alapot teremt a használati érték legradikálisabb hívei számára, hogy – mint egy fejlődési folyamat végső fázisára – a használati érték *kizárólagosságára* építsék fel könyvtári koncepciójukat. Gyakorlatukban az állománygyarapítás egyetlen kritériuma: igényli vagy nem igényli az olvasó az adott művet. Az angol, a német könyvtárügyben ismerünk ilyen „fundamentalista” megoldásokat, a többséget azonban az jellemzi, hogy a használati érték elsődlegességének elismerése mellett az irodalom alsó és felső szintjénél eszmei kivételt tesznek. (Nem mernek egy bizonyos szint alá menni, s olvasói érdektelenség esetén is állományban tartják pl. a klasszikusokat.)

A használati érték elsődlegességére épülő állományépítési elvnek számos gyakorlati következménye van.

1. A korábbiól eltérő állománygyarapítási tájékoztató *eszközrendszerre* van szükség. Minden periódusnak megvolt a maga adekvát eszköze: az eszmei ideológiai érték *kizárólagosságának* a központból kiküldött könyvcsomagok feleltek meg, az eszmei érték elsődlegességének az *Új Könyvek* típusú ajánlások. A használati érték előtérbe kerülése más típusú információt igényel: olyant, amelynek a leírásai elégséges tájékoztatást adnak a várható keresletről.

2. Az állományépítés másik oldala: a *kivonás* elve és gyakorlata is gyökeresen megváltozik. Ha a nevelői érték a domináns: csak az elavult, „rosszul nevelő” könyveket kell kivonni, ha viszont a használati érték az elsődleges, akkor az elavultakon kívül minden olyant is, amire már nincs szükség. (Figyeljük meg: Nyugatról Kelet felé haladva egyre több elfekvő könyvet találunk a könyvtárak polcain.)

3. Megváltozik az állományépítési munka *értékelése*. Ahol a művek eszmei értékét fogadják el meghatározónak, ott a jó állománygyarapítás kritériuma a „fent” meghatározott normákkal (mintajegyzékekkel) való megegyezés. Ha viszont a használatot tartjuk meghatározónak, akkor azt kell mérnünk: megfelelő-

e a forgási sebesség, az állomány forgalma az egyes egységek között arányosan oszlik-e meg, nincsenek-e az igényekhez mérten túl szegényesen vagy (mások rovására) túl gazdagon gyarapított állományrészek.

4. A használó-orientált rendszerben megerősödik az ellátási *háttérszolgáltatások* szerepe. A ritkábban keresett művek könyvtári jelenlétéről lemondani jó lélekkel csak ott lehet, ahol azok a háttérszolgáltatások segítségével könnyen és gyorsan előhívhatók, ezért a használat-centrikus könyvtárak vagy könyvtári rendszerek következetesen dolgoznak ezek kiépítésén. A német „háromtagolású könyvtár” a szélsőségesen használat-elvű „olvasóközele tér” mellett kiépítette belső raktárát, az FSZEK a családi könyvtáraival egy időben megteremtette Központi Ellátó Szolgálatát. A használat-elvhez közelítői könyvtárügyekben felerősödik a könyvtárközi kölcsönzés jelentősége.

Új médiák térhódítása a könyvvel szemben

Kezdetben volt a könyv. Aztán megjelentek az új médiák: a hanglemezek, a diafilmek. A közkönyvtár zavart, félszeg mozdulatokkal nyúlt utánuk; sem a teljes elutasításhoz, sem a teljes elfogadáshoz nem volt ereje. Közbülső megoldást választott: a hagyományos könyv és folyóirat mellé elfogadta őket kiegészítő, színesítő könyvtári anyagnak. S ezzel elindult egy úton, amelyről többé nem tudott letérni.

Választása akkor még többé-kevésbé harmóniában volt az olvasók kulturális szokásaival: többségük a könyvet vallotta a szabadidős művelődés legfontosabb és leggyakrabban használt eszközének, a többit csak ennek kiegészítéseként említette. De nem sokáig volt ez így. Megjelentek és tömegesen elterjedtek a hangkazetták, majd berobbant a videó. Az állampolgárok (köztük a könyvtárlátogatók is) szabadidejében egyre csökkent a könyvolvasás szerepe, s egyre nőtt az egyéb médiáké. Mind tágabbra nyílt az olló a könyvtár kínálata és az állampolgárok tényleges médiafogyasztási szokásai között. Rá kellett ébrednünk: nem áltathatjuk magunkat, a könyv elvesztette korábbi szabadidős pozícióját, s a bemérhető jövőben még további pozícióvesztések is várhatók.

A könyvtár az új médiákat – némi késlekedéssel és tartózkodással – sorra beengedte falai közé. Így kellett tennie, hiszen a szabadidős könyvolvasmányt igénylők száma egyre csökkent, s a közkönyvtár nem vállalhatta (könyvkölcsönző intézményként sem) az ezzel párhuzamosan jelentkező stagnálást vagy lassú visszafejlődést. Csakhogy ekkorra már kialakultak az új médiák üzleti kölcsönzőhálózatai, s a könyvtárnak nem volt lehetősége – de kedve sem – arra, hogy ezekkel versenyre keljen. Maradt ismét a kompromisszumos megoldás: az új médiák állománykiegészítő, színesítő szerepben. De bármily visszafogott is ezek fejlesztése, mégis elég ahhoz, hogy a könyv domináns szerepét lassan, de feltartóztathatatlanul leépítse.

Minden jel arra mutat, hogy a kettős tendencia (a könyveknek, mint szabadidős olvasmányoknak térvesztése és az egyéb, új médiák elnyomulása) tovább tart társadalmi méretekben és a könyvtárakban egyaránt. Egy egészen friss felmérés szerint, melyet tíz keletnémet (volt NDK) városi közkönyvtárában végeztek, a látogatók 55%-a kért könyvet, a többi „valami mást”, nem hagyományos dokumentumot. Nincs messze tehát az „átbillenés” pillanata, amikor tudomásul kell vennünk: vége egy korszaknak, a hagyományos szabadidős könyvkölcsönzés periódusának, a könyvtárnak nevezett intézmény multi-média kölcsönzővé válik.

Először valószínűleg az olvasók kommersz igényeinek jobban kitett kisebb könyvtári intézmények (mindenekelőtt a városi fiókkönyvtárak) fogják elveszí-

teni hagyományos „könyves” jellegüket, majd követik őket a közepes intézmények is.

A kérdés már nem az, hogy vállalja-e a könyvtár az új médiákat – erre a társadalmi elvárás és saját korábbi döntéseinek logikája egyaránt rákényszeríti – hanem az: milyen formában? Ugyanis a nyomtatott könyvtári anyagokhoz hasonló teljességigénytel képtelen az új médiák gyűjtését kiépíteni, ezért valahol valamiről le kell mondania.

Lemondhat az új médiák terén a „tömegigény”, az „alsóbb igény szint” kielégítéséről, átengedve ezt az üzleti kölcsönzohálózatoknak. Ebben az esetben a könyvtár, ha a könyvek esetében vállalja is a használat-elvű gyarapítási megközelítést, más dokumentumoknál visszatér az eszmei érték-elv kizárólagosságához. Lemondva a potenciális használók széles táboráról az „igényesek” szűk körét elégíti csak ki, azokat viszont jobban, mint a kommersz üzlethálózatok. Ez az út a könyvtárat, mint kölcsönző intézményt fokozatos társadalmi elszigeteléshez vezeti, az ízlésarisztokratizmus irányába.

A másik lehetőség: az új médiák terén vállalni a „szegény hamupipőke” szerepét a gazdag üzleti kölcsönzőkkel szemben. Tudatosan vállalni, hogy e műfajban nálunk a látogatók szerényebb, avíttabb, kevésbé vonzó választékot kapnak – azt viszont ingyen vagy szerény összegért. Ez esetben a könyvtár szociális szerepe kap nagyobb hangsúlyt. A könyvtár a szegények ingyenkönyvtáraként működik. (Sokáig pejoratívan használtuk a könyvtárral kapcsolatban ezt a hasonlatot, napjainkban – úgy tetszik – más akusztikát kapott.) Számolnunk kell azonban azzal, hogy ez az út – vagyis a szociális szerepvállalás jegyében a tisztes szegénységbe való beletörődés – hosszabb távon ugyancsak a periféria felé sodorhatja a könyvtárat, mint kölcsönző intézményt.

A harmadik út is lemondással jár: lemondást követel az ingyenesség elvéről, s az önköltség-elv elfogadását. Ezen az áron a közkönyvtár a perifériára szorulás helyett megőrizheti vagy akár meg is erősítheti helyét az egyéb kölcsönzői hálózatok között. Ám ennek az útnak is súlyos ára van: az eszmei érték dominanciájáról és a szociális szerep érvényesítéséről egyaránt le kell mondani. Viszont ilyen áron valószínűnek látszik a porondon maradás lehetősége.

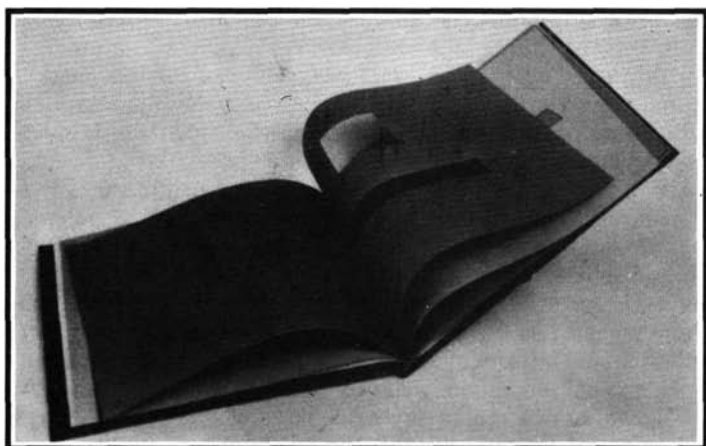
A nyugat-európai könyvtárügyekben szétnézve mindhárom útra találunk példát. (Ha nem is egyértelműek a választások, de azért kivehető, hogy melyik országban melyik út a domináns, legalábbis a könyvtárosok szakmai beállítódásában.) Nálunk is megtalálható mindhárom könyvtárosi stratégia, s egyre erősebb lesz a választásra kényszerítő körülmények nyomása.

Elmélkedésünkbe ezen a ponton új elem kerül: a könyvtári szolgáltatások ingyenességének vagy önköltségének kérdése. Az állománygyarapítás perspektíváit tárgyalva ez a problémakör egyre inkább megkerülhetetlen lesz.

Az önköltségi elv térhódítása az ingyenességgel szemben

Az ipari társadalom bizonyos szolgáltatásokat ingyenesen (vagy nagy dotációval) nyújt. Azokat, amelyek nélkül a társadalom harmonikus működése veszélybe jutna, de megvásárlásukra még nem alakult ki sem társadalmi igény, sem fizetőképes kereslet. Például a bürokratikus (a weberi értelemben bürokratikus) társadalomnak írni-olvasni tudó állampolgárokra volt szüksége, ezért az alapiskolát ingyenessé tette.

Az ingyenesség tehát nem az „örök értékeknek” szól, és nem is időtlen kategória. A társadalom csak addig a pillanatig fizet az egyes polgárok helyett, amíg az adott szolgáltatás iránt nem jelenik meg a fizetőképes kereslet.

Békés Rozi (Magyarország)

A „pillanatig” szót az előző mondatból nyomban vissza kell vonnom: éppen itt érkeztünk el a probléma lényegéhez. A dotáció nem egyik pillanatról a másikra szűnik meg, hanem mindig úgy, hogy az ingyenesség elve „felbolyhosodik” : a korábban homogén szolgáltatás differenciálódik, a felső szinthez való hozzájutásért pedig már hajlandók a polgárok fizetni is. A társadalom (többnyire állam) ezt rögtön észreveszi és meg is fizeteti. De ha nem venné észre, a törvény akkor is hat, legfeljebb nem az államnak fizetünk, hanem borítékba, kabátzsebbe. Kell-e példákat sorolnom erre?

Ugyanez történt a könyvtárakban is, amikor a korábbi homogén könyvkölcsönzés mellett megjelentek az új, elegáns, keresett (és drága) médiák és szolgáltatások. Az olvasók természetesen tartották, hogy ezekért fizetniük kell (nem tudok róla, hogy valahol is határozottan tiltakoztak volna ellene), s a gazdasági kutyaszorítóba kerülő könyvtárak maguk is ráéreztek, hogy itt fizetőképes keresletre számíthatnak.

Az első külön díj megjelenése azonban egy megállíthatatlan folyamatnak a kezdetét is jelenti.

Az ingyenesség „felbolyhosodása” ugyanis feltartóztathatatlan: minden évben megjelennek a még újabb, még vonzóbb és még drágább szolgáltatások, egyre bővül az anyagi szolgáltatásért nyújtottak köre, s egyre szűkül az ingyeneseké. (A félreértést elkerülendő jegyezzük meg: ez a tendencia a nyugati könyvtárügyekben is jelen van. A gazdasági krízis csak gyorsítja és torzítja a folyamatot, a tendencia azonban a krízistől függetlenül létezik.)

A könyvtárak mindezt tapasztalván riadtan megkíséreltek legalább eszmei rendet teremteni saját szakmai lelkiismeretük megnyugtatóására. Általában az alap- és többletszolgáltatások eszmei kettéválasztásából indultak ki, az előbbi egyértelműen ingyenesnek nyilvánítva. Az elv tetszetős, csak hogy ahol elkezdődik a szolgáltatások áruvá válása, ott ezt a folyamatot többnyire nem az elvek, hanem a piaci viszonyok szabályozzák. Így történhet meg, hogy egyes orosz könyvtárakban (melyek eddig igazán nem voltak túlzott üzleti szellemmel vádolhatóak) az alapszolgáltatások szigorú ingyenességének deklarálása ellenére, elkezdtek pénzt szedni a bestsellerek, a legújabb könyvek s a krimik kölcsönzéséért.

Itt ismét kitérőt kell tennem, a félreértéseket elkerülendő: az egyes szolgáltatások önköltséges nyújtása vagy dotációjuk csökkentése normális viszonyok között nem érinti a *könyvtárnak mint intézménynek* társadalmi dotációját. A nyugat-európai könyvtárügyek példája éppen azt igazolja: az önköltségesen nyújtott szolgáltatások térnyerése akkor a helyénvaló, ha a könyvtár ezen az áron képes az állandó megújulásra, szolgáltatási körének bővítésére, képes rá, hogy a társadalmi kommunikáció egyik legfontosabb intézményévé fejlődjön. Az ehhez szükséges társadalmi dotációt meg is kapja. A jelenlegi magyar körülmények között a könyvtárak működési költségeinek radikális csökkentése nem önköltséges-elvű, hanem halott könyvtárakhoz vezetne.

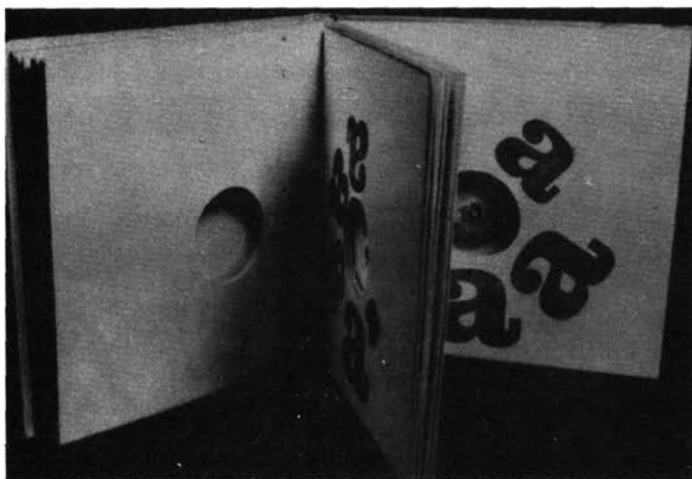
De térjünk vissza: s meddig vezet a szolgáltatások önköltségesé válásának fokozatos tendenciája? E téren is létezik egy kritikus határpont, az átbillenési pont. Kezdetben az intézmények az ingyenesség elvi álláspontján állnak, s kivételképpen tesznek engedményeket az önköltségesítés rovására. Azonban az önköltséges szolgáltatások száma egyre növekszik, s elképzelhető egy határpont, amelyen túl már a szolgáltatások többsége önköltséges lesz, azonban – szociális vagy más megfontolásból – némely szolgáltatását, kivételképpen, továbbra is ingyen nyújtja az intézmény.

Elképzelhető tehát a távolabbi jövőben egy olyan közkönyvtár, amely már nem áll védetten, kívül az üzleti élet törvényén, amelyben az információk nagy részét áruként szolgáltatják a vevőnek. Életerős, gazdag információközvetítő központként képzelhetők el ezek az intézmények, melyekben mindig meglesz az eltökéltség és az anyagi lehetőség arra, hogy teljesítsék egyik társadalmi szerepüket: mindenki szabadon juthasson az információhoz, még ha szociális, egészségügyi vagy egyéb szempontból hátrányos helyzete ebben anyagilag meg is akadályozná.

Az információ térhódítása az „olvasnivaló”-val szemben

A közkönyvtár funkciórendszerének (s ehhez kötődve: állományának) arányeltolódásairól beszélve szólnunk kell még egy ellentétpárról. Az előzőkhöz képest erről kevesebb szó esik a nyilvános szakmai vitákon és a folyosói beszélgetéseken, nem vált ki heves érzelmeket és ideológiai csatákat sem, pedig nem kevésbé mélyen nyúl bele a könyvtár jövőjébe, mint amazok.

A népkönyvtárak alapító atyái egykor úgy képzelték, hogy az új intézmény egyszerre fog épületes *olvasmányokat* és hasznos *tanácsokat* adni. Indulásakor azonban és utána még hosszú ideig a közkönyvtár valójában csak olvasmánykölcsonzó intézmény volt, amelyik mellesleg (inkább szándékában mint a valóságban) szerény tájékoztató szerepet is vállalt. Ez a kezdetben jelentéktelen szerepkör később lassú, de feltartóztathatatlan növekedésnek indult. Évről-évre emelkedett a használt ismeretközlő művek arányszáma a szépirodalommal szemben, gazdagodott a tájékoztatás eszközrendszere, nőtt a nyújtott információk mennyisége. E mennyiségi fejlődésnél azonban jelentősebbek a minőségi frontáttörések: a közkönyvtár igényesen közvetítette használóinak a tanulmányaikhoz, amatőr érdeklődési körükhöz, munkájukhoz szükséges ismeretanyagot, majd a „közhazsnú tájékozódás”-ban rátalált a maga adekvát tájékoztatói szerepére is. Kialakította az addig senki más által nem nyújtott, de tömegesen igényelt szolgáltatását: praktikus információkat adni az állampolgároknak hétköznapi gondjaik megoldásához. Ezt a szolgáltatást gazdagította a szociális jellegű információnyújtás felvállalásával (kapcsolódva a különféle szociális intézményekhez), az állampolgári (helyi, politikai) tájékoztatással, a jogszabályok útvesztőiben

Csernik Attila (Szerbia)

való eligazítással és az üzleti tájékoztatással. „A közkönyvtár információs intézmény” – ez a deklaráció a 70-es években még a nyugat-európai könyvtárügyekben is inkább szándéknyilatkozatnak hatott, ma egyre inkább megfelel a valóságnak.

A könyvtár ilyen irányú törekvései egybeesnek az alapvető társadalmi igényváltozással. Minél több választékot kínál egy társadalom (a politikában, a gazdaságban, a kultúrában, a mindennapok életében), annál sokrétűbbek és szerteágazóbbak az állampolgárok tájékozódási igényei. Az állampolgárok egyre inkább igénylik és méltányolják azt az intézményt, amely információs szükségleteiket kielégíti.

Ma a közkönyvtárakban egymás mellett él a hagyományos „olvasmánykölcsonzó” és az új – szélesen értelmezett – tájékoztató szerepkör, de semmi kétség, hogy napjainkban az utóbbi a dinamikusabb, erőteljesebben fejlődő. S dinamizmusához nem kis mértékben hozzájárul, hogy egyre inkább felhasználja a számítógép nyújtotta lehetőségeket. Ezen az úton mind gazdagabb tájékoztatói eszköztárhoz fog hozzájutni, hiszen a szaktájékoztatás mellett az általános tájékoztatás és a „közhasznú” tájékoztatás gépi adatbázisai is egyre szélesebb körűek.

A közkönyvtárak tájékoztató funkciója tehát elindult és egyre gyorsabban halad egy olyan úton, amelyen saját belső elvárásai, a társadalom elemi igényei és a kibontakozó technikai lehetőségek mind egy irányba viszik. Felsejlik egy kép: a könyvtár, melynek telefonját minden más intézményénél gyakrabban hívják, mert a polgárok itt kaphatnak a legnagyobb valószínűséggel választ kérdéseikre. Csakhogy ez az út, ez a dinamikus fejlődés az intézmény részére súlyos anyagi konzekvenciákkal is jár. A közkönyvtár előbb-utóbb dönteni kényszerül: vállalja-e a dinamikusabban fejlődő funkciók preferálását (anyagilagban s a gyarapításban is) a lomhább, ámde hagyományosan megszokott szolgáltatásokkal szemben? Vállalja-e a tájékoztatást magasabb szintre emelő, gyakorlati információkat adó gépi adatbázisok egyre növekvő számának beszerzését a könyvbeszerzés rovására?

A *Public Library Quarterly* egyik cikkírója a jövő könyvtárképét rajzolja fel.

Több variánsa közül az egyikben a közkönyvtár egyértelműen tájékoztató intézménnyé válik. „Felhagy a népszerű olvasmányok és a szépirodalmi művek gyűjtésével, átengedve ezt a profilt a könyvkölcsönző ügynökségeknek” – írja a szerző, de aztán (talán megjedve attól, hogy hová vezetnek gondolatai) hozzáfűzi: csak elgondolkoztatni kívánta olvasóit.

Hadd fűzzem én is ugyanezt írásom végére.

Katsányi Sándor

Könyvtár és könyvtáros

Történeti és szociológiai vázlat

„Egy helyes kijelentésnek az ellentétele egy hamis állítás. Egy mélyértelmű igazság ellentétele viszont lehet egy másik mélyértelmű igazság is.” *Niels Bohr*

A könyvtár egvidős az írásbeliséggel. A könyvtárosság viszont – mint formalizált tudástartalmakat és eljárásokat az iskolarendszerű képzésben is megjelenítő foglalkozás – igazából a 20. században nyer polgárjogot a társadalmi munkamegosztás rendjében.

A könyvtáros hivatást természetesen azóta úzték, mióta a könyvtár létezett. Gondoljunk csak *Marcus Terentius Varro* nevezetes könyvtártani munkájára, a *De bibliothecis*-re vagy éppenséggel magyarországi példával élve: egy 13. századi domonkos rendi szabályzat már részletesen rögzíti a könyvtáros feladatát: „A könyvtáros hivatalához tartozik arra ügyelni, hogy a könyvtár elhelyezésére jó és biztos helyiség álljon rendelkezésre (...) a szekrény fából készüljön (...) sok polccal legyen ellátva, a könyveket (...), a más-más tudományszakokhoz tartozókat ezekre helyezték el (...). Dolgozószobája vagy maga a könyvtár legyen (...) vagy ahhoz közel, hogy könnyebben megtalálhassák (...) egy pergamenlapra (...) összes könyvei feljegyeztessenek, s a gyarapodást vagy csökkenést írja hozzá vagy törölje ki (...)”.

Nem egyedül – pusztán a könyvtárosságra jellemző – jelenség ez: mezőgazdasági, mérnöki, kereskedelmi stb. foglalkozási ágak ókori kezdeteiről, az egyes foglalkozási ágak elkülönüléséről, a foglalkozások mibenlétéről éppen az első ismert, mezopotámiai könyvtár agyagtáblái tudósítanak, amelyek a korabeli gazdálkodási viszonyoknak (kereskedelem, ipar, mezőgazdaság) a leírását is adják.

Viszont az említett foglalkozási ágak, szakmák a könyvtárosságnál korábban fogalmazták meg önálló szellemi arculatukat, váltak le egy fogalmilag tágasabb diszciplína egységéből – megteremtve saját tudományosságukat –, gondoskodva egyben az ismeretek hagyományozódásának képzési intézményesítéséről is. Magyar példával élve: a selmeci Bányászati Akadémiát 1735-ben, az *Institutum Geometricum*-ot 1782-ben, a keszthelyi Georgikont 1798-ban alapították.

Igaz ugyan, hogy *Toldy Ferenc* igazgatósága idején – az Egyetemi Könyvtár már 1874-ben szervezett könyvtárosi szakvizsgát, figyelemreméltóan igényes

A tanulmány egy terjedelmesebb dolgozat (Érték és személyiség a könyvtárban) egyik fejezete. A szerző a szerkesztőbizottság felkérésére publikálja a szöveget.

tematikával. Ennek sikeres letétele a kinevezés feltétele volt, azonban ez a képzési forma (éppúgy, mint a többi, 1949 előtt szervezett könyvtárosi szaktanfolyam) nem emelte a könyvtárasságot diplomát adó, hivatalosan elismert szakmává, foglalkozási ággá.

Nem árt azért röviden felidézni az 1874-es vizsga tárgyait: a) könyvkötészet; b) könyvtártan – benne a paleográfia és az oklevéltan elemei; c) egyetemes és magyar irodalomtörténet; d) két vagy három részletes címfelvétel; e) latin, görög és német nyelv.

Országos tanfolyamot először a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa szervezett 1898-ban, amelyet 1913-ig hét alkalommal ismételt meg. Az előadók között találjuk *Gulyás Pált* (bibliográfia), *Ferenczi Zoltánt* (könyvtárárpítészet), *Varju Elemért* (nyomdászat-történet) stb.

A harmincas évek második felében a tanfolyami képzés új lendületet vett. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete 1937-ben szervezte első könyvtárosképző tanfolyamát. A kurzus felügyeletét *Pasteiner Iván*, a közgyűjtemények országos főfelügyelője vállalta, ügyvezető igazgatója pedig *Gulyás Pál* volt.

A vállalkozás méreteire jellemző, hogy a 263 egyesületi tagból 82 fő végezte el sikeresen az első tanfolyamot. (Igaz, a másodikat már „csak” 23-an.) A teljesség igénye nélkül olyan személyiségek, mint *Bóka László*, *Csapodi Csaba*, *Dezsényi Béla*, *Gárdonyi Klára*, *Haraszthy Gyula*, *Jékely Zoltán*, *Kondor Imre*, *Tolnai Gábor*. A könyvtári viszonyokat jellemzi, hogy a hallgatók – szinte kivétel nélkül – a nagy tudományos könyvtárakból és a Fővárosi Könyvtárból verbuválódtak. (Az OSZK és a Fővárosi Könyvtár adta a hallgatóság létszámának közel a felét.)

Az akaratlan összevetés okán idézzük fel a tanfolyam elméleti tárgyainak lajstromát és az előadókat:

1. Könyvtári igazgatás (*Fitz József*)
2. Gyakorlati könyvtártan (*Dávid Antal*)
3. A könyvtárak együttműködése (!) (*M. Buday Júlia*)
4. Katalogizálás (*Goriupp Alisz*)
5. Bibliográfiák (*Asztalos Miklós*)
6. Decimális osztályozás (*Witzmann [Veredy] Gyula*)
7. Könyvtári szakrendszerek (*Gulyás Pál*)
8. Könyvkereskedelem (*Gergely Rezső*)
9. Könyv- és hírlapkiadás (*Máté Károly*)
10. Nyomdászat (*Kner Imre*)
11. Könyvkötés (*Lesskó Béla*)
12. Kéziratmeghatározás (*Halász Gábor*)
13. Ősnyomtatvány-meghatározás (*Fitz József*)
14. Régi magyar nyomtatványok meghatározása (*Trócsányi Zoltán*)
15. Középkori kéziratok (*Gábrriel Asztrik*)

A 100 órás elméleti képzést – ősnyomtatvány és régi magyar könyv-meghatározási gyakorlatok egészítették ki.

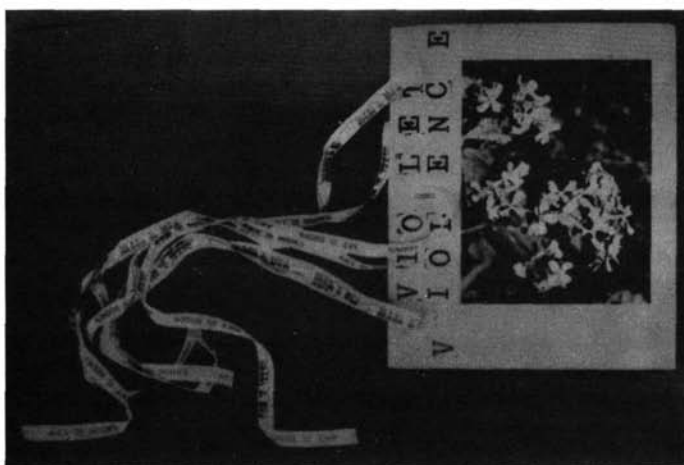
Immár a tényleges történeti összehasonlítás igényétől vezéreltetve érdekes változást regisztrálhatunk a tanfolyami tematikában: míg a korábbi kurzusok a praktikus könyvtárosi ismeretek mellett történeti, irodalomtörténeti és idegen nyelv-ismereti stúdiumokat is beiktattak tematikájukba, addig az egyesületi tanfolyam – joggal apellálva a hallgatók eredeti, bölcsész szakmájának elsajátítása révén nyert műveltségére – az elméleti tárgyak keretében is a forrás- és könyvismeret sajátos, gyűjteményi szemléletű és gyakorlati tudnivalóit taglalta.

A könyvtáros hivatás, a könyvtári szolgálat korabeli megítélése teljes mértékben egybecseng az említett tanfolyami koncepcióval. Jellemzősül álljon itt *Rédey Tivadar* véleménye, aki Madách-párhuzama alapján („A művészetnek is legfőbb tökélye, Ha úgy elbű’ hogy észre sem veszik”) a következőképp foglalja össze a könyvtár hivatásáról alkotott felfogását: „Eszményien jónak alighanem az olyan könyvtárt tekinthetni, amelyben a munkamenet apparátusa a legkevésbé észlelhető, viszont a végzett erőfeszítés eredménye legbőszesebben élvezhető; ahol a látogató ismeretszomja nincs mintegy a mesterséges légzés tömlőjére rászorulva, hanem olyan természetesen, szinte észrevétlenül jut táplálékhoz, mint éltető eleméhez az emberi tüdő.”

A korszak legkiválóbb könyvtárosainak az életútja, munkássága ugyanakkor két – egymástól markánsan elkülönülő – vonulatba sorolható: Ferenczi Zoltán és Gulyás Pál munkásságában jól megfér az irodalomtörténeti és bibliográfusi-könyvtárosi tevékenység. Ferenczi könyvtárosi, könyvtárigazgatói teendői és nevezetes könyvtártani munkájának megírása közepette alkotta meg a máig is legérzékenyebb Petőfi-életrajzot, irodalomtörténetét, Eötvös és Rimay monográfiáját. Gulyás munkásságában, igaz nagyobb súlyt és fontosságot kapott a könyvtártani (A népkönyvtárak szervezése, 1909; Népkönyvtári címjegyzék, 1910–1916; A könyvek és könyvtárak hajdan és most) és bibliográfusi tevékenység (A bibliográfia kézikönyve I–II. 1941–1942; a „Szinyeyi” folytatása 6 kötetben, A-tól D-ig. 1925–1941), viszont irodalomtörténetként is számotartott személyiség volt (Voltaire és Shakespeare. 1910; Balzac és a heraldika. 1912.). *Szinyeyi József és Petrik Géza* munkássága viszont teljesen más irányt mutat. Szinyeyi, akit joggal tekinthetünk a modern magyar tudományos bibliográfia megteremtőjének, nagyformátumú fundálójának (Magyar írók élete és munkássága I–XIV. Bp. 1890–1914; Hazai és külföldi folyóiratok tudományos repertóriuma I–III. Bp. 1874, 1876, 1885 stb.) ügyvédből, banktisztviselőből lett az OSZK hírlaptárának a megalapítója (nem feledkezvén meg forrásértékű naplójegyzeteiről, mint pl. Komárom 1848–49; Bach-korszak 1849–51.). Petrik Géza pedig könyvkereskedőből vált az egyik legjelentősebb magyar bibliográfussá (Magyar könyvészet 1860–1875; Magyarország bibliográfiája 1712–1860 I–IV. Bp. 1888–1892. stb.).

És folytathatók még a sort, nem állítván azonban, hogy minden korabeli prominens könyvtáros besorolható lenne e két csoport valamelyikébe (Fitz József pl. aligha). Tehát: elegendő okunk van elhinni, hogy kiváló könyvtárossá, bibliográfussá válhatott elismert tudós éppúgy, mint „csak” könyvtáros vagy más praktikus foglalkozást űző személy. Úgy tűnik, a dolog nyitja a tudás megbecsülésében, a gyakorlati könyvtárosi-bibliográfusi munka és a tudomány egységben látásában rejtőzik. Ezt látszik igazolni mindenesetre a korabeli nem-könyvtáros kiválóságok véleménye, a történész *Deér József*: („Az intézet [ti. a Teleki Pál Tudományos Intézet Történettudományi Intézete – Ch. Gy.] által irányított forrásfeltáró tevékenység során olyan adatbázis létesül, amely megfelelő módon rendszerezve a különböző szakkutatások megkönnyítését szolgálja” vagy a szociológus *Krisztics Sándor*: „A szociográfiának nem elmélete, nem iránya, hanem eszménye, ideálja (...) az adatgyűjtés mind tökéletesebbé tétele (...). A Magyar Szociográfiai Intézet társadalomtudományi információs és dokumentációs irodaként kezdte meg működését, s ettől az eszménytől nem tért el.”

Az egyesület tantervi tematikája és a vázolt életutak „üzenete” együttesen azt a feltételezést erősíti, hogy formailag ugyan csak 1949-től datálható az egyetemi könyvtárosképzés megindulása, de a két háború között már „benne volt a levegőben” a könyvtárosság hivatalos elismerése, sőt: a jelek szerint az említett tanterv alapozta meg a könyvtártudományi szak stúdiumait.

Guy Blues (Belgium)

Persze – történelmi léptékkal mérve – mégiscsak igaz, hogy a könyvtár, mint munkahely egy ősi intézmény és egy igen ifjú szakma találkozásának színtere.

Önként kínálkozik ezek után a kérdés: hogyan ragadható meg fogalmilag a könyvtár és a könyvtárosság lényege, hiszen a paradox helyzet kialakulását immanens jellemzők is kell, hogy magyarázzák. Sőt: a fenti ellentmondás fényében vajon nem szorul-e módosításra a könyvtárosi munka mibenléte, lényegét adó attribútuma? Ez az újragondolás azért sem takarítható meg, mert a vezetési elvek és eszmék érvényessége, alkalmazási módjai csak az adott szervezet és foglalkozás sajátos arculata, funkció-, feladat- és eszközrendszerének ismeretében ítélné meg.

A könyvtár fogalmát megvilágító definíciók száma tiszteletet parancsolóan nagy. Nem kívánjuk ezek számát szaporítani, annál kevésbé, mert munka-hipotézisként akad azért egy, amely teljes mértékben megfelel céljainknak. Ez pedig *Leopoldo Della Santa* 1816-ban született meghatározása, amely szerint a könyvtár a könyv, a könyvtáros és az olvasó egysége, az implicite ebből folyó tevékenységeké, azaz legáltalánosabban a könyvtár a könyveknek olvasásra szánt és erre alkalmassá tett gyűjteménye.

Nem tekintjük feladatunknak a könyvtár-fogalom történeti jelentésváltozatainak, az egyes felfogások szembesítésének a taglalását. A valóságos, mai modern könyvtári feladatkörök akárha jelzesszerű megvilágítása érdekében azonban egyetlen ponton egy rövid kitérőt kell tennünk. Ez pedig a könyvtár–dokumentáció–információ fogalmi viszonya. A dokumentáció intézményi-szervezeti kereteinek a kialakulása (FID), *La Fontaine* és *Otlet* fellépése óta máig lépten-nyomon felbukkan a kérdés: a bibliográfia, dokumentáció, információ műfajainak művelése mennyiben illeszkedik (illeszkedik-e egyáltalán) a klasszikus könyvtári funkciókhoz. A dokumentáció fogalmi terjedelme az idők során változósonkon ment keresztül. Kezdeti időszakában e tevékenységet a bibliográfiával azonosították, a későbbiek során többen is, így *Káplány Géza*, az ellenkező végletet képviselték. Náluk szinte minden érdemi könyvtárosi tevékenység, így a dokumentumgyűjtés, -osztályozás és -közreadás egyaránt a dokumentáció

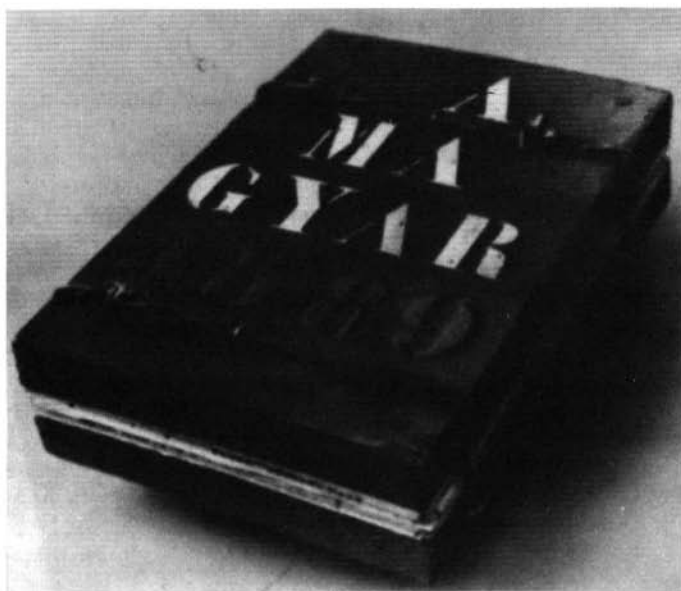
fogalomkörébe soroltatott be. A magunk részéről *Polzovics Iván* meghatározását tartjuk irányadónak, mert egyrészt a bibliográfiánál tágasabban, de azt sem kizárva, másrészt a túlzó értelmezéseknél célzatosabban a szakirodalom figyelmében, szelektálásában, lényegi tartalmainak a feltárásban és a nyelvi adaptációban látja a dokumentáció feladatát. Ezt a felfogást annál inkább elfogadhatjuk, mert Polzovics nem a dokumentáció fogalomkörébe próbálta beleerőltetni a szükségképpen kívánczó könyvtári tennivalókat, hanem fordítva: a könyvtár hagyományos és tájékoztatási (információs) feladatkörébe illesztette mind a bibliográfiát, mind a dokumentációt. (Úgy tűnik, az idő őt igazolta.) A továbbiakban ezért a könyvtári funkciók és a könyvtárosság fogalmát a lehető legtágasabban értelmezzük, a gyűjtés, megőrzés, katalogizálás, szóbeli tájékoztatás stb. munkálatain kívül ideértve a bibliográfiai és egyéb szakirodalmi tájékoztatási műfajok művelését, az ajánló bibliográfiától az információs szemlék gondozásáig.

Visszatérve az eredeti könyvtár-definícióhoz: a meghatározás fontos eleme a könyvtár belső és külső jellemzőinek az összekapcsolása, az olvasó bevonása lényegét adó jellegzetességeinek a körébe. Párhuzamos, láttató példával élve *Horváth János* irodalom-fogalmának éppen így immanens faktora, éltető eleme az olvasóközönség maga. Voltaképpen ugyanerről szól *Ranganathan* első törvénye: Books are for users – A könyvek az olvasókért vannak, sőt a modern könyvtári marketing-konceptió is, amely akár a könyvtárosi munka különböző részfolyamataira is kibontja az olvasó-központúság parancsát.

Feltesszük: ha egy szakma, foglalkozás önmeghatározásához eo ipso hozzátartozik külső körülmények, hatások figyelembevétele, úgy fogalmilag a megszokottnál tágasabb tevékenységi körrel kell számolnunk; talán még a viszonylag egzakt módon kezelhető, szorosan vett szakmai elvárásokat, sztemerdekert sem lehet elválasztani a szociológiai meghatározottságtól. (Pl. a könyvtár egyik legklasszikusabb feladata a katalogizálás. A technika, a módszerek megválasztása még ezen a területen sem nélkülözheti az olvasó igényeinek és szokásainak a figyelembevételét, a tájékoztatás kényelmét, komfortját, a köznyelv és az olvasási-viselkedési szokások adta szempontok érvényesítését. Sapienti sat.)

A hazai mérnök- és gazdászképzés két-háromszáz éves hagyománya révén sikerült e foglalkozásoknak a szakmai illetékesség olyan formalizált „én-képét” kialakítani, amely világos és a társadalom által elfogadott szerepvállalással járt. A mindössze ötödfél (akárha – mint láttuk – érdemben hatodfél) évtizedes múltira visszatekinthető hazai egyetemi könyvtárosképzésnek viszont bizonyos értelemben meg kellett küzdenie a megkésetttség hátrányaival. Ráadásul: az egyetemi könyvtárosképzés éppen 1949-ben, a fordulat évében indult meg, ennek minden politikai-ideológiai következményétől terhelten, de mindenképpen a mennyiségi fejlesztés szándékától vezéreltetve. A szándékot (amelynek részgizságát aligha vitathatjuk, hiszen például a háború előtt a népkönyvtárak gyakorlatilag nem alkalmaztak főfoglalkozású könyvtárost) jól mutatja, hogy az ELTE mellett rövid időn belül sorra alakultak a főiskolai képzőhelyek és a háború előttinél sokkal szélesebb körben honosították a szaktanfolyami képzés rendszerét (az utóbbi – jól tudjuk – egészen mást jelentett, mint a háború előtti).

Jellemzésül: 1935-ben Magyarországon mindössze 168, 10 ezer kötetnél nagyobb állománnyal rendelkező szakkönyvtár működött, s személyzeti létszámuk mindösszesen 761 fő volt. A népkönyvtárak száma 1937-ben 1825, 1938-ban 1910 egység. (A könyvtárosok számára nincs adat. Feltehetőleg fehér hollónak számított népkönyvtárakban főfoglalkozású könyvtáros alkalmazása: amint azt

József K'Dar (Franciaország)

a hivatkozott egyesületi évkönyvből tudjuk, a könyvtárosi teendőket – csekély tiszteletdíj, jutalom fejében – többnyire pedagógusok, jegyzők stb. látták el.)

Ezzel szemben: az utolsó teljeskörű szakkönyvtári statisztika szerint 860 egységet számlált 1982-ben e gyűjtemények száma (főfoglalkozású alkalmazottainak száma 4681 fő, ebből 3 és félezer könyvtáros), s csupán a 120 országos feladatkörű szakkönyvtár főfoglalkozású személyzeti létszáma 1853 főt tett ki 1991-ben, s az 1992-es előzetes adatok szerint az önkormányzati közművelődési könyvtárak száma 3870 egység; a főfoglalkozású alkalmazottak létszáma pedig 3286 fő volt.

Tehát: bármennyire is foghíjas (volt és maradt) a könyvtárak statisztikai adatszolgáltatása, megkockáztathatjuk, hogy a népkönyvtárak, illetve önkormányzati könyvtárak száma az elmúlt 50 évben legalábbis megduplázódott, a főfoglalkozású könyvtárosok száma együttesen – közművelődési és szakkönyvtárakban – a legszolidabb becslések szerint megnyolcszorozódott (800, kontra 6 és félezer, ráadásul – az összehasonlíthatóság hiánya miatt – a szakszervezeti és az iskolai könyvtárakat figyelembe sem vehettük.)

Az ilyen mérvű mennyiségi növekedés önmagában – elvileg – is a minőség-elvűség rovására megy. Nem tekinthetjük véletlennek, hogy a magyar állampolgárok (sőt: könyvtárhasználók) nagyobb része ma olyan személyt lát a könyvtárosban, aki elintézi a kölcsönzéssel, helybeni olvasással, xerografálással stb. kapcsolatos technikai tennivalókat.

A dolog azért nem ilyen egyszerű. Az említett – de igencsak jellemző – könyvtárhasználattal összefüggő szociológiai vizsgálat színtere közművelődési könyvtár, és annak is olvasószolgálati részlege. A vizsgálati tapasztalatokat, eredményeket azonban a szakmai (esetleg a szélesebb) közvélemény hajlamos az egész könyvtárügyre és minden könyvtárosi munkafeladatra, munkakörre kiterjeszteni.

Kettős, indokolatlan generalizálás esetével állunk szemben, amely egyrészt elmosza a funkciók, feladatkörök szolgáltatástípusok, használati szokások tekintetében létező valóságos és fontos különbségeket a közművelődési és a tudományos könyvtárak (és könyvtárosok) között; másrészt éppolyan könyvtárosnak tekinti a szaktanfolyami vagy könyvtárkezelői végzettségű kölcsönzőt, mint pl. a bibliográfia-szerkesztéssel foglalkozó tudományos kutatót.

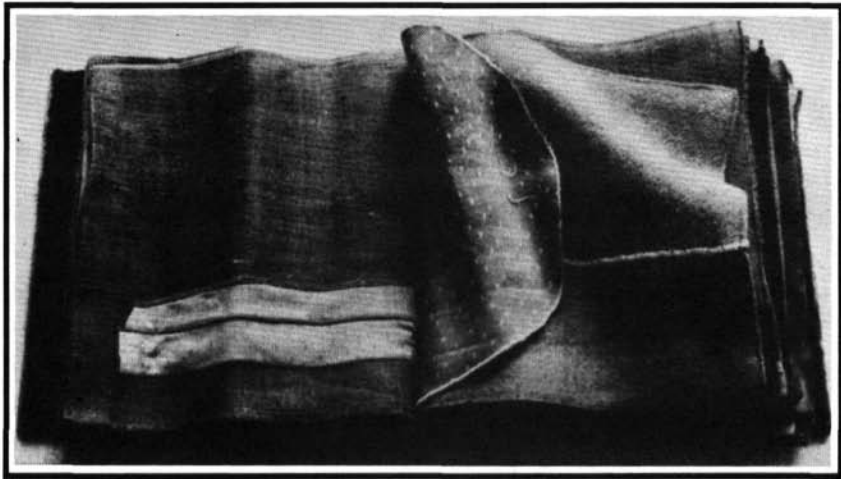
A helyzetet jól jellemzi a *Könyvtáros* hasábjain lefolyt nevezetes fruska-vita, amelynek vitaindító tanulmánya már-már az önvészélyesség hevületével exponálta a könyvtáros szakma értékvesztését.

Nem feledkezhetünk meg azonban egy másik – immár nemcsak Magyarországra és általában Kelet-Közép-Európára jellemző – folyamatról, amely a könyvtárosság mai megítélésének zavarait hozta magával világszerte. Nevezetesen: részint az információhordozók (és részben az információk) számának ugrás-szerű növekedése, részint az információkereséssel, dokumentumszolgáltatással (általában: az olvasók kiszolgálásával) kapcsolatos igények fokozódása együttesen vezetett a könyvtári „nagyüzemek” kialakulásához, a munkakörök tagolódásához, az érdemi könyvtárosi-információs és a technikai, kisegítő tevékenységek munkaköri szétválásához és a modern információs technológia honosításához. Megjelentek és egyre nagyobb súlyt képviselnek a könyvtári szervezetben azok a munkakörök, amelyek a szorosan vett könyvtárosi munka infrastrukturális hátterét adják.

A helyzet úgy fest, hogy a 120 országos feladatkörű szakkönyvtár főfoglalkozású munkatársainak több mint egyharmada nem könyvtárosi-dokumentációs munkakörben dolgozik (2909-ből 1056 fő); a nem könyvtárosok aránya még nagyobb, ha a teljes szakkönyvtári létszámot vesszük alapul (3628-ból 1382 – bár a vállalati, intézeti szakkönyvtárak esetén nem kizárt a besorolási anomáliák torzító hatása sem).

Tehát: a könyvtárakban alkalmazott nem könyvtáros munkatársak jelenléte, alkalmasint az olvasókkal, felhasználókkal való közvetlen kapcsolatuk (olvasói reprográfia, esetenként számítástechnikai és egyéb – az állomány tartalmaihoz nem kötött – szolgáltatás, technikai referenz stb.) tovább növeli a bizonytalanságot a könyvtárosság mibenlétéről.

Pedig a könyvtárosságnak, a könyvtári munkának – a történelmi változások hullámrezgéseinek közepette is – létezik egy olyan attribútuma, amely az ókortól napjainkig minden más foglalkozástól elkülöníthető, semmi mással nem helyettesíthető szubsztanciáját adja. A nyilvános közlésre szánt források, információk és az olvasók közötti transzmissziós szerepet betöltő személy volt és maradt a könyvtáros, akinek hivatása teljesítéséhez éppúgy szüksége van a források (tudományok) ismeretére, mint a könyvtári-információs technológiában való jártasságra. Ilyen értelemben hamis a tudós könyvtáros kontra könyvtártudós alternatívája; a két dolog elválaszthatatlan egymástól: egy katalógusszerkesztő pl. nem elégedhet meg a katalogizálási, besorolási szabványok ismeretével, autentikus, otthonos szemlélete, gondolkodása nélkülözhetetlen a tudomány és a művészet belső dolgaiban, hiszen az irányzatokkal, iskolákkal, korszakokkal, az elévüléssel, prominens személyiségekkel összefüggő kérdésekben fontos döntéseket kell hoznia. És fordítva: a tudomány művelése egy könyvtárban forrásértékelő, analízis, szintetizáló tevékenység, ahol a tudományosságot maga a könyvtárosi munka szemlélete és metodikája adja. Álljon itt – vállalva a szerénytelenség látszatát – a jelen sorok írójának véleményét megvilágító kérdés-sora: „Az 1924-ben alakult Szociográfiai Intézet tevékenységét méltatva vajon miért állította az alapító Teleki Pál, hogy az »intézet bibliografikus intézetté nőtte ki magát«? Nem azért vajon, mert a tudományos munka fundamentumá-

Livia Čaltia (Románia)

nak, lényegi feladatának tartotta azoknak a műfajoknak a gondozását, amelyek a tudomány eredményeinek a bemutatását vállalják a bibliográfiai regisztráció szintjétől kezdve egészen azokig az információs opuszokig, amelyek szöveggözlésre, létező tudományos eredmények összfüggésekbe ágyazására, újszerű megvilágításba helyezésére vállalkozik? Ilyen értelemben *Kosáry Domokos* Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába című bibliografikus műve sem minősül-e (...) éppolyan tudományos munkának, mint a műfajuk szerint originális, valóságosan az irodalom rendszerezésére, értékelésére vállalkozó tudományos produktumok sora?” És továbbmenve – a változások prizmáján át szemlélve a dolgot –: a korábban soha nem látott dokumentum-tömeg, a könyvtári nagyüzem kialakulása, a számítógépes technológia térhódítása vajon nem sérti-e a klasszikus könyvtárosi erények továbbélését, a diadalmas technokrácia nem dobja-e sutba az egyetemes humán szemléletet és értékeket a könyvtárakban is, azokat, amelyekkel *Dávid Antal* a könyvtáros személyét ékesítette fel: (legyen) „jó emlékezőtehetségű, friss eszmetársító készségű, gyors és higgadt ítélőképességű, aki „a szellemi pelyvát el tudja választani a tiszta búzától...”

A fenti kérdésekre azért érdemes különös figyelmet szentelnünk, mert mérlegelésük átvezet közelebbi témánkra: vajon a hagyományos könyvtári szervezet és igazgatás alkalmas-e a könyvtár valóságos és teljeskörűen értelmezett hivatásának a teljesítésére. Mindenesetre *Klebsberg Kunónak* már 1922-ben voltak – jogos – aggodalmai: „A könyvtárak igazgatásánál [is] az elrendezés, őrzés és kikölcsönzés technikuma nagyon könnyen elnyomhatja a könyvtár magasabb, tudományos feladatait.” Éppen a tudományosság érvényre juttatásában látja a korábinál hatékonyabb – rugalmasabb és demokratikusabb – vezetési formák bevezetésének az esélyét: „... s amilyen arányban hódít majd a tudományos szellem a közgyűjteményekben, olyan mértékben fog a tudományos igazgatás igazi formája: az önkormányzat ezen a téren is érvényesülni”.

Két veszéllyel kell tehát – tudományos-szakmai önmegvalósítási törekvései közepette – a könyvtáros társadalomnak szembenéznie: a technikai fejlődésből és az intézmény-növekedésből adódó nehézségekkel, valamint a vezetés és a

Helmut Frerick (Németország)

szervezet alkalmasint merev, bürokratizálódó érvényesülési formáival, s ennek természetszerű következményeivel.

Az alkotásra, új szellemi értékek létrehozására szolgáló attitűd kialakulását éppúgy gátolja az pl., ha egy gyarapító könyvtáros kizárólag display-n megjelenő bibliográfiai adatokból válogat, mint az, ha szakmai kompetenciáját (formalizált alakban), annak mértékét egy szigorúan hierarchikus struktúrában elfoglalt pozíciója adja, s nem személyes képességei, tudása, rátermettsége.

Dőreség lenne persze patikamérleglen kimérni, melyik veszély a nagyobb a könyvtárak, könyvtárosok (és ne feledjük: az olvasók) számára. Mindenesetre a nálunk gazdagabb országok példái azt mutatják, hogy a technikai fejlődés nem jár szükségképpen a könyvtárakban (sem) az alkalmazottak elidegenedésével, sőt: éppen a vezetői információk mechanizálása, strukturálása általában nem fér össze az ilyen információk kisajátításával, monopolizálásával és manipulálásával sem.

Ami a könyvtári szervezet belső működési-irányítási rendjét, annak anomáliáit illeti, okkal-joggal feltesszük: annak állapota nem szemlélhető és értékelhető a társadalmi körülményektől elszakítottan, így az ilyen irányú vizsgálatoknak szükségképpen túl kell lépniük a szorosan vett intézményszociológia keretein. A magyar intézményi helyzet – megítélésem szerint – leginkább azzal a szerény mértékű társadalmi érdeklődéssel magyarázható, amely a könyvtárakat övezi, és ami ebből következik: a társadalmi befolyásolás hiányával.

És ugyanígy, immár szervezés- és vezetéstechnikai szempontból: úgy gondolom a könyvtári szervezet, működés fontos jellegzetességei csak részben tárhatók fel a hagyományos üzemgazdasági stúdiumok latba vetésével – így a sikeres könyvtári menedzsment alkalmazásához sem nyújtanak elégséges alapot. Évtizedek meddő „szervezési” kampányai, munkanorma-kísérletei, statikus, leegyszerűsítő költség-vizsgálatai arra intenek, hogy a szervezet és a vezetés bonyolult – mert sokváltozós – fogalom és összefüggésrendszere mélyebb, elemzőbb, s a könyvtári specifikumokat messzemenően érvényesítő szemléletre van szükség.

Igazság szerint a magyar könyvtárakban még a tudományos munkaszervezés

objektíváló, kvantitatív eszközökkel operáló módszerei sem nyertek igazán polgárjogot – feltesszük: a könyvtári-információs technológia viszonylagos megkésettisége okán. E téren különös hiányt regisztrálhatunk a könyvtári szervezet rendszerszemléletű értékelésének hiányában, valamint a marketing, mint átfogó vezetési koncepció mellőzésében. E két témának ezért külön fejezetet szentelünk. Tesszük ezt azért is, mert mindkettőnek központi kategóriája az érték és az információ, amelyek nemcsak a könyvtári szervezet és vezetés teljesítményét minősítik, de egyben értelmet, keretet adnak az organizmusban tevékenykedő személyiség törekvéseinek és elvárásainak is.

Cholnoky Győző

A felsőoktatásban dolgozó könyvtárosok át- és továbbképzése II. Tervezet

3. Kapcsolat a nappali oktatással

A rendszer igényeit figyelembe véve, szükséges a nappali, valamint az át- és továbbképzés hallgatói létszámainak összehangolása, a nappali képzés volumenének lényeges növelése. Mivel az át- és továbbképzés a projekt idejére kisegíti a nappali képzést, továbbá mivel a könyvtári rendszer üzemeltetéséhez a nappali szakon végzett hallgatókra is szükség van, messzemenően kívánatos a kétféle képzés összehangolása, az egységes rendszer képzési és továbbképzési igényeinek egyeztetése. Ez a nappali oktatásban konkrét reformokat tesz szükségessé, a hiányok és a redundanciák egységes megszüntetését teszi szükségessé. A projekt és a nappali oktatás összehangja végett utóbbiban a következő – vagy a velük egyenértékű – változtatásokat javaslom:

A projekt elindításához tisztázandó, mi szabályozza, hogy jelenleg a főiskolákon csak kétszakos képzés folyhat, valamint hogy egy tanszék csak egyetlen szakot tarthat fenn. Szükséges, hogy a főiskolai képzés BA vagy vele egyenértékű fokozatot adjon.

Ha a főiskola már BA fokozatra képesít, egyes tanszékeken szükséges a négyéves, kétszakos képzés mellett a szintén négyéves, egyszakos – pl. közgyűteményi informatikus – képzés beindítása is, a piaci igényeknek megfelelően.

A BA szintre felhozott, személyi, anyagi és erkölcsi vonatkozásban a mainál jobban támogatott főiskolai képzés teljesen átveheti az egyetemektől a nappali képzés feladatát. Az egyetemi képzés ezzel párhuzamosan – új feladatként – ahhoz kaphat hasonlóan megfelelő támogatást, hogy kizárólag a kétéves MA és a két-három évig tartó PhD képzésre, valamint az oktatásba integrált kutatásra koncentráljon.

A javasolt struktúra a mainál egyszerűbb; intenzívebb oktatást tesz lehetővé, ami felértékeli a diplomákat; továbbá alulról átjárható. A nem könyvtáros végzettségűek számára a BA fokozat megszerzése a főiskolára, az MA-é az egyetemre való beiratkozással, restrikciók nélkül lehetséges. Az MA feltétele bármilyen egyetemi (MA) vagy főiskolai (BA) diploma, a felvételiző motiváltságából kiindulva. A vizgákövetelmények lényeges szigorításával el kell viszont érni, hogy aki az MA első féléve végére a megkívánt BA szintű könyvtárosi

ismeretekkel nem rendelkezik, az ne folytathassa tanulmányait. Doktori (PhD) fokozat az MA birtokában szerezhető.

A nappali képzés az át- és továbbképzés kezdete után egy évvel, az 1995/96-os tanév szeptemberétől – a továbbképzés tapasztalatait, minőségi követelményeit és szervezeti megoldásait átvéve – szintén megkezdí a rendszergazdák MA szintű képzését, hogy mire azok második évfolyama 1996-ban végez, addigra a nappali oktatás törés és kihagyás nélkül folytathassa ezt a szakirányt. Ugyanez szükséges a nappali MA szintű vezető- és információtechnológus-képzés vonatkozásában 1996 szeptemberétől. (Pl. az ELTE-n ma meglévő informatikai tagozatot 1996-tól az információtechnológusok képzése helyettesítené, a könyvmuzeológiai tagozat pedig szintén MA szinten folytatná tovább.) Az MA szakirányok a szakma kívánásának megfelelően rugalmasan bővítenők. Kívánatos, hogy – az illetékes szervek, testületek bevonásával – az MKM Könyvtári Osztálya kezdeményezze az ilyen vagy ehhez hasonló nagyságrendű változásokhoz szükséges lépéseket.

4. Költségvetés

A projekt költségvetési főösszesítője a következő költségszámítások adataiból áll össze.

4.1 Infrastrukturális és működtetési költségek

Teljes felsorolásukat a 6. melléklet tartalmazza. Ezek a költségek gyakorlatilag két részből állnak. Egyrészt a különböző eszközök beszerzési költségeiből, másrészt ezen eszközök négyéves működtetési költségeiből.

6. melléklet

Költséghely	Beszerzési költség	Működési költség
Berendezési tárgyak	4.630.000,00	0,00
Technikai eszközök	44.719.000,00	13.415.700,00
Szoftverek	7.654.000,00	6.123.200,00
Irodatechnikai eszközök	3.304.223,00	15.631.401,50
Működési költségek inflációval növelt értéke	0,00	18.000.000,00
Összesen:	60.307.223,00	53.170.301,50
A projekt infrastrukturális költségei összesen:		113.477.524,50

4.2 Alkalmazotti fizetések

A fizetések kiszámításánál a következő lehetőségeket vettem figyelembe: Vannak a projekt állományában alkalmazottak. A fizetésük teljes egészében a projektekből történik (pl. vezetők, adminisztrátorok, oktatásszervezők). Lehetnek a projektnél csak rész munkaidőben foglalkoztatottak, akik jövedelmük egy részét a főmunkahelyüktől kapják (pl. laborvezetők, oktatók).

Az így figyelembe vett lehetőségekből három lehetséges bérkalkulációt számoltam ki:

I. változat: Minden alkalmazott a projekt költségvetéséből kapja a bérét.

II. változat: Az alkalmazottak közül a laborvezetők, az oktatók és a félállású titkárnők az oktatás helyszínén lévő könyvtárban vannak főállásban, a társadalombiztosítást onnan fizetik. A projekt csak félállásban foglalkoztatja őket.

III. változat: Ebben az esetben a laborvezetők és az oktatók óradíjas bérezést kapnak.

Lét-szám	Beosztás	Nettó bér Ft/hónap	Bruttó bér Ft/hónap	Társadalombiztosítás + 60%	Ledolgozott hónapok	Bér összesen
2	Vezető	50-55.000	80.000	128.00	60	15.360.000
1	titkárnő	22.000	30.000	48.00	60	2.880.000
6	oktatás-szervező	35.000	50.000	80.00	60	28.800.000
8	laborvezető	35.000	50.000	80.00	60	38.400.000
4	oktató	35.000	50.000	80.00	60	19.200.000
7	félállású titkárnő	12.000	15.000	24.00	60	10.080.000
Költségek összesen:						114.720.000

I. változat

Lét-szám	Beosztás	Nettó bér Ft/hónap	Bruttó bér Ft/hónap	Társadalombiztosítás + 60%	Ledolgozott hónapok	Bér összesen
2	Vezető	50-55.000	80.000	128.00	60	15.360.000
1	titkárnő	22.000	30.000	48.00	60	2.880.000
6	oktatás-szervező	35.000	50.000	80.00	60	28.800.000
8	laborvezető	35.000	35.000		60	16.800.000
4	oktató	35.000	35.000		60	8.400.000
7	félállású titkárnő	12.000	15.000		60	6.300.000
Költségek összesen:						78.540.000,00

II. változat

Lét-szám	Beosztás	Nettó bér Ft/hónap	Bruttó bér Ft/hónap	Társadalombiztosítás + 60%	Ledolgozott hónapok	Bér összesen
2	Vezető	50-55.000	80.000	128.00	60	15.360.000
1	titkárnő	22.000	30.000	48.00	60	2.880.000
6	oktatás-szervező	35.000	50.000	80.00	60	28.800.000
8	laborvezető	38 hét * 4 nap * 8 óra * 1.000 Ft				9.728.000
4	oktató	72 hét * 4 nap * 8 óra * 1.000 Ft				9.216.000
7	félállású titkárnő	12.000	15.000		60	6.300.000
Költségek összesen:						72.284.000

III. változat

4.3 Oktatási anyagok

Hús tankönyvvel számoltam a tervezésnél. Ezek átlagosan kb. 10 szerzői ív terjedelműek lesznek. A kézirat költsége 10 000 Ft/ív.

A tankönyvek sokszorosítása a projekt keretében történne. Ez a megoldás jóval olcsóbbnak tűnik, mint a nyomdai sokszorosítás (lásd a működési költségeket: sokszorosító, papír stb.).

A hallgatott tárgyak számát megszorozva az azt hallgatók létszámával, összesen 9300 tankönyvre lesz szükség. Így a költségek a következőképpen alakulnak: $20 \text{ könyv} \times 10 \text{ ív} \times 10\,000 \text{ Ft} = 2\,000\,000 \text{ Ft}$, $9\,300 \text{ könyv} \times 320 \text{ Ft}$ előállítási költség = 2 976 000 Ft. Összesen: 4 976 000 Ft.

4.4 Oktatási költségek

4.4.1 Vezetőképzés

A bentlakásos képzési rész szállásköltségeivel kell számolni. Ez 7 alkalom \times 3 éjszaka \times 1500 Ft \times hallgatói létszám (300 fő), összesen 8 400 000 Ft.

4.4.2 Rendszergazdák képzése

Itt is a bentlakásos képzési rész szállásköltségeivel kell számolni. Ez 9 alkalom \times 3 éjszaka \times 1500 Ft \times hallgatói létszám (100 fő), összesen: 3 600 000 Ft.

4.4.3 Információtechnológusok képzése

A bentlakásos képzési rész szállásköltségei itt 8 alkalom \times 3 éjszaka \times 1500 Ft \times hallgatói létszám (600 fő), összesen: 19 200 000 Ft.

A három szakirány oktatási költségei mindösszesen: 31 200 000 Ft.

4.4.4 Oktatóképzés

A 18 fő oktatással foglalkozó szakember féléves képzésének a költségei tartoznak ide a következő megoszlásban:

Oktatási költségek: *Külföldi oktatók:* a 4. táblázatban megjelölt tárgykörökben (tantárgyakhoz) 6 külföldi oktató összesen 3,5 hónap időtartamban venne részt a képzésben. Közülük egy – a kommunikációs képzésben résztvevő – két alkalommal tart foglalkozást. Részükről a következő költségekkel számolok: útiköltség: $7 \times 50\,000 \text{ Ft}$, napidíj: $105 \text{ nap} \times 200 \text{ DM} \times 52 \text{ Ft}$, óradíj: $105 \text{ nap} \times 8 \text{ óra} \times 1000 \text{ Ft}$, költségek összesen: 2 282 000 Ft. *Nyelvoktatás:* 18 fő részére egy hónapos intenzív bentlakásos angol tanfolyam. Óradíj: $18 \text{ fő} \times 160 \text{ óra} \times 190 \text{ Ft}$, szállás $18 \text{ fő} \times 30 \text{ nap} \times 1000 \text{ Ft}$, költség összesen: 1 087 000 Ft.

Szállás: 12 vidéki résztvevő számára. 3 oktatásszervező: $3 \times 6 \text{ hónap}$, 2 utazó oktató: 1×3 ; $1 \times 6 \text{ hónap}$, 7 laborvezető: $7 \times 6 \text{ hónap}$, összesen: 69 hónap \times 1500 Ft, költség összesen: 3 105 000 Ft. *Útiköltség:* 12 vidéki résztvevő számára havi két alkalommal, 69 hónap \times 2 \times 1000 Ft, költség összesen: 138 000 Ft.

Hazai oktatók: a 4. táblázatban található tantárgyakból. 15 tantárgyból 40 hét \times 20 óra \times 1250 Ft, költség összesen: 1 000 000 Ft. *Napidíj:* vidéki résztvevőknek. A napidíj mértéke attól is függ, hogy a projektben résztvevőket milyen formá-

Beosztás	teljes-, részmunkeidős foglalkoztatás	óraadói verzió
Oktatásszervező 3 fő*6 hónap*30 nap*300 Ft.	162.000	162.000
Laborvezető 7 fő*6 hónap*30 nap*300 Ft.	378.000	2.520.000 7*6*30*2000
Oktató1 1 fő*3 hónap*30 nap*300 Ft.	27.000	180.000 1*3*30*200
Oktató2 1 fő*6 hónap*30 nap*300 Ft.	54.000	360.000 1*6*30*2000
Összesen:	621.000	3.060.000

ban foglalkoztatjuk. Ha teljes- vagy részmunkaidőben, akkor csak napi 300 Ft-tal kell számolni, mert a munkabért a továbbképzés idejére is kapják. Ha a résztvevők egy része csak óradíjas, akkor részükre a továbbképzés idejére napi 2000 Ft bérpótlékkal is számolni kell.

Külföldi továbbképzés: Kívánatos az oktatók részére a külföldi nyitott oktatóval való megismerkedés is. Ehhez javaslok egy egyhónapos USA-beli tapasztalatcserét. A résztvevők száma: 18 fő oktató, 2 vezető. Személyenként 5000 dollár költséggel számoltam, amely tartalmazza az útiköltséget, a szállást, a teljes ellátást, az esetlegesen a helyszínen felmerülő költségeket is. 20 fő x 5000 dollár x 89 Ft. Költség összesen: 8 900 000 Ft.

4.4.5 Oktatói költségek

A könyvtárosok továbbképzésén résztvevő oktatók költségei a bentlakásos képzés során a következők: **Szállás:** 6 helyszínen x 18 hét x 3 nap x 4 oktató x 1500 Ft, 6 helyszínen x 12 hét x 3 nap x 6 okt. szerv x 1500 Ft, összesen: 3 888 000 Ft. **napidíj:** 6 helyszínen x 18 hét x 4 nap x 4 oktató x 600 Ft, 6 helyszínen x 12 hét x 4 nap x 6 okt.szerv x 600 Ft, összesen 2 073 000 Ft. **Útiköltség:** 6 helyszínen x 18 hét x 1 alkalom x 4 oktató x 1000 Ft, 6 helyszínen x 12 hét x 1 alkalom x 6 okt.szerv x 1000 Ft, összesen: 864 000 Ft. Oktatás összesen: 6 825 000 Ft.

A 4.4 fejezet összesen: teljes munkaidős dolgozókkal: 55 158 000 Ft, óraadókkal: 57 597 000 Ft.

4.5 Szakmai tanulmányutak a hallgatók részére

A rendelkezésre álló pénzügyi keretből valamennyi hallgató részére nem biztosítható külföldi tapasztalatcsere. Véleményem szerint a vezetőképzésben és a rendszergazdák képzésében viszont feltétlenül szükség van arra, hogy a hallgatók ne csak a hazai viszonyokat ismerjék meg. Ezért részükre szükség van a képzés időtartama alatt legalább egy egyhetes külföldi szakmai tanulmányútra.

A tapasztalatcsere vagy alanyi jogon vagy bizonyos tanulmányi átlag elérése fölött jár. Az utóbbi megoldást javaslom, mint ami ösztönző szerepet is betölthet. A javasolt tanulmányi átlag a legalább jórendű (4) bizonyítvány. Előzetes becslés szerint ezt a szintet legalább a hallgatók 70–80%-a elérheti. Az utak költségeinek felmérésekor ebből indultam ki.

Mire	Vezető 1.	Rendszergazda 1.	Összesen	Vezető 2.	Rendszergazda 2.	Összesen
Szállás	230 fő*50 DM* 6 nap	80 fő*50 DM* 6 nap	310*50*6=93.000 DM *52 Ft =4.836.000	310 fő*50 DM*6 nap	110 fő*50 DM*6 nap	420*50*6=126.000 DM *52Ft.=6.552.000Ft
Napidíj	230 fő*30 DM* 7 nap	80 fő*30 DM* 7 nap	310*30*7=65.100 DM *52 Ft =3.385.200	310 fő*50 DM* 7 nap	110 fő*50 DM* 7 nap	420*30*7=88.200 DM *52Ft.=4.586.400Ft
Busz	310 fő : 45 fő * 250.000 Ft = 1.750.000 Ft.			420 fő : 45 fő * 250.000 Ft = 2.250.000 Ft.		
Összesen	9.971.200 Ft.			13.388.400 Ft.		

4.6 Nyelvtanfolyam a hallgatók részére

A Katedra Nyelviskola árajánlata alapján számoltam a költségeket. Az első verzióban csak a vezetők és a rendszergazdák számára kalkuláltam a nyelvi képzés költségeivel. A második verzióban valamennyi hallgató részére. I. Oktatás: 400 fő x 18 250 Ft = 7 300 000 Ft. Szállás: 30 nap x 800 Ft x 200 szoba =

4 800 000 Ft. Költség összesen: 12 100 000 Ft. II. oktatás: 1000 fő × 18 250 Ft = 18 250 000 Ft. Szállás: 30 nap × 800 Ft × 500 szoba = 12 000 000 Ft. Költség összesen: 30 250 000 Ft.

4.7 Tartalék

A különböző költségvetési változatokba 12–15 millió forint tartalékot is beépítettem, a várható inflációs költségek, illetve a tervezési pontatlanságok miatt.

4.8 Tervezett bevételek

A program részére tervezett 2.2 m USD összege 191 000 000 Ft, tandíj 92 000 000 Ft, bevétel összesen: 283 000 000 Ft.

4.9 Főösszesítő

A három változat egymástól aszerint tér el, hogy az alkalmazotti fizetések között a főmunkaidősök, a részmunkaidősök, illetve az óraadói verzió bérei szerepelnek. A 3. változatban kisebb a tartalék.

4.1 Infrastrukturális és működtetési költségek	113.477.524,50	113.477.524,50	113.477.524,50
4.2 Alkalmazotti fizetések	114.720.000,00	78.540.000,00	72.284.000,00
4.3 Oktatási anyagok	4.976.000,00	4.976.000,00	4.976.000,00
4.4 Oktatási költségek	55.158.000,00	55.158.000,00	57.597.000,00
4.5 Szakmai tanulmányutak a hallgatók részére	9.971.200,00	9.971.200,00	9.971.200,00
4.6 Nyelvtanfolyam a hallgatók részére	12.100.000,00	12.100.000,00	12.100.000,00
4.7 Tartalék	15.000.000,00	15.000.000,00	12.000.000,00
Költségek összesen:	325.402.724,50	289.222.724,50	282.405.724,50

5. Záró megjegyzések

A költségvetéssel kapcsolatban a következőket szeretném megjegyezni:

1. Nem tartható fenn a részleges tandíjmentesség eredeti koncepciója, mert a projekt inflációs tartalékát a tandíjbevételekből fedezi. Ez a bevétel a következőképpen alakul: vezetőképzés: 36 M Ft (300 fő × 4 félév × 30 E Ft), rendszergazdák: 8 M Ft (100 fő × 2 félév × 40 E Ft), információtechnológusok: 48 M Ft (600 fő × 4 félév × 20 E Ft), összesen: 92 M Ft.

Összehasonlításképpen: a projektben a képzés alapegysége a 20 hetes szemeszter, heti 10 óra átlagos óraterheléssel (200 óra). Az Open University 200 órás tanfolyama 89 000 Ft/fő, vagyis egy négyszemeszteres képzés ott 354 000 Ft-ba kerül. Ebben a projektben viszont egy fő képzésének átlagos ára csak 270 000 Ft, a tartalék nélküli költségeket elosztva ezerrel; – ennek a juttatásokkal arányos hányadát fizeti tandíjban a hallgató. (Pl. az információtechnológusok 20 000 Ft/szemeszter tandíjból 9000 Ft csak a szállás, ehhez járulnak még a jegyzetek.)

2. A nyelvtanfolyam 1000 ember számára, infláció nélkül, a legkedvezőbb mai áron számítva is 30 250 000 Ft lenne, ezért e kedvezmény kiterjesztését a projekt nem bírná ki (kalkuláció ld. fent). Ugyanazért a legjobb indulattal sem lehet felvállalni 600 információtechnológus szakmai tanulmányútját, mint ösztönzött.

3. A projekt durván 12–15 millió Ft tartaléka mellé az infrastrukturális

költségek működési költség hányadába épült még további 5 millió Ft potenciális tartalék, 20% inflációs rátát tervezve.

4. A projekt végrehajtásához a költségvetésben nem kalkuláltam a következő kiadásokat: integrált könyvtári szoftver oktatási díja; online és CD ROM költségek (a DIALOG-tól vagy a Data Star-tól megszerzendő a Classroom Instruction Programban való részvétel joga, amely ingyenes hozzáférést biztosít); e-mail költségek; Internet jog (el kell érni, hogy a projekt egyetemhez kötődve megkapja az Internet használati jogot, amely ingyenes külföldi adatátvitelt biztosít); IIF használati díj (további kormányzati támogatás lenne ennek az elengedése).

Számoltam viszont azzal, hogy az oktatás kezdetére minden jelentősebb könyvtárban, illetve a területi oktatási központokban mindenütt ott van az IIF és az e-mail; a projekt bevételei nem adóznak; a projekt beszerzései az egyetemre vonatkozó ügyműködés szabályai szerint vám- és ÁFA-mentesek.

Darányi Sándor

Hirdessen a

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS ban

**Egész oldalas hirdetés 25 000,
fél oldalas hirdetés 12 500,
negyed oldalas
hirdetés 6250 Forint + 25% ÁFA**

**Kiemelt helyen
– a borító 2. és 3. oldalán –
elhelyezett
egész oldalas hirdetésekért
csak 30 000 Forint + 25% ÁFA
díjat kell fizetni
Eszztétikus tervezés
és kivitelezés!**

A KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS ban

hirdessen

Mi újság a nemzetközi szabványosításban?

Jelentés az ISO TC 46/SC 9 (Információs és Dokumentációs Szakbizottság 9-es Albizottság a Dokumentumok megjelenítése, azonosítása és leírása) munkájáról az 1993-ban Berlinben tartott ülésekről (május 12–13.) és a TC 46 plenáris üléséről (május 14.).

Az SC 9 ülésein a napirend szerint az alábbi nemzetközi szabványtervezetek (DIS) és bizottsági javaslatok (CD) részletes tárgyalására került sor:

ISO/DIS 10324 – Information and documentation – Holdings statements – Summary level (Állományi adatok közlése – összefoglaló szint). A szavazás eredménye: 17 igen, 1 nem, 3 tartózkodás. A tárgyaláson a tervezetthez érkezett hozzászólások (Kanada, Finnország, Franciaország, Németország, Norvégia, Lengyelország, Svédország, Svájc, Egyesült Királyság) mindegyikét megvitatták, így az egyes szabványpontok megfogalmazása világosabb értelmezést tesz lehetővé. Az 5.4.2 pontban a dokumentumok fizikai formájának jelölésére felsorolt kódok jegyzéke sem nem teljes, sem nem elfogadható a szabvány használói számára, így csak függelékké kerül. A megállapodások alapján javított kéziratot ISO 10324-ként kiadásra nyújtják be.

ISO/CD 10956 – Information and documentation – Citations to electronic documents or parts thereof (Hivatkozás elektronikus dokumentumokra, illetve azok részeire). A szavazás eredménye: 11 igen, 1 nem, 6 ország nem szavazott. Hozzászólást küldött: Kanada, Franciaország, Németország, Norvégia, Svédország, Egyesült Államok. A tárgyaláson többségbe került azoknak a véleménye, akik nem tartják helyesnek, hogy az elektronikus dokumentumokra való hivatkozás külön szabvány tárgya legyen, hiszen az elektronikus dokumentumok csak hordozójukban különböznek a hagyományos (nyomtatott) dokumentumoktól. Javaslat fogalmazódott meg, miszerint a korábbi hivatkozási szabvánnyal (ISO 690 – Documentation – Bibliographic references – Content, form and structure, 2nd ed. 1987, amely magyar szabványként is megjelent: MSZ ISO 690 – Bibliográfiai hivatkozások) együtt kellene közreadni. Egyelőre azonban külön tervezetként kezelik, és a megállapodások alapján javított szöveget DIS-ként fogják szavazásra bocsátani. Az együttes közlés lehetőségére később vissza lehet térni, amihez jelentős segítséget nyújt, hogy O'Connor asszony az EASE (European Association of Science Editors = Tudományos Szerkesztők Európai Egyesülete) képviselője felajánlotta, hogy a két dokumentumot – szövegük megváltoztatása nélkül – egybeszerkeszti. *Margaret Morrison*, a téma vezetője pedig helyzetjelentést fogalmaz meg a két szabvány összekapcsolásának lehetőségéről, amit az SC 9 véleményezésre küld szét.

ISO/DIS 10445 – Information and documentation – Preparation of manuscripts or computerprints (Kéziratok vagy számítógépes kéziratok elkészítése). A szavazás eredménye: 12 igen, 1 tartózkodás, nem szavazott 5 ország. Hozzászólást küldött: Kanada, Franciaország, Németország, Japán, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok. A tárgyaláson az eredeti kézirattal egybeszerkesztett hozzászólások áttekintése rendkívül megkönnyítette a munkát. A megállapodásoknak megfelelően javított kéziratot, melynek módosított címe Infor-

mation and documentation – Preparation of manuscripts (including computer-scripts) = (Kéziratok elkészítése – beleértve a számítógépes kéziratokat is) nemzetközi szabványként való megjelentetésre nyújtják be.

Megerősítések

Az alábbi szabványok újabb 5 éven keresztül maradnak hatályban:

ISO 2145 – Documentation – Numbering of divisions and subdivisions in written documents (Fejezetek és alfejezetek számozása frott dokumentumokban)

ISO 2146 – Documentation – Directories of libraries, archives, information and documentation centres and their databases (Könyvtárak, levéltárak, információs és dokumentációs központok címjegyzéke és adatbázisaik)

ISO 7154 – Documentation – Bibliographic filing principles (A bibliográfiai rendezés alapelvei).

Új munkapontok

ISO 3297 – Information and documentation – International standard serial numbering (ISSN) 2nd ed. 1986 (Időszaki kiadványok nemzetközi azonosító számozása – ISSN) revíziója. *Alain Roucolle* úr, az ISSN Nemzetközi Központ (ISSN International Centre) munkatársa, a revízió témavezetője 1993. július elsejéig benyújtja a revideált szabvány szövegjavaslatát az SC 9 titkárságához, ezután szavazásra küldik szét.

Az ISO TC 46 Plenáris ülése

Plenáris ülésre kétévénként kerül sor. Az 1991-ben Koppenhágában tartott ülésről 103 oldalas összefoglaló jelentés készült (ISO/TC 46 N 1331), amelyet a jelenlévők kézhez kaptak.

A napirendnek megfelelően megválasztották a TC 46 elnökét, aki újabb 4 évre *Verina Horsnell* asszony (Digital Equipment Co Ltd, UK) lett.

Írásos beszámolót adott közre a TC 46 Titkársága és Felügyelő Csoportja. A Felügyelő Csoport három tagjának (Németország, Japán, Egyesült Királyság) lejárt a mandátuma, ezért új tagok megválasztására került sor. Négy ország jelöltjei közül szavazattöbbséggel az alábbiak lettek 4 évre a csoport tagjai: Franciaország (*Christine Deschamps*), Svédország (*Nilson* úr), Magyarország (*Berke Barnabásné*).

A TC 46 Albizottságai és Munkacsoportjai megtartották beszámolóikat, amelyek közül az alábbiakat fontos kiemelni:

A SC 3 Terminology of information and documentation (Információs és dokumentációs terminológia Albizottság) az ISO 5127 Vocabulary sorozaton belül az alábbiakkal foglalkozik: ISO/CD 5127 – Part 12: Legal aspects of information and documentation: Data protection (Az információ és dokumentáció jogi szempontjai: Adatvédelem); ISO/WD 5127 – Part 13: Object documents (Tárgyi dokumentumok); ISO/WD 5127 – Part 14: Conservation and restoration of documents (Dokumentumok konzerválása és restaurálása); ISO/DIS 5127 – Part 10: Copyright and patents (Szerzői jog és szabadalmak).

1993-ban szabványként jelennek meg a sorozat következő tagjai: ISO 5127 – Part 4: Archival documents (Levéltári dokumentumok), – Part 7: Retrieval and dissemination of information (Információkeresés és szétsugárzás), – Part 8: Reprography of documents (Dokumentumok másolása).

Az SC 4 Computer Applications in Information and Documentation (Számítógépek alkalmazása az Információban és Dokumentációban Albizottság) munkacsoportjai (WG) közül az 1. karakterkészlettel (héber, kisebb európai nyelvek latin betűi, örmény, grúz és a nem szláv nyelvek cirill karaktereivel) foglalkozott. A jövő tervei között szerepel a kiterjesztett arab karakterkészlet szabvány kidolgozása. A 4. munkacsoport a számítógépes protokollokkal foglalkozott, ezek közül különösen fontosak a keresésre és a könyvtárközi kölcsönzésre kidolgozott szabványtervezetek. A 6. munkacsoport az elektronikus kiadással (elektronikus kéziratok elkészítése), a 7. munkacsoport az adatelemek szabványtervezeteivel foglalkozott.

A nyelvek kódjainak véglegesítésére égető szükség van, de a közös munkabizottság (TC46/SC4–TC37/SC2 Joint WG), amely javaslatát megtette, nem tudott egyetértésre jutni, így fordult elő, hogy bizonyos nyelveknél alternatív háromjegyű kódok használatára ad lehetőséget a bizottság tervezete (ISO CD 639/2 – Code for the representation of names of languages: alpha-3 code). Ezt sem a nemzeti könyvtárak, sem a nemzetközi regisztrációs rendszerek nem tartják elfogadhatónak, mert a nemzetközi adatcserében zavarokat okoz, nem beszélve az adatbázisok egységességének megtartásához szükséges konverziós munkák költségeiről. A kérdésre vissza fognak térni és könyvtári-dokumentációs területen egyetlen megoldást fognak elfogadni nemzetközi szabványként.

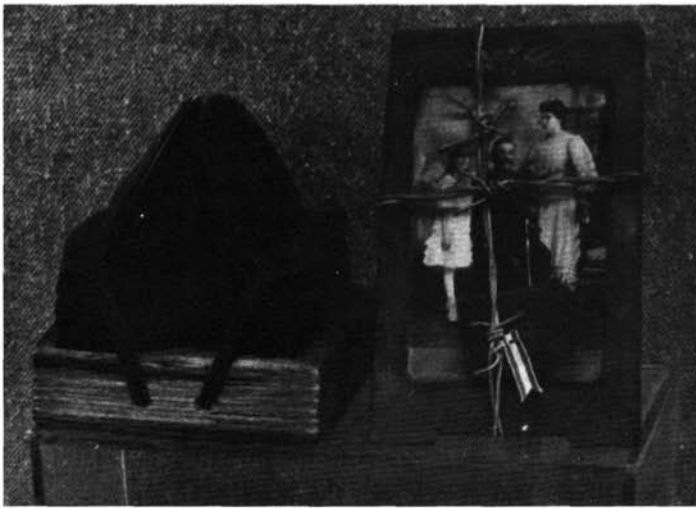
A Plenáris Ülésen beszámoltak tevékenységükről a regisztrációs hatóságok és a fenntartó ügynökségek.

Az országnév kódokban is változások várhatók a napi politikai életben történő változások következtében. Az ISO 3166 – Codes for the representation of names of countries Maintenance Agency (Az országnév kódokat Fenntartó Ügynökség) jelentése szerint 17 új kódot kellett megállapítani (ezekből 13 korábbi szovjet köztársaság, 3 korábbi jugoszláv köztársaság), 5 ország neve változott. Kérés érkezett a Cseh Köztársaság, a Szlovák Köztársaság kódjának regisztrálására. Az ügynökség szorosan együttműködik a Nemzetközi Olimpiai Bizottsággal, az ENSZ Fejlesztési Programjával, a Library of Congress-szel, amely a USMARC országnév kódok jegyzékének gondozója. Az ISO 3166-nak 1990-ben kb. 200 bejegyzett használója volt, 1991 végén kb. 350, 1993 májusában viszont már 900, ami az előjegyzéseket figyelembe véve 1993 nyarára 1000-re fog emelkedni. Az ISO 3166 4. kiadásának megjelentetését 1993 júliusára tervezik.

Az ISO WG 2 (2. Munkacsoport) az országnevek és az országokon belüli egységek kódjaival foglalkozott. Javaslatuk szerint az ISO 3166 a 4. kiadást követően szabványsorozattá válik, mely az alábbi részeket tartalmazza: – Part 1: – a jelenlegi ISO 3166; – Part 2: – Codes for subentities (Alegységek kódjai); – Part 3: – Historical codes (Történelmi kódok).

Az ISO 4 – Documentation – Rules for the abbreviation of title words and titles of publications (A címekben szereplő szavak és a kiadványok címének rövidítési szabályai) regisztrációs hatósága az ISSN International Centre (korábban ISDS International Centre) jelentette, hogy a revízió gyorsan halad, az 1991 végén kiadott jegyzékhez Supplementumok jelentek meg, az ISSN Compact pedig negyedéves felújításain közli a rövidítéseket.

Az ISO TC 46/SC 9 1992-es londoni tanácskozásán felkérte az ISSN International Centre-t és az ISBN International Agency-t arra, hogy készítsenek javaslatot az elektronikus kiadványok és termékek azonosító számozására. Ms. Susan Santiago egy összeállítást terjesztett elő, amely a két nemzetközi ügynökség igazgatóinak jelentését, az SC 9 Titkárságának észrevételeit és a témára vonatkozó hozzászólásokat foglalja össze. Az anyagból világos, hogy az elektronikus

Fekete György (Magyarország)

hordozókon megjelenő és terjesztett kiadványok azonosító számozása, legyenek azok monografikusak vagy időszakiak, nem jelent különösebb gondot. Alapos megfontolást igényel azonban az ISSN, ill. ISBN alkalmazásának kiterjesztése az online adatbázisokra.

Az egyéb regisztrációs hatóságok képviselői: ISO 2108 – Documentation – International Standard Book Numbering (ISBN), ISO 3901 – Documentation – International Standard Recording Code (ISRC), ISO/DIS 10957 – Information and documentation – International Standard Music Number (ISMN) és ISO/DIS 10444 – Information and documentation – International Standard Technical Report Number (ISRN) rövid jelentést adtak tevékenységükről.

Az ISO-val szorosan együttműködő nemzetközi szervezetek közül az alábbiak tartottak beszámolót:

IFLA. Az ISO TC 46 albizottságainak munkájában, megállapodás alapján vesz részt a megfelelő IFLA szakértői csoport vagy annak képviselője. Az SC 3 munkájában az IFLA UBCIM Programja részéről jelenleg *Marie-France Plassard*. Az SC 4 elnöke, *Ms. Sally McCallum* egyúttal az IFLA Section on Information Technology and of the IFLA Division of Management and Technology elnöke, valamint az IFLA Professional Board tagja. A legfontosabb kérdés, amely az 1993. évi barcelónai IFLA Konferencián is középpontban lesz, a számítógépes protokollok könyvtári használata. A 3 karakteres nyelvi kódokkal foglalkozó közös munkabizottságnak (ISO JWG of TC37/2 – TC46/4) is van IFLA szakértője ugyanígy a statisztikával foglalkozó SC 8-nak. Javaslatot adtak be a könyvtárak hatékonyságának elemzését segítő nemzetközi szabvány kidolgozására. Az SC 9-ben szintén *Ms. Plassard* képviseli az IFLA-t. Az SC 10 titkára, *Ivar Hoel* egyúttal az IFLA Section on Conservation titkára. Lehet, hogy az IFLA részvétele az ISO TC 46 munkájában nem kellően ismert, de alapvetően fontos és az IFLA kiadványokban is hangsúlyozott.

UNESCO. General Information Programme (PGI) = (Általános Információs Program). Fő törekvésük a Common Communication Format (CCF) és a levél-

tári anyagok leírasi szabványainak továbbfejlesztése. A CCF/B-t a bibliográfiai információkra és a CCF/F-t a faktografikus információkra revidált változatban 1992-ben adták ki. 1993-ra tervezik a használatukat elősegítő instrukciók megjelentetését, valamint integrált adatbázisokban történő használatukat a Micro CDS/ISIS-ben, CCF-MARC formátum konvertáló programmal.

Az EASE (European Association of Science Editors) képviselője bejelentette, hogy 1994. április 24–28. között tartják 5. általános ülésüket és konferenciájukat Budapesten.

Berke Barnabásné

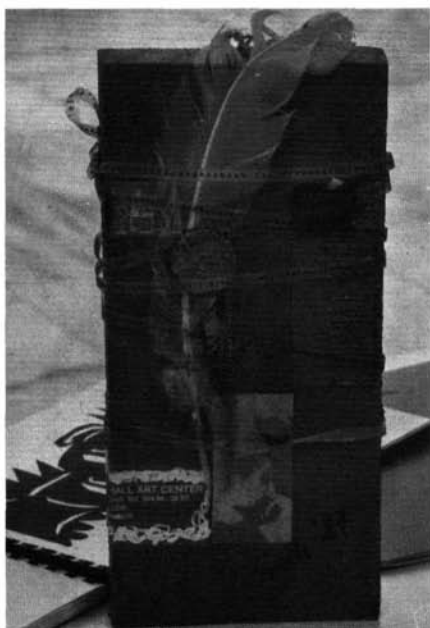
Közérdekű, közhasznú, közösségi, köznapi tájékoztatás

Már a szolgálat megnevezése sem egységes, attól függően, hogy a *Könyvtári Figyelő* referátumát jellemző tárgyszót használjuk, az FSZEK részlegének hivatalos elnevezését, szó szerint fordítjuk a terület egyik alapművének *Allen Bunch: Community information services*, először 1982-ben, s azóta újabb kiadásban megjelent művének címét, vagy az 1989-ben Szekszárdon kiadott információs példatár (szerk.: *Szeifert Dezső*) szóhasználatát tekintjük. Nincs különösebb jelentősége, mert – hogy a jeles szerzők számát tovább szaporítsam – Shakespeare szerint: „Mit rózsának hívunk, Bárhogy nevezzük, éppoly illatos”. Magam mégis a közérdekű mellett foglalnék állást, esetleg a közösségi megnevezést pártolnám, mert a közérdek, ellentétben a közhaszonnal, élő fogalom, nem kelt kizárólagos utilitárius allúziókat. A köznapi fogalma azt juttatja eszünkbe, hogy talán van vasárnapi, ünnepnapi információ is.

Az elnevezéstől függetlenül olyan tájékoztató tevékenység fogalmazódik meg, amelyik nem a kutatás, vezetés, szakmai gyakorlat, oktatás, formális tanulás céljait szolgálja, hanem élni segít, a társadalom minden tagját érintő állandó vagy eseti szociálpszichológiai szerepekből, helyzetekből

(ügyfél, lakó, szülő, mozgássérült, hobbykertész stb.) fakadó kérdésekre, problémákra ad választ, illetve megjelöli a választ adó intézményt – vagy megoldja a problémát.

Terminológiai tisztázás vezette *Roboz Péter* tollát, mikor cikkében (TMT, 1990. 5. sz.) az információ fő kategóriái között: tudományos és műszaki; gazdasági, üzleti; vezetési, vállalati mellett hangsúlyos helyet szán a közérdekű információknak, kiemelve heterogén jellegüket, s nagy közönség-vonzásukat. (Közlekedés, idegenforgalom, kereskedelem, szolgáltatás, jog, közigazgatás stb.) A közérdekű (közhasznú) közösségi tájékoztatás létrejöttét az Angliában és az USA-ban a hetvenes években kialakított, többnyire könyvtárakba vagy klubokba telepített tájékoztató központok (I and R) jelentették, melyeknek az volt a céljuk, hogy az információ eljusson azokhoz is, akik korábban nem használták a könyvtárakat, szegénységük és tájékoztatlanóságuk megfosztotta őket a lehetőségek megismerésétől, azoktól az információktól, melyek életvitelüket javíthatták volna. A társadalmi szolidaritás, az esélyegyenlőségre való törekvés intézményeinek kell tekintenünk ezeket a szolgálatokat. Röviden: a közműve-

Klaus Groh (Németország)

lődési könyvtárak szociális funkciói egyikének vállalásáról van szó.

A társadalom állandó változásai az egyéneket és a közösségeket különböző szerepek betöltésére kényszerítik, változó körülmények között. A felmerülő problémák megoldásának eszköze az információ: akár bizonytalanságot csökkentő, akár tényszerű, faktografikus típusát tekintjük. S tudomásul kell vennünk, hogy az információ egyre nagyobb mértékben kommercializálódik, ennek gyakorlati következménye, hogy pl. sokkal egyszerűbb megtudni hol, mennyiért kapható bizonyos virágállvány, mint hogy ki, milyen feltételekkel kaphat temetési segítyt. (Az információ=áru, az információ=közjó ellentétével, ennek veszélyeivel foglalkozik pl. *Schiller, H.: Public information... = Libr. J., 1991. 16. no. Ref. KF, 1992. 3. számában Papp István. Tágabb összefüggésekre világít rá Almási Miklós: Az információipar utópiája... = Kritika, 1993. 6. sz.)*

A mindennapi életben felmerülő kérdésekre választ adhatnak *bibliográfiai szolgálatok*. Több könyvtár ún. házi segédletei mellett ilyen célt szolgáltak a Közhasznú kisbibliográfiák, a Tudja-e, hogy kérheti? sorozat tagjai, pl. a lakásról és berendezésről, a befőzésről, a hangos könyvekről, a magánéppítettökről szóló füzetek.

Lehetséges és elképzelhető megoldás gyakorlatias bibliográfiák sorozatának összeállítása, pl. nyelvtanulás, lakásdíszítés, gyermeknevelés, kárpótlás, jazz témakörében, de a sor végtelenségig folytatható. A Kőszegi Városi Könyvtár készített szellemes összeállítást *Boroló* címmel a város szőlőkultúrájának szolgálatára. Ezek a bibliográfiák – bár szívesebben nevezném őket információs csomagoknak, mert a direkt közlések legalább olyan fontosak, mint a bibliográfiaiak – jól átgondolt terv szerint, elég nagy példányszámban kell készüljenek, esetleg kifüggesztett jegyzékeken, illetve adatbázisban állhatnak a felhasználók rendelkezésére. Feltétele a település várható igényeinek, és a meglévő dokumentumoknak alapos ismerete. Nagy szerepet játszanak a nem mindig méltányolt kisnyomtatványok – címjegyzékek, prospektusok, intézmények, szakszervezetek, klubok néha pár lapos kiadványai. Érdeemes kihasználni a Házi Jogtanácsadó, a Figyelő, a HVG, a Guzsalyos közleményeit, a Népszabadság és a Magyar Hírlap mellékleteit, a Magyar Nők Lapja, a Családi Lap olvasószolgálati (keres, kínál, cserél) rovatait.

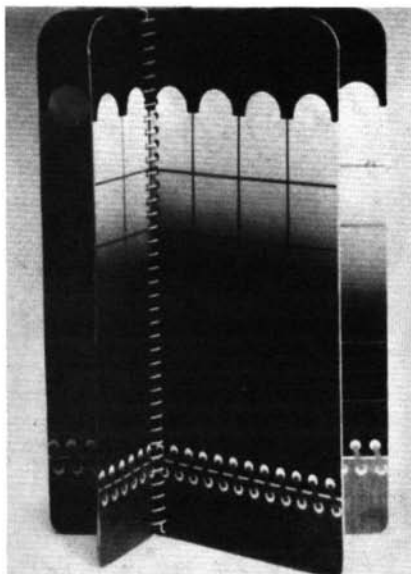
A közérdekű tájékoztatás megvalósításának egy másik módja – főleg kistelepüléseken – a *kalendárium*. Történetileg is az egyik legrégebbi, praktikus információkat tartalmazó dokumentumfajta. *Cserbák András: Kalendárium-típusok... Bp. 1987. c. műve függelékben közli a Trattner-féle Nemzeti kalendárium az 1849-dik esztendőre reprintjét. Gyorskocsi, postajáratok, közhivatalok szerveze-*

te, tisztviselők neve, címe, „prókátorok lakása Pesten” stb.

Ez az informatív, gyakorlatias, életszerű műfaj látszott feléledni a 80-as évek közepén, mikor a művelődési házak komoly erőfeszítéseket tettek a mindenkit érintő információk szolgáltatására. (Informatika és közhasznúság, Bp. 1989.) Volt olyan kalendárium is, amelyik címjegyzéket adott a település azon lakóiról, akik vállalták bizonyos dolgok tanítását – kelim hímezése, akvarisztikai ismeretek, eszperantó – a város lakóinak. Modern értelemben kalendáriumnak tekinthető a Kaposvári iránytű – 1989-ben, a közélet fórumainak, érdekvédelmi és pártoló szervezeteknek, egyházaknak, egészségügyi, kulturális szolgáltató helyeknek ismertetésével. 1993-ban bocsátotta közre (ingyen!) a főváros a Polgári kalauzt. Nemcsak a város lakóit, hanem az ország egészét érintő információk is fellelhetők benne. Másodszor jelent meg a Kőszegi kereső, két nyelven – tekintettel az idegenforgalomra, határszéli helyzetre. Tartalmazza a városházi ügyintézés részleteit, a szociális ellátásokat, tájékoztat az anyakönyvi és a rendőrségi ügyintézés kellékeiről. „Ember és polgár” – mondja Csokonai, utóbbi citoyen értelemben. *Az állampolgári információk szolgáltatását* bizonyára célul tűzheti ki egy másik irányzat. Csírájában megvan, hisz a legtöbb könyvtár lehetővé teszi a törvények, módosítások, kormányrendeletek, határozatok tanulmányozását.

Az önkormányzati rendeletek segélyezésről, építményadóról, szeméttételezésről, beiskolázási támogatásról, fontos jogokról és kötelezettségekről tájékoztatnak. A probléma-körről monografikus mű is hozzáférhető: Bürgerinformationssysteme (Klaus Lenk et al. 1990. Westdeutscher Verl.).

A közérdekű/közhasznú tájékoztatás zászlóshajója Magyarországon az FSZEK. 1985-től különféle irányú kezdeményezések után, 1990-ben át-

Prutkay Péter (Magyarország)

vége a Különleges Tudakozót kifejlesztette az ország legnagyobb, megalapozott információs háttérrel és alkalmas munkatársakkal rendelkező szolgálatát. *Katsányi Sándor* cikkében (TMT, 1991. 3. sz.) kiváló áttekintést nyújt múlttról, jelenről – azt telefonon történő, nem szelektáló, kiszolgáló jellegű populáris szolgáltatásnak minősítve. A szakirodalom, felhasználói tapasztalatok, *Katsányi Sándor, Sándor Ottóné*, s több ott dolgozó kolléga személyes közlése alapján úgy gondolom, hogy a szolgálat jelen állapotában közelít az üzleti információ népszerű változata felé. Ez ugyanis a közérdekű tájékoztatás egy újabb változata. Elképzelhető, hogy egy közművelődési könyvtár olyan közigazdasági, jogi ismeretek közvetítésére vállalkozik, amelyek azt jelentik, hogy az üzletindítás, társaságalapítás, marketing, piac, könyvvitel, adó, biztosítás, hitel, pénzügy, raktározás stb. területén felelősséget vállaló információt nyújt. A kérdés bonyolultságát mu-

tatja az a vizsgálat, melyet *Fenyő Márta* készített az OMIKK felkérésére: A kisvállalkozások fellendítéséhez szükséges információs és innovációs feltételek korszerűsítése címmel. (*Mozgó Világ*, 1990. 4. sz. Külön érdekessége, hogy az egyre ritkább igény-szükségletvizsgálat nem szakfolyóiratban jelent meg.) Úgy látom, hogy a továbbiakban az egyén életlehetőségeit, érvényesülését segítő válaszok: hol lehet boltberendezést kapni, milyen szakképesítés kell a rovarirtáshoz, hol vannak térképboltok stb. mellett – személyes, jogi, munkaügyi – *szociális* jellegűvé kívánják a *szolgálatot* fejleszteni.

A szociális munka olyan tevékenység, mely az egyre égetőbb társadalmi problémák megoldását, vagy csillapítását tűzi ki célul. Végezhetik egyének, intézmények, amennyiben jól látják, hogy a szegénység, a civilizációs hátrányok, a devianciák milyen irányú károkat okoznak. (Szociális segítő. Bp. 1991. Akad. K.) Rokonszenves törekvés a rászorultakat érintő valamennyi népjóléti, egészségügyi információ gyűjtése, esetleg szociális munkás, jogász alkalmazása. Ilyen módon az információ-tömeg jól mobilizálható, és a humanisztikus kapcsolat emberibbé, valóban probléma-megoldóvá teszi a *szolgálatot*.

A közérdekű/közhasznú tájékoztatás Magyarországon a nyolcvanas években jelent meg a könyvtárakban. Valószínű, hogy ahol az oktatás-tudományos tevékenység támogatását tűzték ki elsődleges célul vagy ahol csak közvetítené, illetve neutrálisan kielégítené a bármiféle igényeket, a közhasznú-közérdekű tájékoztatásnak kisebb vagy periférikus szerepe lesz. Nem baj, mert a közművelődési

könyvtár *filozófiája* többféle lehet. Ahol sürgetően jelentkezik az igény – kezdetben a melegebb nyugdíjas, később a magára maradt munkanélküli, legutóbb a hajléktalan megjelenésével – ott bizonyára szociális irányú lesz a *szolgálat*.

A *második* lépésben – bármilyen elkötelezettség mellett – az információs bázis létrehozásának nehézségeivel kell számolni. Nem könnyű felderíteni és megszerezni azokat a például az MNB rendszeréből többnyire zárt kiadványokat, melyek nélkülözhetetlenek. (Mozgássérülteket megillető kedvezmények és juttatások. Bp. 1993. MEOSZ; Mustra - háztartási gépek katalógusa. 1992. FÁK gazdasági cégmutató. 1–2. Nyíregyháza, 1992., Pécs-baranyai szakmai katalógus 1993.; Mit... hol... kitől. Szolgáltató címtár. Kaposvár, 1992.; Magazin nemzetközi vásárnaptár 1993.) Megfontolandó, hogy szükséges-e, s ha igen hogyan, a könyvtárak hagyományos dokumentum-bázisának a szolgáltatásba való beépítése. Az információs eszközök részét képezi (kellene képeznie) a tévé, a rádió szolgáltató műsorainak (pl. Ablak, Napközben, Szocioműhely) anyaga ugyanúgy, mint a teletex és a videotex.

Harmadik feladat a kapcsolatrendszer kiépítése, bővítése, ápolása, átalakítása – változó igényeknek megfelelően. S nem nélkülözhető a *szolgálat* állandó ismertetése, népszerűsítése a legváltozatosabb módokon, helyeken, a célcsoportok figyelembevételével.

A közérdekű/közhasznú tájékoztatás még csecsemő. Tőlünk függ, hogy felnő-e, s milyen felnőtt válik belőle. A társadalmi megrendelés megérkezett.

Ferenczi Zsuzsanna

Feljegyzések a főváros nyilvános könyvtáráról III.

Egységes hálózat – önálló egységek

Egy sok elemből összerakott szervezet működését – leegyszerűsítve – két megközelítésből lehet értékelni. Az első arra keres választ, biztosítja-e a szervezet a folyamatos működést, a kívánt és tervezett célok elérését, a működést zavaró körülményekre adandó választ. Az FSZEK a nyilvánvalóan kritikus időszakban – amikor a makrokörnyezetből az egyik kihívást követi a másik (új igények, inflációs hullám stb.) – helyállt, sőt az 1991-es működési adatok arról tanúskodnak, hogy tartalékait mozgósítva még teljesítménynövekedést is elkönyvelhetett. Nem lehet ugyanakkor nem látni, hogy az ilyen erőkoncentráció élesen megnyilvánuló feszültségeket is előhívott, ami egyben a mai szervezeti működés kritikáját is magában foglalja.

A másik megközelítési szempont az lehet, hogy a működés jelenlegi szervezete mennyire szolgálja a hosszabb távú igényeket, a fejlődés-fejlődés megalapozásának mennyire elősegítője vagy rosszabb esetben gátlója.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az utóbbi fél évtizedben jelentősen változtatta szervezeti-irányítási struktúráját. Ennek lényege alapvetően az volt, hogy a központ + hálózati egységek (100–120) kapcsolatrendszer helyett egy központ + kerületi főkönyvtárak (22) + kerületi fiókhálózat (60–80 fiók a 22 kerületben) reláció alakult ki. Ezzel a következő elmozdulások jártak együtt: a központ szűkítette az irányítási-döntési hatáskörébe tartozó kérdések körét; jelentősen megnőtt a kerületi főkönyvtárak és igazgatóik önállósága és felelőssége; a fiókkönyvtárak alaposabb szakmai irányítási helyzetbe kerültek; a központ szakmai (nem adminisztratív) irányító vonzereje csökkent.

E vonulatok közül az első és második természetesen összefügg, ezért érdemes együtt beszélni róluk, a harmadik ezen első kettőnek derivátuma, vonzata, így itt nem térek ki rájuk, viszont szólni fogok még a negyedik körülményről.

A *modern szervezeti* rendszerekben két meghatározó kritérium érvényesül tendenciaszerűen: – rendkívül világosan (egyértelműen) szabályozzák a hatásköröket; – a döntéseket a legtöbb információval rendelkező szinthez telepítik.

Sajátos meghatározó körülményként még érinteni kell a fővárosi önkormányzati rendszert, hisz ez nem csekély befolyást gyakorol könyvtárának tevékenységére s még inkább lehetséges fejlesztésére. Mivel ez a „nagyrendszer” a kisebb könyvtárhoz viszonyítva, szölgünk előbb erről. *Budapest egyszerre egy város, és mégis huszonhárom* (fővárosi szint plusz huszonkét kerület). A kultúra jelenlegi finanszírozásában meghatározó az országos forrásokból származó hányad, amit a főváros kap meg, s mivel a könyvtári ellátás túlnyúlik egy vagy két kerületen, az ellátás szervezése-finanszírozása a fővárosi törvény értelmében fővárosi önkormányzati feladat. Gyakorlatilag ez megerősíti a fővárosi közművelődési könyvtár egy hálózatként való kezelését – hasonlóan a tömegközlekedéshez

vagy a kultúra területén maradva a színházakéhoz (azok hatóterülete sem kötődik egy-egy kerülethez).

Ugyanakkor a helyi, kerületi feltételek és sajátosságok nem csekély mértékben hatnak a könyvtárak tevékenységére. Pénzügyi tekintetben sem csekély a hatás – legalábbis a jelenlegi helyzetben. Gondolok elsőként a könyvtári működés területeire, amelyek kis kivétellel jelenleg IKV-kezelésű bérházakban vannak, s ha a kerület úgy dönt – van rá példa –, hogy *emelni kívánja a saját lakosságát ellátó könyvtár bérleti díját*, akkor akár lehetetlen helyzetbe is hozhatja az utóbbit, s szélsőséges esetben a könyvtár felső vezetésének úgy kell döntenie, hogy ezt a bérleti díjat nem tudja fizetni s csökkenti a kerületi ellátás területét, következésképpen esetleg színvonalát is. Ezért alapvetően fontos, hogy a könyvtár mindennapi életében is érvényesüljön az *egy város – huszonhárom város sajátos összefüggése*, tehát a gazdaszerpet vívó fővárosi önkormányzat ezirányú felelőssége egészüljön ki a kerületekéivel. (Új helyzetet teremthet a tulajdonviszonyok várható tisztázása: ha a főváros odaadja intézményének, könyvtárának a működéséhez szükséges területeket, akkor a jelenlegi bonyolult helyzet valamelyest tisztázódhat.) Mindenesetre hosszabb perspektívában is számolni kell az 1 és/vagy 23 sajátossággal, s ezt a könyvtár szervezeti szabályzatában is célszerű tükröztetni. A mai finanszírozási gyakorlatban is találni jó jeleket: több kerületi önkormányzat a fővárosi illetékességű irányítás és finanszírozás alaphelyzetét elfogadva, konkrét célok elérése végett, pénzbeni támogatást nyújt saját könyvtárának (klub létrehozása, számítógépesítés stb.).

A központ által végrehajtott decentralizálás elsősorban az eszköztakarékos működés biztosítását szolgálta. Ez ilyen nehéz időkben logikus megközelítés, ugyanakkor két vonatkozásban nehézséget teremthet vagy hátráltathatja a kibontakozást: – a korábbi években a forgalom lassú ütemben bár, de csökkent, most viszont igen radikális mértékben nő az igénybevétel, amit csak ideig-óráig lehet emberi felelősségvállalással ellensúlyozni, minthogy – s ez a második aggály – az elmúlt években nem indult meg a munkaszervezés egyszerűsítése és ésszerűsítése.

Aggályosnak tartom azt az intézményi szemléletet, hogy a kölcsönzési teljesítmény és a videó- (plusz hangzó-)dokumentumok térítéses kölcsönzése szinte az egyedüli szakmai cél a hálózat munkájában. Ez tipikus válságmenedzselés, ez lehet egy-két évre program, de tudatosan fel kellene készülni arra, hogy a könyvtár túlléphessen a rövidtávú célokon. Ide tartozik az is, hogy a központ osztályai teljesen elszakadtak a hálózati egységektől.

A gyarapítási-feldolgozási osztály szervezhető a közös állományfejlesztést (kerületi döntés + együttes rendelés, adminisztráció) és feldolgozást, az olvasószolgálati és tájékoztató osztály segíthetné az igényesebb kerületi munkát (a dolgozók betanításától a komolyabb referenzs kérdések megválaszolásában való közreműködésig), a Budapest Gyűjtemény összefoghatná és aktivizálhatná a helyi információkkal való ellátást, – s folytathatnám a sort a számítógépesítéssel, a szociológiai, a zenei munkával.

Ma szakmailag a központ külön létezik a hálózattól s annak kerületi láncszemei egymástól. Ugyanakkor a mindennapi működésen túli feltételek központi kézben tartása aránytalanságot szül az irányítási jogkörökben. A hálózat vezetői nem részesülnek komoly formában a döntéshozókészítésből – a hálózati tanács lehetőségei, úgy tűnik, kimerülnek a konzultációs szinttel. Ez érezhető feszültséget kelt, mert a hálózatban felmerülő érdekek valódi artikulálására és érvényesítésére nincs igazán mód. A *könyvtári rendszer lehetséges jövőbeni fejlesztési modelljeiből* is adódnak szervezeti konzekvenciák. Világos, hogy a földrajzilag kiterjedt, nagylélekszámú fővárosi könyvtári ellátása nem történhet „típusra

szabott” módon. Nem adhat mintát sem hazai város – már csak a nagyságrendje miatt sem –, sem más főváros – már csak a hagyományok, a mentalitás, a feltételek különbözősége miatt sem. Tagolt, differenciált az igényrendszer is. Ami jó és szükséges egy lakosságrétegnek, az lehet homlokegyenest más, mint ami a másoknak kell.

Egy bizonyosnak tűnik: kilencven vagy száz egységet párhuzamosan és közel azonos mértékben nem lehet fejleszteni. Olyan megközelítést kell találni, amely a racionális fejlesztést és az igények differenciált kielégítését egyszerre szolgálhatja. A korábbiakban elmondottakból következik az a véleményem, hogy igen erős központi technológiai-szakmai potenciált látok szükségesnek, s ezen belül másodrendűnek tűnik az a kérdés, hogy a hatékony központi szolgáltatások a *fővárosi rangú és léptékű központi könyvtár* – mert ennek megteremtése eyidencia – közvetlen részét képezik-e fizikailag, vagy egy „központi ellátó szolgálat” elnevezés alatt területileg másutt nyernek elhelyezést (például azért, mert a városközpontban való kifejlesztésük talán drágább).

Ha e központi szétsugárzó tevékenység kellően hatékony, intenzív és felhasználóbarát – ehhez az irányítás megfelelő szintjén a *hálózat döntéshozói képviselőjének megjelenése* szükséges lehet –, akkor a nagyhálózat számos tennivalót könnyebben és hatékonyabban láthat el. A *hatékony központi szolgáltatások* megvalósítása nem pusztán könyvtári döntéstől, hanem *jelentős anyagi feltételeket megmozgató fővárosi önkormányzati állásfoglalástól* függ.

A könyvtár feladata a megfelelő program, projekt kidolgozása. Érdemes megvizsgálni, hogy a huszonkét kerületi hálózat tud-e (vagy képes-e) öt-hét társulássá összefogni. Ennek kérdése úgy merül fel, hogy nem jelent megoldást egy megépítendő nagy központ és huszonkét kerületbe szétszórt 80–90 kiskönyvtár, mert hiányzik a közbülső láncszem. Az a szint, amit ma Kőbányán a főkönyvtár majdnem elér, mindenesetre annak lehetőségeit felvillantja már e nagyságrend. Vagyis igazi városi központban való könyvtári jelenlétet ad, ami messze több, mint egy esetleges nagyobb könyvtárpület rossz helyre telepítve. Ha képzeletünket elengedjük, akkor a *Móricz Zsigmond körtér meg Moszkva tér, Flórián tér meg Határ úti metróállomás* környéke jut eszünkbe. Ezek a szükségletek természetesen ismét igen jelentős önkormányzati döntések révén válhatnak reális tervek hordozóivá. A könyvtárosok felelőssége ott nagy, hogy átérzik, nem a saját kis kerületi „vár” szépítgetése ad üdvözlést, hanem kell a nagyobb egységek összefogása, a 250–400 ezer ember igényeit szem előtt tartó gondolkodás.

A tulajdonosi viszonyok tisztázása után ehhez a gondolatmenethez eszközöket is nyerhet a könyvtárvezetés. Lehet, hogy három-öt vagy nyolc kisebb könyvtárhelyiség feláldozása révén érdemi javaslattévi pozícióba kerülhetnek a könyvtári oldal képviselői – kerületek és központ összefogva! –, s így lehetségessé válik az önkormányzatok kellő döntésének megcélózása. Továbbá: a *legalsó ellátási szintet* nem biztos, hogy mindenütt főhivatású könyvtárossal, elhelyezéssel a hálózathoz tartozó területen kell biztosítani. Lehetne *partner* szociális otthon, lehet iskola, lehet helyi művelődési-városfejlesztő egyesület, lehetne végső soron kultúraértő és -értékelő magánszemély. Ha célunk a szolgáltatás kiszélesítése és anyagi oldalról is hatékonyabbá tétele, akkor e kézenfekvő megoldásokat érdemes legalábbis megvizsgálni. Egy ütőképes letéti ellátó-cserélő központot kell csak szervezni a kerületben, vagy kerületközi együttműködéssel. Korábban arról szóltam, hogy a huszonkét kerület realitásával számolni kell. Csak nem biztos, hogy ebből huszonkét autonóm kerületi hálózat következik. Szerintem: ellenkezőleg.

Constantin Petraşchivici (Románia)

Egy ilyen gondolatmenet persze *csak nagyon mély szakmai egyetértés* alapján vezethet el valódi eredményekig. Ehhez is kell – ceterum censeo – a központ-hálózat nagyon konstruktív szótértése. Javaslatom tehát arra irányul, hogy igen feszes tervezési szemlélettel – értem ezalatt a szempontok minél tágabb befogását és a gyorsaságot egyaránt – meg kell vizsgálni a mai hálózat átalakítását. Új megközelítéssel, szolgáltatásorientáltan, a tényleges előnyök szigorú patikamérlegelésével.

A kétmillió főváros – rendkívül *nagy belső intellektuális lehetőségeket* hordozó – könyvtári rendszere megérdemel új megközelítéseket. És biztos vannak az enyémnél célravezetőbbek is.

A könyvtár fenntartása és a felső irányítás kérdése. Ma ismereteim szerint minden érdemi kérdés a fővárosi önkormányzat közgyűlésén dől el. Ez nyilván hosszabb távon nem tartható fenn. A fővárosi döntési szinten a valódi döntések maradjanak. Ezek közé *nem sorolnám a könyvtár gyakorlati működtetését*. Viszont annál inkább egy nagyobb *beruházást*, esetleg koncepcionális döntést a hálózat fejlesztési irányáról, a *könyvtár vezetőjének* kinevezéséről.

A működtetést – ideértve az éves tervek és beszámolók jóváhagyását, a szolgáltatások minősítését (és árainak jóváhagyását), és ehhez hasonló szintű kérdéseket – felügyelhetné egy irányító tanács, egy governing board.

Erre számos külföldi – s újabban hazai (lásd Kaposvárt) – példa kínálkozik.

Az irányító tanács ne legyen nagylétszámú (öt-hat tag elég). Vezetője a fővárosi önkormányzat tagja lehetne, kívánatos könyvtári tapasztalattal vagy legalább affinitással –, s tagjai közt helyet kaphatnának: a kerületi önkormányzatok képviselője, más fővárosi könyvtár(ak) vezetője, magának a Szabó Ervin Könyvtárnak a főigazgatója. Titkári funkciót a főpolgármesteri hivatal illetékes munkatársa láthatna el. A tanácsnak évi két-háromszori ülésel bizonyára sikerülne ellátni teendőit.

Ez az irányítási rend egyrészt világos helyzetet teremtene a felelősségi köröket illetően, másrészt javíthatná az ellenőrzést.

Sonnevend Péter

Helyünk a világban – helyünk az iskolában

címen tartotta meg VI. Nyári Akadémiáját az MKE Könyvtárostanárok Szervezete. A közel egyhetes konferencia (1993. június 28. és július 2. között) Budapesten zajlott, mintegy 160 résztvevővel. A rendezvények többségének a társ-szervező Fővárosi Pedagógiai Intézet adott otthont, de külső helyszíneken megtartott programok között is válogathattak a Nyári Akadémia vendégei (Goethe Intézet, fővárosi általános és középiskolák, Könyvtárellátó Vállalat). Az 1983 óta kétévenként, rendszeresen sorakerülő nyári akadémiák rendezvényein első ízben fogadhattunk határon túli magyar kollégákat (41 fő) és nyugat-európai iskolai könyvtári szakembereket (Dániából és Németországból). A rendezői elképzelések maradéktalanul valóra váltására számos országos szerv, rendező, intézet, oktatási intézmény, vállalat (Művelődési és Közoktatási Minisztérium szakosztályai, Országos Széchényi Könyvtár, Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Goethe Intézet, Könyvtárellátó Vállalat, Illyés Gyula Alapítvány stb.) anyagi támogatásával, szellemi és szervezési hozzájárulásával kerülhetett sor.

A Fővárosi Pedagógiai Intézet épülete III. emeleti nagytermének színpada felett befüggő, sötétkék alapon fehér feliratos táblán a konferencia lényegre törő mottója fogadta az érkező vendégeket: **HELYÜNK A VILÁGBAN – HELYÜNK AZ ISKOLÁBAN...** és a program-sorozat fokozatosan töltötte meg tartalommal az egyszerű nyelvi ötletet. Oktatáspolitikusok, törvényalkotók, tantervkészítők, hazai és határainkon kívül tevékenykedő kollégák, nyugat-európai országok képviselői, gyakorló könyvtárostanárok, oktatás- és olvasáskutatók kíséreltek meg választ adni a kérdésre: mi a helye, szerepe a könyvnek, az információnak, az iskolai könyvtárnak, a könyvtárostánárnak a fiatal nemzedék értelmese, praktikus felkészítésében az iskola falain belül és kívül, határainkon innen és túl. Mit kell adnia a könyvtárnak, könyvtárostánárnak, közvetítésével az iskolának a pedagógusoknak a ma ifjúsága számára ahhoz, hogy a jövőben várható feladatai előtt ne álljon tanácsstalanul, az állandóan változó körülmények között is képes legyen megállni a helyét. Ha a konferencia végeztével áttekintett válaszok nem is voltak mindig egybehangzóak, megnyugtatóan lezártak, egyértelműek, mégis hitelesen és jószándékúan tükrözték az itt és most kialakult helyzet pozitív és sokszor problematikus elmozdulásait.

Ennek előrebocsátásával az csemények mechanikus, időrendi követése helyett inkább a tartalmi csomópontok vonalán kíséreljük meg bemutatni a konferencia mondanivalóját, tapasztalatait.

A VI. Nyári Akadémia ünnepélyes megnyitóján *Tóth Gyula* (a Berzsenyi Dániel Tanítóképző Főiskola tanszékvezetője) elnöki bevezetője után *Horváth Tibor*, az MKE elnöke, az OPKM főigazgatója méltatta az írásbeliség, könyv, könyvtár történetileg kialakult értékét és napjainkban betöltött, nélkülözhetetlen szerepét. Mivel a közoktatás korszerűsítése elképzelhetetlen könyves háttér, könyvtári eszközök nélkül, a tanácskozásnak is elő kell segítenie, hogy az iskolát legfőbb forrásaihoz közelítse.

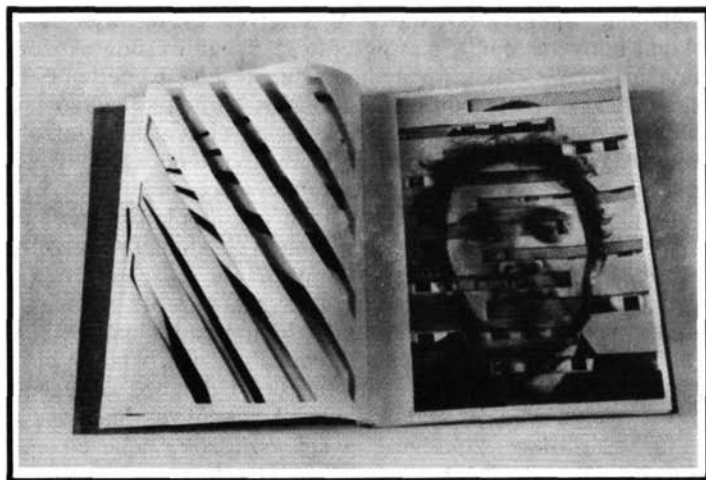
A könyvtárostánár szerepét, kellő tanári és könyvtárosi felkészültségének, em-

beri alkalmasságának fontosságát hangsúlyozta előadásában *Kálmán Attila* államtitkár és leszögezte, hogy a legjobb tanerőket kellene könyvtárosi feladatokkal megbízni, hiszen az iskolai információszerezés legfőbb forrását kezelik. A továbbiakban ismertette a parlamenti vitára bocsátott négy, egymással összefüggő törvénytervezetet, közülük részletesen szólt a közoktatási törvény tervezetéről (ma már a parlament által elfogadott törvény!) előremutató, demokratikus törekvéseiről. Hangsúlyozta a szabad iskolaalapítás jelentőségét és kifejtette, hogy az iskolaszervezeti mozgásokat – melyek jóval a rendszerváltás előtt megindultak – összhangba kell hozni a településszerkezeti adottságokkal. A kimenetszabályozás kapcsán foglalkozott az alapvizsga és az érettségi szerepével, valamint a bemenetszabályozást szolgáló Nemzeti Alaptanterv jelenlegi munkálataival. Kiemelte, hogy a túlfeszített tantervi programok követése helyett az alapképességek (beszéd, olvasás, számolás) minél biztosabb és differenciált elsajátítását kellene az iskolának szolgálania. Ennek az alapvető pedagógiai elvnek a részletes és szuggesztív kifejtésére vállalkozott *Baranyi Károly*, az MKM főosztályvezetője, hangsúlyozva az életkori sajátosságokhoz igazodó tananyag, módszer, bánásmód jelentőségét. A gyermek életkorához képest túlzottan előrehozott ismeretanyag fölösleges frusztrációkhoz vezethet. *Babits Mihály* egyik korai tanulmányát idézve: „beszélni és gondolkozni kell a tanulókat megtanítani”, a könyv és az olvasás szeretetére kell nevelni őket. Ez pedig megoldhatatlan a könyvtári eszközrendszer, jól felkészült könyvtáros-tanár nélkül. Ugyancsak az MKM képviselőjében szólt *Sóron László* osztályvezető a könyvtári törvény tervezetéről, a könyvtári rendszer eddig stabilnak érzett kereteinek szükségszerű meglazulásáról, az önkormányzatok és az állam finanszírozásának és felelősségvállalásának megváltozott arányairól.

Új, országos szolgáltató intézmény feladatvállalásáról, szervezeti kérdéseiről számolt be *Varga Márta*, az Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda (OKSZI) igazgatója. Az iskolai könyvtárak érdekében kifejtett tevékenységükből ki kell emelnünk az országos könyvtári tanulmányi verseny megrendezését és az új iskolai könyvtárakkal foglalkozó módszertani lap megindításának előmunkálatait.

Érdekes színpoltja volt a tanácskozásnak *Szebenyi Péter* igazgató (Fővárosi

Skuta Helgason (Németország)

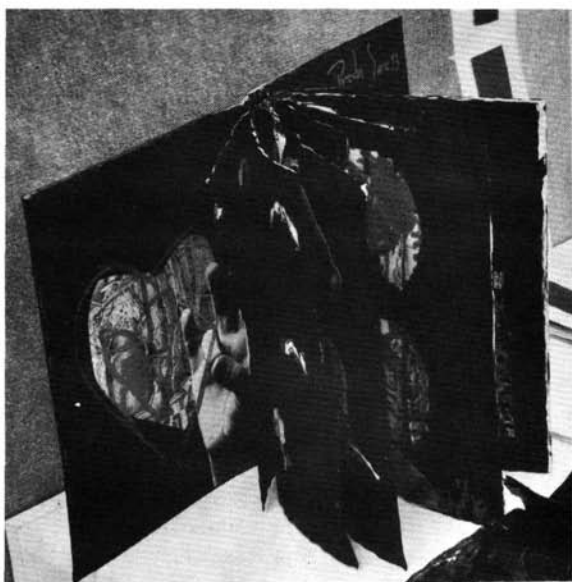

Pedagógiai Intézet) előadása, amely Könyvtár és oktatás címen történeti visszapillantás keretében mutatta be a könyvtár állandó, mégis állandóan változó szerepét az iskola életében. Korszakolásában az ókortól a könyvnyomtatásig (XV. sz.), a XV. sz.-tól 1960-ig, illetve a 60-as évek végétől napjainkig terjedő időszakokat határolt el, végigkövetve a kéziratos dokumentumok globális felhasználásától a különböző mértékű és mélységű korlátozásokon, a tankönyvi fétiszmuson keresztül a sokkönyvűségig, a forrásközpont alapú oktatásig terjedő utat. Eszmefuttatása egy kicsit az iskolai könyvtárak történetének feldolgozatlan, fehér foltjaira terelte lelkiismeretünk figyelmét.

Elkülöníthető tartalmi csomópontja volt a tanácskozásnak a külföldi iskolai könyvtárügy kérdése. *Papp István*, az MKE főtitkára, az FSZEK főigazgató-helyettese tárgyi alapossággal és pihentető, anekdotikus érdekességekkel számolt be az USA és számos nyugat-európai ország iskolai könyvtári állapotáról. A szaksajtó tallózásából megtudhattuk, hogy az iskolai könyvtárügyben előttünk járó országokban is vannak gondok, problémák, hogy a kiadott normatívák még nem tekinthetők gyakorlati megvalósulásnak, hogy mások hibáiból is tanulhatunk, hogy a közoktatás és a szélesebb társadalmi közeg szemléleti megítélése nagymértékben meghatározza egy nemzet iskolai könyvtári kultúráját, a finansziális ráfordításokat éppúgy, mint a pedagógiai felhasználás módszertani színvonalát.

A Papp István által felvázolt kép „kinagyított” részleteit élvezhettük másnap a Goethe Intézet előadótermében. *Bengt Moliskøvn*, *Soren Røperup* a dán, *Andreas Papendieck* pedig a német testvérszervezet képviselőjében fogadta el meghívásunkat. Élmenyszerű beszámolóikat videóval, diáorral illusztrálták és készségesen válaszoltak a hallgatóság kérdéseire. A dán iskolai könyvtárügy – közismerten – a legfejlettebb Európában: az 1964-es Könyvtári törvény megjelenése óta napjainkig (a néhány hete megjelent dán közoktatási törvény tanúsága szerint) fontos társadalmi és közoktatási ügynek tekintették az iskolák korszerű könyvtári ellátásának megteremtését. Az önálló könyvtárhasználatra nevelés pedagógiai kultúrája a felfedezettő kommunikációra épülő tanulás kreatív munkaformáival, az új tanulási projektekkel szoros összefüggésben bontakozott ki. Bámulatos volt számunkra az iskolákban alkalmazott információs technika, de ennél is tanulságosabb volt a dán iskola gyermekközpontúsága, humánus tanuló-pedagógus kapcsolatra épülő, alkotó tevékenységre ösztönző légköre. Hasonló pedagógiai megfontolásokra épült a német iskolai könyvtárak közel másfél évtizede megindult intenzív fejlődése. A diafelvételek bizonyossága szerint sok, szép, új iskolai könyvtár épült, gazdag építészeti kultúra bontakozott ki, de az iskolák könyvtári ellátásának színvonala meglehetősen egyenetlen és a könyvtári eszközrendszer még nem szervült olyan általános körűen a pedagógiai kultúrába mint Dániában. (A téma iránt érdeklődőknek egyébként ajánljuk a két ország iskolai könyvtárügyéről szóló tájékoztató kiadványt, amely a konferencia címén jelent meg a Fővárosi Pedagógiai Intézet műhelyében.)

A határon túlról érkezett magyar kollégák közül sokan megszólaltak, hogy gondjaikat, problémáikat és a nehéz körülmények ellenére szerzett örömeiket megosszák velünk. Esetükben az iskolai könyvtár többet jelent, mint pedagógiai vagy könyvtár-szakmai kérdést, számukra és környezetük számára az iskolai könyvtár az anyanyelvi kultúra ápolásának, fennmaradásának nélkülözhetetlen eszközét, színterét jelenti. Erdélyben, Szlovákiában, Kárpátalján élő és magyar (vagy vegyes) tannyelvű iskolában könyvtárosként dolgozó kollégánk leginkább a magyar nyelvű szép- és szakirodalom, kézikönyvek hiányát panaszolták; elégtelenek a vásárláshoz szükséges anyagi eszközök, nehezen elérhetőek a beszerzés forrásai (Beregszász, Királyhelmec). Hatalmas, az anyaország számára

Marilena Preda Sânc (Románia)

is feltáratlan szellemi kincset képviselnek az erdélyi nagymúltú, 300–400 évre visszatekintő iskolai könyvtárak, de a muzeális gyűjtemény nem pótolhatja a friss információkat nyújtó könyveket, folyóiratokat (Sepsziszentgyörgy). Megnyugtató színfoltja volt a tanácskozásnak *Zwer Ilona* hozzászólása, amelyből megtudtuk, hogy Szlovéniában minden eszközzel elősegítik a nemzetiségi jogok gyakorlását. Megrendítő magyarság- és hivatástudattal nyilatkozott a beregszászi pedagógiai könyvtárban dolgozó *Gulácsy Mária* és *Weinrauch Katalin*, a Kárpát-aljai Magyar Könyvtárosok Egyesületének alelnöke az anyanyelvi művelődés nehézségeiről, alapvető feltételeinek hiányairól, például az iskolai könyvtárak borzalmas állapotáról számoltak be. Bár a demokratizálódási folyamat megindulásával vannak biztató jelek a magyar tannyelvű oktatás javítására, nagymértékben rá vannak utalva az anyanemzet segítségére. Szinte minden megszólaló köszönettel adózott az eddigi támogatásért és örömmel fogadták a jelenlévők *Nagy Attila* levezető elnök (OSZK), *Aczél Endre* (MKM), *Horváth Tibor* (OPKM) további együttműködésre vonatkozó információit, javaslatait (határon túli könyvkiadás támogatása, a könyvtárosi képzés, továbbképzés támogatása kihelyezett előadások vállalásával, depo tervezete a szervezettebb könyvellátás érdekében, a magyar könyvkiadásról szóló tájékoztató kiadványok eljuttatása stb.

A programban alternatív iskolai könyvtárlátogatásra is lehetőség kínálkozott, amelynek keretében három szép, korszerű könyvtárral rendelkező iskola (Babits Mihály Gimnázium, Jókai Mór Általános Iskola és a Kiss János altábornagy u. 31. sz. alatti Általános Iskola) várta vendégül a tanácskozás résztvevőit.

Egy teljes szakmai napot a Varga István Kereskedelmi Szakközép- és Szakmunkásképző Iskolában tartottunk meg, amelynek könyvtára nemcsak budapesti, hanem országos viszonylatban is a legkorszerűbbek közé tartozik. Több mint 300 m²-es esztétikusan berendezett, nagyobb részét egybefüggő olvasói, könyvki-

választó terében hallgathatták a konferencia résztvevői *Heffner Anna* irodavezető tájékoztatóját a Pedagógus Szakma Megújítása (PSZM) Projekt Iroda tanfolyam-szervezési és pályázati tevékenységéről, amelyet – a PSZM Projekt Kuratóriumának megbízásából – abból a célból végeznek, hogy megadott témakörökben tantervek, tankönyvek és egyéb taneszközök, segédanyagok kidolgozására, elkészítésére ösztönözzék a gyakorló pedagógusokat. Ezenkívül a kész pályaművek kiadását és gyakorlati kipróbálását is menedzselik. A pályázatban meghirdetett témakörök között előkelő helyet kapott az informatika, könyvtárhasztnálát, önművelés kérdése. Az utóbbi témákban már eddig is számos, színvonalas kiadvány látott napvilágot, illetve vár kiadásra. Ezt követően *Németh István* informatikaoktató (Általános Iskola, Törökbálint) és *Homor Tivadar* könyvtárostánár (Ortutay Gyula Általános Iskola, Győr) arról számoltak be, hogy az Értékközvetítő, illetve NYIK program milyen mértékben és formákban hasznosítja és építi be az informatikai lehetőségeket és a könyvtári eszközrendszert pedagógiai gyakorlatába.

Ebben az ideális könyvtári környezetben került sor a Nemzeti Alaptanterv(ek) informatikai és könyvtári informatikai programjának elemzésére, a fogalmak tisztázására, a fővárosi könyvtárismereti kerettanterv munkálatainak ismertetésére, amelyre e sorok szerzője vállalkozott. *Fáykissné Marillai Zsuzsanna*, az említett tanterv társszerzője részletesen kitért hozzászólásában a program gyakorlati bevezetésének kérdéseire.

A konferencia befejező, de egyik legemlékezetesebb szakmai napirendi pontjaként Nagy Attila (OSZK–KMK) tartott előadást az olvasáskutatás legújabb eredményeiről és a nemrégiben megalakult Magyar Olvasástársaság (HUNRA) tevékenységéről és közeli programjáról.

Tényszerűen bemutatatta az IEA vizsgálat tükrében a magyar tizennégy éves tanulók értő olvasásának teljesítményeit. A nemzetközi mezőnyben elért, relatíve jó eredményeink – sajnos – nem jelentenek egyben abszolút javulást is, csupán az olvasás minőségének – a többi országéhoz képest – lassúbb romlását mutatják. Az olvasási teljesítmény-mérés tényszerű adatainak ismertetésén túl, Nagy Attila emberközeli érzékeltette a számszerű adatok mögött ható, munkáló tényezőket, az emberi kapcsolatok minőségének jelentőségét.

A tanácskozás záróakkordjaként Horváth Tibor, az MKE elnöke beszélt az egyesület szervezeti felépítéséről, szakmai jelentőségéről, programjairól, terveiről. Majd a társrendező intézmény nevében *Kóczyán Béláné* igazgatóhelyettes (FPI) köszöntötte a hallgatóságot és fejtette ki véleményét, elismerését a könyvtárostánárok felelősségteljes, áldozatos munkájáról. Végül *Balogh Mihály*, a Könyvtárostánárok Szervezetének elnöke ismertette a fiatal szekció eddigi tevékenységét, méltatta a könyvtárostánárok iránta tanúsított, megnövekedett érdeklődését, ami a taglétszám fokozatos emelkedésében is kifejezésre jut (jelenleg 260 főt regisztrálunk). Köszönetet mondott a konferencia – bevezetőben már említett – szponzorainak, jóízű csapatmunkának értékelte a rendezők, a szakmai, szervezői, technikai közreműködők, támogatók együttes, áldozatos tevékenységét, és baráti jókívánságokkal zárta a VI. Nyári Akadémiát.

A tanácskozás forgatókönyve szakmai és kulturális kísérőprogramokkal egészült ki, amelyek keretében a résztvevők megismerkedhettek az FPI Könyvtárával, a Könyvtárellátó Vállalat szolgáltatásaival, *Mohai Lajos* SZIRÉN nevű integrált könyvtári programjával, a Nemzeti Múzeummal, a Parlamenttel és végül egy hajóúttal befejeződő, igen kellemes délutánt tölthettek el Szentendre műemlékei között.

Dán Krisztina

Iskolakönyvtári szívhangok II.

Betűfaló gimnazisták

Milyen a jól felszerelt középiskolai könyvtár? Sokféle válasz adható erre a kérdésre – a iskola jellegétől, hagyományaitól, helyi sajátosságaitól függően. A Fővárosi Pedagógiai Intézet múlt évi módszertani útmutatója alapján hét-nyolcezer könyvféleség megléte kívánatos, mégpedig az iskolatípus tantervének megfelelő összetételben.

Könyves szakemberek szerint egy modern középiskolai gyűjteményben a kézi- és segédkönyvtári állomány kedvező esetben elérheti a 12–15 százalékot, a házi olvasmányokból viszont elég három százalék is. Az ideális könyvtárban a címek mintegy húsz százalékát a pedagógiai és határtudományi irodalomból válogatott művek teszik ki; igaz, ebbe a kategóriába beletartoznak a nevelő-oktató tevékenység alapvető segédeszközei, a tankönyvek, feladat- és szöveggyűjtemények stb. is. Az állomány további részét a tananyaghoz szorosan kapcsolódó, de nem munkaeszköz jellegű, illetve a tananyagot kiegészítő művek képezik! A tudományos ismeretterjesztő és a szakirodalom aránya a teljes állománynak akár hetven százalékát is elérheti.

Íme, a norma, amihez igazodni lehetne, de olyan iskolában nem fordultam meg, ahol a könyvtáros megörvendeztetett volna a fenti kívánalmaknak megfelelő részletes adatokkal, mivel ilyen kimutatások talán sehol sem készülnek. A budapesti Kossuth Lajos Gimnáziumban mindenestre megpróbáltam az elvi útmutatást valamiképp összevetni a valósággal.

Ennek a középiskolának a szabadpolcos könyvtára az épület hátsó traktusában van, a napi nyüzsgéstől félreeső, csöndes helyen. A hatvanas években varrógépek surrogása töltötte be ezt a termet, itt folyt ugyanis a lányok politechnikai oktatása mindaddig, amíg ennek divatja volt a pedagógiában. A 110 négyzetméteres világos terem eszményi helye az elmélyülésnek, az olvasásnak. Az eredetileg könyvtárnak szánt szoba alig negyede volt a mostaninak.

A teljes állomány – *Zsida Mária* magyar-könyvtár szakos tanár pontos adataival szolgál – látogatásom napján 10 271 kötet. A kézikönyvek aránya – egy részük a tanári szobában van elhelyezve, praktikus okok miatt – „csak” tíz százalék, viszont ugyanennyi a kötelező olvasmányoké is. A szépirodalom hatvan százalékkal részesedik az állományból, a fennmaradó húsz százalékon pedig a pedagógia és a tudományos ismeretterjesztés osztozik. Ezeket az adatokat becsléssel alakítottuk ki *Zsida Máriával* együtt. A gimnáziumba harminc folyóirat, illetve hetilap jár, ez a mennyiség az igényeket nagyjából kielégíti. Muzeális értékű könyvek nincsenek, mint a nagyhírű, patinás iskoláknak, ami érthető, mert a gimnáziumot 1919-ben alapították, tehát a hatvennégy esztendejével iskolai viszonylatban még fiatal intézmény. Ellenben van egy eredeti Kossuth-levél a birtokukban. A könyvtár legrégibb darabja a Kossuth szerkesztette Pesti Hírlap 1841-es bekötött évfolyama.

Böngészés közben hamar feltűnik a német nyelvű könyvek viszonylagos magas száma, 495 van belőlük. Ennek magyarázata, hogy két évtizeden keresztül német nemzetiségű tagozat is működött a gimnáziumban. Három éve a nemzeti-

ségi részleg önállósult, elköltözött innen, és a különváláskor a német nyelvű anyag túlnyomó része az ő birtokukba került. Ám mivel a Kossuthban magyar-német két tannyelvű képzés továbbra is folyik, ezért újra hozzáláttak a német nyelvű anyag – főleg szótárak és nyelvkönyvek – gyarapításához. Mint látható, nem is eredménytelenül. A beszerzésben fő patrónusuk a *stuttgarti Institut für Auslandsbeziehungen*.

Horváth Gábor igazgató elmondta, hogy a németen kívül az angol és a spanyol nyelvű könyvek gyarapítását is szorgalmazzák. Ottjártamkor éppen egy több száz kötetes spanyol nyelvű könyvtári hagyaték megvételéről tárgyaltak az örökösökkel. „Csak harmincezer forintot kérnek az értékes gyűjteményért – érvelt az igazgató –, mely a teljes klasszikus spanyol irodalmat felöleli. Ezt a pénzt, amely éppen annyi, mint egyévi fejlesztési keretünk, még a föld alól is előteremtjük.”

Horváth Gábor szerint a könyvtárban dobog a gimnázium szíve. Messzemenő-
kig meg van elégedve a könyvtáros kolléganő munkájával: „*Zsida Mária* 1980. szeptember 15-e óta rámolja, tisztogatja, kölcsönzi, katalogizálja, leltározza, selejtezi, vigyázza, dédelgeti a könyveket. Nagy szerepe van abban, hogy az olvasási kedv ma is emelkedik. Iskolánk tanulóinak kétharmad része rendszeresen olvas, többségük »megrögzött« betűfaló. S míg az első osztályosok többnyire csak a kötelező olvasmányokat keresik, a harmadikosok-negyedikesek már önállóan válogatnak, rászoknak a könyvre a képi kultúra korszakában is.

Iskolánk könyvtára növendékeink második otthona. Sokan nemcsak olvasnivalóért nyitnak be ide, hanem jönnek beszélgetni, társalogni a kolléganővel. Jönnek szünetben és óra után, zöldfülű elsősként, szépreményű végzősként; aztán később az egyetemista, a taxisofőr, az önkormányzati képviselő is visszavágyik és visszatér oda, ahol soha senkit nem utasítanak el időhiányra hivatkozva.”

Kapósak a nyelvkönyvek

A budapesti *Csonka János Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola* a hazai középfokú szakképzés egyik fellegvára. Ez az intézet – kint található a XVI. kerület szélén, az *Ikarus* gyár szomszédságában – igazi pedagógiai nagyüzem: 51 osztállyal, 105 pedagógussal, másfélezer tanulóval, ahol napjainkban, a szakképzés válságának időszakában is figyelemre méltó szakmai és pedagógiai kísérletek folynak. Vajon milyen szerepe van a könyvnek az autós szakmákra készülő fiatalok körében?

Impozáns és szép az iskola modern stílusú épülete; nyolc éve készült el. Mondják, hogy az ország egyik legjobban ellátott középfokú szakképző intézménye, ami minden bizonnyal igaz. Csak hát könyvtári helyiséget nem terveztek bele a mérnökök 1985-ben! Persze azért kezdettől fogva van könyvtára az iskolának, ráadásul nem is akármilyen, de ez nem a tervezők, hanem a pedagógusok érdeme. Észrevételeik nyomán ugyanis az igazgatóság a hatalmasra méretezett, 120 négyzetméteres klubtermet kettéválasztatta, és egyik felét azon nyomban berendezték könyvtárnak. A könyvvállomány, melynek egy része – főleg a kézikönyvek, a szótárak – a szaktantermekben van elhelyezve, meghaladja a tizenkétezeret, megnyugtatóan kielégíti az igényeket.

Molnárné Vajda Zsuzsa könyvtáros egészében véve elégedett az autószerelő és a karosszérialakatos szakmával ismerkedő ipari tanulók olvasási kedvével. Van olyan nap, meséli, nem is kevés, amikor százötven-kétszáz tanuló is benyit hozzá könyvekért. Igaz, legtöbbször ugyanazok a fiúk. S mit kérnek a könyvtá-

rostól? Ezek a fiatalok jóval ritkábban keresik a szépirodalmi műveket, mint a hasonló korú gimnazisták; számukra az ufó-témák, a sport- és az elektrotechnikai könyvek a kapósak. Az iskola képzési profiljának megfelelően az állomány nagyobbik felét a műszaki és a természettudományos könyvek teszik ki.

M. Vajda Zsuzsa arról is tájékoztatott, hogy a mostani tanévben ugrásszerűen megnőtt az idegen nyelvi szótárak s a nyelvkönyvek iránti kereslet. Ez szakképző iskolában eddig nem volt jellemző. Az örvendetes jelenség magyarázata, hogy az ipari szakmát tanuló fiatalok körében is mind nagyobb becse van az idegennyelv-tanulásnak. Tanáraik szerint feltűnően szorgalmasak az iskolai nyelvórákon. Jól tudják, hogy nyelvismeret birtokában könnyebb elhelyezkedni, munkához jutni az ipari szakmákban is.

Csak lenne több pénz!

Még nem esett szó ebben a riportban pénzről, pontosabban az iskolák beszerzési keretéről, amely kivétel nélkül mindenütt kevés. Etyeken például (a tanári kézikönyvek külön keretén kívül) 1992-ben és 1993-ban mindössze tíz-tízezer forint jutott erre a célra. A jómódúnak tartott budapesti XII. kerületben levő Kiss János altábornagy utcai iskola költségvetésében is csak évi hatvanezer forint beszerzési tétel szerepel. Nem nagy pénz ez sem. Timárban viszont a könyvtár az idén 200 000 forinttal gazdálkodhat. Igaz, ebből az összegből a folyóiratok, hetilapok előfizetésére elmegy 110 ezer, de azért 90 000 forintból már telik néhány könyvre. A pestszenterzsébeti általános iskola kerete is szűkös, csupán évi 14 ezer forint. A Kossuth gimnáziumé sem sokkal több, ők 30 ezer forintot fordíthatnak vásárlásokra. A Csonka János Szakközépiskolában 1985 óta évente 80 és 100 ezer forint közötti összeg jut a könyvtárnak.

Szomorú az iskolák szegénysége. Ennyire kevés pénzből komoly fejlesztésre még csak gondolni sem lehet, amikor oly nagymérvű az infláció, hogy tízezer forintért már csak három-négy értékesebb kézikönyvet lehet vásárolni. A dotáció megszűntével iszonyatosan megugrottak a könyvárak. A könyvpiacot ma a széthullás és a drágaság jellemzi.

Az iskolák, illetve a leleményes könyvtárosok sokféleképpen próbálnak pénzhez jutni, hogy a mostoha viszonyokon valamicskét is enyhítsenek. A Kossuth Lajos Gimnáziumban alapítványt hoztak létre evégett (Sacculus Ludovici néven, ami magyarul annyit tesz, hogy Lajos zsákja), és az idén ez a költségvetési juttatás mellé újabb 30 ezer forintot hozott nekik.

Más iskolák figyelme a pályázatok felé fordul, onnan is lehet néhány tízezer forinthez jutni. A fölkeresett iskolák többféle pedagógiai és kulturális pályázaton igyekeztek megütni a szerencsét. Jórészt sikerrel. A timáriak a Nemzeti Alapítványtól kaptak 30 ezer forintot. A Kiss János altábornagy utcai általános iskola nemrégiben 100 ezer forintot nyert a Fővárosi Pedagógiai Intézet pályázatán. Erzsébetről a Mártírok úti iskola ily módon az utóbbi időben három alkalommal jutott pénzhez: 25 + 30 + 20 ezer forinttal növelhették meg szegényes költségvetési keretüket.

Minden pályázaton nyert forint jól jön az iskoláknak, de ez a segítség csak a foltózáshoz elég, a könyvtár fenntartásának és gyarapításának nem ez az igazi módja. Az iskolafenntartó kötelezettsége nem hárítható át a civil kezdeményezések bankszámlájára! De az is igaz, hogy az önkormányzatoktól sem szabad lehetetlent kívánni a szegénység évadán. Az iskolai könyvtárak anyagi alapja majd akkor szilárdul meg igazán, ha a gazdasági fellendülés az iskolafenntartókat a mainál sokkal jobb helyzetbe hozza.

Központi könyvlerakat?

Mai gondjainkat más könyvtári problémák is tetézhetik, de ezeknél is a pénzhiány játssza a főszerepet. Már is idősebb az a kérdés, hogy mire hárul az újonnan létesített iskolák könyvtárának felszerelése, ellátása, illetve hogyan modernizálják könyvtáruk állományát azok az iskolák, amelyek ez idő tájt strukturális változáson mennek át, például átalakulnak hat- vagy nyolcosztályos gimnáziummá. Egy nyolcosztályos középiskolának ugyanis lényegesen tágabb a gyűjtőköre, mint egy általános iskolának. Néhány száz vagy néhány ezer új könyvre okvetlenül szükség lesz a profilt váltó oktatási intézményekben. Várható, hogy a sok más nehézséggel küszködő iskolák és a szegény önkormányzatok önerőből nem tudják megoldani ezt a feladatot.

Horváth Tibor, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főigazgatója úgy véli, hogy állami erőforrásokból központi lerakatot lehetne létrehozni, amely rendkívüli esetben ellátná a szükséges könyvekkel az átalakuló és a rászoruló hazai iskolákat, ezenkívül segítené a határon túli magyar iskolák tankönyvekkel való ellátását is.

– Nem gondolok valami elterpeszkedő, bürokratikus szervezetre – magyarázza az ötletet Horváth Tibor –, elég volna hozzá egy-két státus, és rá lehetne bízni ezt a feladatot valamelyik pedagógiai intézetre vagy regionális oktatási központra, de akár az OPKM-re is, ha nincs más vállalkozó. Mivel a tankönyvek jelentős része nagyon drága, azt is elképzelhetőnek tartom, hogy – a kormányzati szociális támogatás részeként – ez a lerakat rendelkezne számottevő kölcsönzési állománnyal is, ahonnan egyes iskolák (tartós kölcsönzéssel) igényelhetnének könyveket rászoruló diákjaik számára.

Íme, egy több mint érdekes ötlet, mely pillanatnyilag arra vár, hogy valamilyen egyesület vagy szervezet hivatalosan a művelődési tárca elé terjessze.

P. Kovács Imre

Andrei Oisteanu (Románia)

Döntő az első olvasmány

Kedves Vasy Géza Tanár Úr!

A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* c. folyóiratban (1993/1. sz.) olvastam tanulmányát *Olvasatlan olvasatok?* címmel. Az érdekes gondolatokra könyvtáros édesanyám hívta fel a figyelmemet, mert én is foglalkozom a gondolattal, hogy magyar szakra jelentkezem. Ha ez megtörténik, akkor próbát tehetek: amennyit olvasok az sok vagy kevés? Elég-e az összes klasszikus magyar költő, író s az ifjabbak közül a nevesebbjé? Elég-e a kötelezően megszabott külföldi irodalom? Vissza tudom-e adni úgy, amit tudok, hogy elég legyen? Tudom-e kapcsolni történelmi ismereteimhez? Ez lesz az igazi próba!

Tizenegy éve tanuló, s mindig fontos volt számomra, hogy ki tanítja a magyar irodalmat, s az is, hogyan.

Azt biztosan tudom, hogy az első „kötelező” olvasmányokat „választhatóvá” kellene tenni. Úgy értem ezt, hogy nem lehet kimondani: általános iskola negyedik osztályában a Tüskevár kötelező! Lehet, hogy a Bogáncs, a Vuk, a Pál utcai fiúk, az Egri csillagok, a Régi magyar mondákból egy-egy történet, vagy talán a Lassie hazatér felelne meg kinek-kinek akkori érzelmei, befogadóképessége, szellemi színvonala szerint. Az érdeklődést könyvismertetéssel, ajánlással, személy szerinti beszélgetéssel kellene felkelteni. Erre a munkára kisiskolás korban a tanítónak sok időt kellene fordítani, mert minden ezen múlik a továbbiakban. Olvasó lesz-e a tanítványból?

Nyolcadikos koromban a magyartanárnárnóm beszédhibás volt. Lehet, hogy emiatt beszélt kevesebbet, de egy-egy műhöz adott elgondolkodtató

kérdései, s válaszainkat, vitáinkat végig- és meghallgató empátiája többet jelentett, többre tanított, mint egész addig a remek előadó, de pluszmunkát nem váró, s nem kívánó elődei. Ő láttatta az összefüggéseket, s elvárta, hogy mi is lássuk, s véleményünknek adjunk hangot. Úgy gondolom, mindez jó fokozat volt egy még komolyabb, mai munkához.

Ezek után kívánom minden kisdíáknak, hogy sose járjon úgy, mint én az első kötelező olvasmányommal, s kívánom mégis, hogy hamarabb mint én, de járjon úgy, s élje át mindazt harmincötödször is, mint amit én, az első kötelező olvasmányal.

Vallomás a Tüskevárhoz.

Mikor először vettem kezembe a könyvet – iskolai kötelező olvasmányként –, valósággal gyűlöltöm, hogy ezt kell olvasnom, miközben odakint tombolt a nyár, az egész udvar és a zöld rét engem várt. Azért csak olvastam a könyvet, nemigen tudtam, hogy mit, csak annyit értettem, hogy egy Tutajos nevű fiú elmegy a Balatonhoz nyaralni. De mit érdekelt engem Ladó nyári programja, mikor ott volt a magamé. Az édes szabadság, a napfényes vakáció, melynek kék egét a Tüskevár sötét fellege árnyékolta be. Mikor a könyv végére értem, hatalmas, megkönnyebbült sóhajjal tettem a polcra, s többé feléje sem néztem.

Eltelt pár év, és ismét kezembe akadt. Porosan, szakadtan állt a polcon. Kezembe vettem, letöröltem, s – már nem is tudom hogyan – olvasni kezdtem. És olvastam egész lelkemmel! Szorítottam Ladónak a matek ötösért, s boldog voltam, mikor a bizonyítványban megkapta. Eltűnt körüllem a sötét, hideg szoba, s én ott

voltam a forró nyár kellős közepén, az Élet szigetén, mert én magamban így neveztem a berket, ahol az ember a természet, a való élet szigorú törvényei szerint élt.

Ekkor döböntem rá, mennyire fontos, hogy a kisgyermek első olvasmányélménye olyan jó legyen, amivel azonosulni tud. Fontos, hogy el tudja képzelni, hogy vágyakozzon oda, ahol a cselekmény játszódik. Fontos, hogy képzeletben megfoghassa azt a pusztát, hogy evezhessen, hogy megsimogathassa Csikaszt, s hallgathassa az öreg Matula életre tanító szavait. Én el tudtam képzelni, s vágyakoztam

oda. Hogy szerettem volna ott lenni! Megraktam volna a tüzet, halat fogtam volna, megkóstoltam volna a rákébedet, s boldogan ástam volna Ladóval és Bütyökkel a Tüskevár romjainál.

Azóta valahányszor fáradt vagy zaklatott vagyok, mindig ott találok a polcon az igazi, a szabad nyarat, amely megvigasztal mint egy simogató, vagy egy meleg tekintet. Ha valaki idéz belőle, én ott könyv nélkül folytatom, mert megszerettem, a kedvencem lett.

Gaál Orsolya

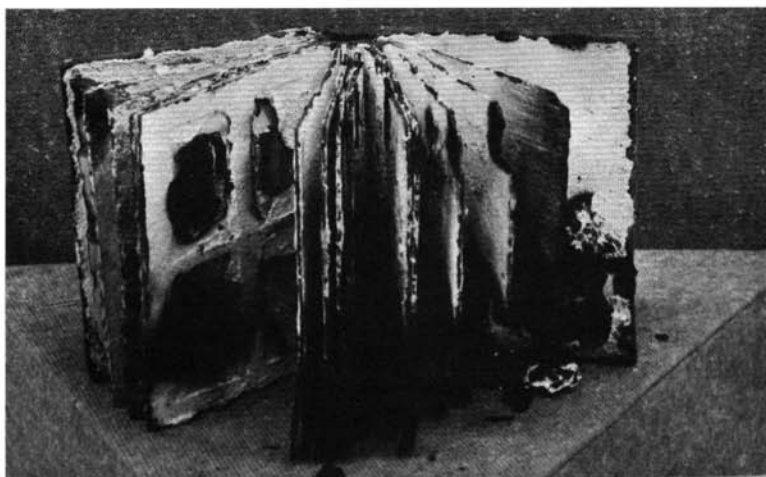
Könyvtárostanároim emléke

A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* szerkesztőtől kaptam a felkérést, hogy – mint nemrégén végzett könyvtároshallgató, – írjam le, kik voltak azok a tanárok, akikről sokat tanulhattam, és akikre jóleső érzéssel gondolhatok vissza.

Közhely, hogy az oktatási idő alatt népszerűnek tartott oktatók fénye idővel megkopik, és a keménykezűeké általában erősebb fényűvé válik a növekvő időben: *lám, amikor X tanárnő/vagy úr vizsgáztatott, akkor mennyire meg kellett tanulni az osztályozást. Azóta is abból élek.* Ki ne hallott volna hasonló mondatokat idősebbek szájából? E megközelítés természetesen szubjektív, ezért talán érdemes kissé távolabbról is szemlélni.

Felmérések igazolják, hogy a hallgatók iskolai sikerei és a későbbiek során végzett munkájuk eredményessége, teljesítménye között alig van kapcsolat. Így erősen megkérdőjelezhető az oktatás során használt értékelési rendszer eredményessége, a keménykezű oktatók szigorának vagy az engedékenyek elnézésének haszna. Néhány év távlatából visszaemlékezve azok az oktatók hagytak mélyebb nyomot, akik megbíztak bennem (nemcsak szóban), arra készítettek, hogy kihívásokat fogadjak el, és készségesen segítettek a gondok megoldásában. Érdekes, hogy ezek elsősorban jó emberi tulajdonságokra, (s csak másodsorban szakmai ismeretekre) vezethetők vissza. Az utóbbi megléte inkább természetesen veendő. Az ilyen élmények sokszor feledtették, hogy a hallgatókat közelről érintő kérdésekbe nem nyertünk betekintést, vagy hogy a hallgató nevére hivatalosan érkező faxot az oktató előbb olvasta, mint maga a címzett.

Az ELTE Tanárképző Karának könyvtár tanszékén persze nem az oktatás metodikájával voltunk elfoglalva, hiszen velünk szemben sosem az merült fel, hogy miként gondoljuk hatékony előmenetelünket a stúdium egyik vagy másik szeletében, hanem hogy milyen szinten adjuk vissza az oktatók által fontosnak tartott tudomány-darabkákat. Egyik-másik elkeseredettebb pillanatban azonban sikerült megfogalmaznunk helyzetünket: „tudod, a főiskola – ahogy van – *nem*

Wanda Mihuleac (Franciaország)

rossz, hanem semmilyen”. Ám kétségtelen: „*annak ellenére*, hogy oktatnak bennünket, vannak, akik a pályán fognak maradni”. Ez is mutatja, hogy nem voltunk teljesen kiábrándulva. Kérdeztünk néha másokat is, mi a helyzet a többi könyvtárosképző intézetben, de túl sok jó nem jutott el hozzánk. Egyedül a szombathelyi könyvtárosképzésről hallottunk néha elismerő szavakat.

A továbbiakban azokat az oktatókat fogom említeni, akik minden körülmény ellenére igyekeztek bennünket felkészíteni a szakmára. (A véleményt többes szám első személyben írom ugyan, mert az egykori csoporttársak tapasztalata, véleménye is befolyásolta az enyémet, de azt természetesen nem állíthatom, hogy minden velem együtt végzett könyvtároshallgatónak hasonlóak lennének a meglátásai.)

Mindenekelőtt *Szepesváry Tamás* tanár úrról, tanszékvezetőnkéről kell szólnom. Akkor természetesnek vettük, hogy ha gondunkkal fordultunk hozzá, *akart* segíteni. Ezt természetesnek vettük, és csak később jöttünk rá, hogy ez a hozzáállás se más oktatóknál, sem később, a munkahelyeken nem természetes. Kiváló szakmai kapcsolatait nem magának tartogatta: az első év végzetével ajánlóleveleket kaptam tőle, a Karlsruhei és Konstanzi Egyetemi Könyvtár, valamint a Vorarlbergi Tartományi Könyvtár igazgatóinak címezve. Mindhárom helyen szeretettel fogadtak, s így bepillantást nyerhettem nyugati könyvtári rendszerekbe.

Maurice Line, az angol könyvtári menedzsment-tanácsadó 1991-es budapesti előadására mi, diákok nem kaptunk meghívót. A tanár úr azonban saját szakállára meghívott két hallgatót; az egyik én voltam. Nagyon hálás vagyok ezért az élményért, sok fontos dolgot hallottam, amelyekre a tantervben még csak halvány utalás sem volt. Ugyanakkor elgondolkodtatott, hogy mi, akik akkor a jövő könyvtárosai voltunk, csak így, tanárunk szívességéből hallottunk a könyvtárak jövőjét nagyban meghatározó dolgokról.

Az ő kapcsolatai révén jött létre a TEMPUS-együttműködés, amely az összes főiskolán szerzett tapasztalataim közül a legnagyobb hatással volt rám. Egyike voltam a hallgatónak, akik elsőként utazhattak hannoveri és deventeri könyv-

tári gyakorlatra. Az itt szerzett tapasztalatok tárgyalása nem e cikk keretébe tartozik, de az igen, hogy tanáraink közül csak ő volt ténylegesen kíváncsi rájuk. Az sem mellékes, hogy a főiskolai bürokrácia ellenére sikerült a kint töltött időt és gyakorlatot elfogadtatnia.

Jellemző adat, hogy a felettünk járó évfolyam oklevelet ajándékozott a tanszéknek: *A főiskola legbarátságosabb tanszékének*. Egy tanszék részéről nem mindennapi erény! A cím megszerzésében bizonyára *Bakó Dorottyanak*, a kétszemélyes tanszék másik oktatójának is szerepe volt.

A TEMPUS-együttműködés keretében itt járt német vendégprofesszorok, *Blumendorf* és *Nowak* urak hypermédiáról és mesterséges intelligenciáról tartott előadásai nagyszerűek voltak. Azt hiszem, az ő oktatási stílusuk nem csak magyar tanárok számára volt tanulságos. Gyakorlatom idején Hannoverben az említett oktatók projektmunkájába is beleszóppentem. Az a fajta együttműködési forma meghatározó élmény volt számomra.

Nagy Attila, akitől az oktatáslélektan tanultuk, maga köré gyűjtött néhányunkat, különmunkát adva nekünk. Azzal, hogy kutatásaiba bevont minket, nemcsak tanultunk, hanem pénzhez is jutottunk. Egyszer az is előfordult, hogy akadályoztatása miatt egy nemzetközi konferenciára helyette utazhattam el. Ez – eddigi tapasztalataim szerint – példátlan eset. Rendkívül megtisztelő és motiváló, ha valakiben ennyire megbíznak! *Nagy Attila* fontosnak tartotta azt is, hogy a *Magyar Olvasástársaság* vezetőségi tagjai között legyen hallgató, tehát leendő szakember is. Azt hiszem, ha valaki igazán fontosnak tartja saját munkájának jövőjét, akkor ilyeneket és ehhez hasonlókat tesz.

Varga Katalin – a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa – szintén bevont saját munkájába bennünket; a repertórium-készítéssel konkrét, megvalósítható célokat állított elénk. Nem véletlenül írták hozzá többen is a szakdolgozatukat. *Domokos Miklósné* segített abban, hogy a főiskolai évek alatt az ISKO tagja lehessék.

Darányi Sándortól, az egyetemi könyvtári tanszék oktatójától tanultam az első gombnyomásokat a PC-n. Az általa szervezett norvégiai utazások sokat segítettek abban, hogy jól működő könyvtárakat lássunk, ám a kirándulás élményei a tanterv adta szűk lehetőségek miatt, sajnos, nemigen váltak felhasználható ismeretekké. Sokak számára azonban ez volt az egyetlen lehetőség, hogy bepillantást nyerjenek egy korszerű, „valós piacra termelő” könyvtárosképző intézménybe, az Oslói Könyvtárosképző Főiskolába.

A Budapesti Könyvtároshallgatók Egyesületének megalakulása nagy lehetőség volt azok számára, akik komolyan érdeklődtek a szakma iránt. Am – mint bármely más felülről szervezett egyesület – egy idő múlva ez is elvesztette vonzerejét. A komoly változtatási szándékoknak gátjává vált, hogy az egyesület „csúcsvezetői” ezekkel szemben ellenérdekeltek voltak. Nagy lépés volt azonban, hogy a tagok tértfésmentesen fénymásolhattak, s közülük kerülhettek ki a Norvégiába utazók is. Nagyon tanulságosak voltak azok a beszélgetések, amelyekre a tanszékvezető *Fülöp Géza*, vagy *Horváth Tibor* volt hivatalos. A sikeres rendezvények *Hangodi Ágnes* és *Darányi Sándor* nevéhez fűződnek.

A szervezett segíthette volna a főiskolás és az egyetemista könyvtároshallgatók közötti kapcsolat kialakulását. Visszatekintve úgy tűnik, hogy ez egyik félnek sem volt nagyon érdeke. Az igazat megvallva, szakmai ambícióik sem zaklatták különösképpen a hallgatókat: csak kevesen tudtak ilyentől megfertőződni. Nem véletlenül nyilatkozott egy tavalyi felmérés alkalmából a budapesti főiskolai könyvtároshallgatóknak csupán 27%-a, az egyetemi könyvtároshallgatóknak pedig 34%-a úgy, hogy a diploma megszerzése után könyvtárban akar dolgozni.

Azt hiszem, az oktatóknak viszonylag kevés esetben sikerül a szakmát vonzóvá tenniük.

Másik nézőpont lehet a visszaemlékezésben, hogy kik azok a tanárok, akik tantárgyának, ismereteinek a mindennapi munkában gyakran hasznát vesszük. Ez nyilván nagyon függ attól, hogy a volt hallgatónak milyen a jelenlegi munkája. Például én a mindennapi gyakorlatban alig alkalmazom a *Varga Ildikó* tanárnő által tanított bibliográfiai leírás fortélyait, így közvetlenül nem tudom értékelni e terület oktatásának hatékonyságát. Az viszont elgondolkodásra késztet, hogy a könyvtáros szakma véleménye szerint a kikerülő hallgatók nem rendelkeznek néhány olyan képességgel, ami a munkához nagyon fontos lenne. Ilyen például a problémára orientált gondolkodás, a szolgáltatásközpontú szemlélet, a kommunikációs technikákkal való hatékony bánás, és alapjában véve nem általános az, hogy a frissen kikerültek legalább nagy vonalakban át tudnák tekinteni a könyvtári rendszert. Volt ugyan szó a könyvtári menedzsmentről, de hogy valójában mit is jelent, az nem derült ki. Tanultunk például a demográfiáról, de egyáltalán nem értettem, hogy mi szükségünk van erre. Csak tanulmányúton, német szakirodalom olvasgatása közben jöttem rá, hogy az a könyvtári marketing-kutatás fontos eleme. Azóta is kérdezem magamban, hogy vajon miért nem hallottunk erről a megfelelő időben?

Valószínűleg igen sok olyat tanultunk, amit pályafutásunk során aligha fogunk használni. A számítógépről való beszélgetés – gyakorlat nélkül – ma is kidobott időnek tűnik. A könyvtártörténeti ismeretekre sem kíváncsiak munkahelyeinken. Az e tárgyra fordított 96 óra túl soknak tűnik ahhoz képest, hogy könyvtári igényvizgálatról, költségvetésről, könyvtári személyzeti kérdésekről szinte szó sem esett.

A négy év során kötelező *kéthetes könyvtári gyakorlat* mennyisége szinte hihetetlen. Négy évnyi elmélet mellé kéthetes gyakorlat! Így garantálható volt, hogy munkába állva majdhogynem ismeretlen környezetbe kerülünk, s frissen kezdhesük el tanulni a valós könyvtári ismereteket. Ilyen körülmények között oktatóink erőfeszítései sok esetben már akkor hiábavalónak tűntek.

Az előbbieken a könyvtárszakon oktató tanárokról volt szó. Meg kell azonban említenem, hogy – magyar szakos lévén – *Hernádi Sándor* is tanított bennünket. Ő volt, aki ráirányította figyelmünket a gondolatok kifejezési formájának fontosságára. Magyar szakon tanított, de a nála szerzett ismeretek a könyvtárban, mint *hivatásos* információtovábbító intézményben is nélkülözhetetlenek. Ezt annál is inkább állíthatom, mert az általam Hollandiában megismert könyvtárosképző tantervben a hallgatók a kommunikációs technikákra, (íráskészség, szóbeli készség, kutatási módszerek, PR, információs szükségletek analizálása stb.) gyakorlással együtt 1120 órát fordítanak. A magyar tantervben – könyvtár szakon – nincsen hasonló. Hernádi Sándor nyelvészként ültette el bennünk a beszéd és írás művészetét.

Reménykedem abban, hogy az utánunk következő hallgatók több olyan dolgot fognak tanulni, amire valóban szükségük lesz későbbi munkájuk során.

Cikkemet a főiskolán szerzett élményekből állítottam össze. Én azonban csak az egyik – valószínűleg ritkábban említett, tanulságosabb – oldalát mutathattam be. Érdekes lehet egykori oktatóink véleménye is: ők hogyan emlékeznek vissza ránk két-három vagy öt-tíz év távlatából. Bizakodva néznek-e ránk vagy inkább aggódnak miattunk?

Mikulás Gábor

Ausztrál diákok és a könyvtár

Az ausztrál Perth városának *Alexander Könyvtára* külön tájékoztatót nyomtatott a középiskolai és főiskolai hallgatók tájékoztatására. A *Students – How can we help?* című háromba hajtott szórólap szokatlan módon szól a diákokhoz. Idézem: „Az Alexander Könyvtár Tájékoztató- és Információs szolgálata főként azok számára nyitott, akik Nyugat-Ausztráliában nem lehetnek más, például tudományos és (fő)iskolai könyvtáraknak tagjai. Szolgáltatásainkat ennek ellenére minden érdeklődő igénybe veheti.

A könyvek és az egyéb dokumentumok nem elsősorban a diákok igényei szerint vannak összeállítva, mint ahogyan az az iskolai, főiskolai és egyetemi könyvtárakban van.

Az általános iskolai diákok a könyveket és adatokat keressék saját iskolai könyvtárukban. (Az egyszerűség kedvéért a cikkben az oktatási reform előtti magyar iskolarendszer megnevezéseit használom – M. G.)

Az Alexander Könyvtár épületében a középiskolások és a felsőfokú oktatási intézményekben hallgatók találják meg inkább az őket érdeklő dokumentumokat. Meg kell említeni azonban, hogy a kötelező olvasmányokat csak abban az esetben szerzi be a könyvtár, ha az szélesebb közönség érdeklődésére is számot tart.”

A könyvtár általános adatainak ismertetése után a tájékoztató szolgálattal kapcsolatos tudnivalókat olvashatjuk:

„A tájékoztató könyvtárosok a könyvtár minden szintjén segítenek Neked, hogy megtaláld a szükséges információt. Megmutatják, hogy hol kell keresned, és mely katalógust, in-

dexet kell használnod. A keresést azonban mindenkinek saját magának kell elvégeznie, ezért sajtáítsd el a kívánt információhoz való hozzájutás módját.

A telefonon érkező kérdések csak a könyvtár állományára vonatkozhatnak, hogy megvan-e ez vagy az a dokumentum. Az érdeklődő diák ezután személyesen keresheti meg a keresett információt. Olyan kívánságok, amelyek hosszabb keresést igényelnek, vagy hosszabb választ várnak, nem érkezhetnek telefonon.“

A továbbiakban arról is esik szó, hogy a könyvtár alapvetően nem szervez könyvtárlátogatást, de szívesen

Illés Anna (Magyarország)

Móder Rezső (Magyarország)

veszi, ha tanárok, oktatók érkeznek diákcsoporttal. A másik oldalon a következő található:

„Hogyan kutassunk? Csak azután keress fel az Alexander Könyvtárt, ha biztos vagy abban, hogy az iskolai, főiskolai, egyetemi könyvtárban nincs meg a keresett forrás. A fenti könyvtárak ugyanis alkalmasabbak keresés szempontjából.

Mielőtt a könyvtárhoz fordulnál, dolgozd ki keresési stratégiádat. A könyvtáros ezt nem végezheti helyetted el. Ha a kereséssel kapcsolatban gondjaid vannak, akkor tanácsért tanárodhoz vagy óraadóhoz fordulj.

A könyvtár munkatársai sokféle útmutatót állítottak össze a különféle témájú kereséseket támogatandó. Ezek segíthetnek kutatásodban.”

Ha magyar viszonyok közé helyezük az intézmények közé helyezzük az intézmények, akkor regionális tudományos-közművelődési könyvtárra kell gondolnunk, mondjuk egy nagyobb megyei könyvtárra. A diákoknak szóló tájékoztató több szem-

pontból is érdekes lehet számunkra. A kissé elutasító stílusú szövegezésből egyértelműen kitűnik, hogy a könyvtár elsősorban nem a diákokat kívánja kiszolgálni, de csak az általános iskolásoktól fordul el kifejezetten. Ennek több oka lehet:

Fejlett az iskolai és felsőoktatási könyvtárak hálózata, tehát az érdeklődő fiatalok helyben is hozzájutnak az őket érdeklő dokumentumokhoz. Valószínűleg jól működik a könyvtárak közötti munkamegosztás, az oktatási intézmények elég fontosnak tartják, hogy jó színvonalú iskolai, felsőoktatási könyvtárat tartsanak fenn. Az Alexander Könyvtár megteheti, hogy a diákok többségét saját oktatási intézetük könyvtárába küldi.

Az Alexander Könyvtár forrásai (személyzet, tájékoztatói kapacitás, dokumentum, végső soron tehát pénz) nem elegendő arra, hogy szélesebb réteget is (túl sok diákot) kiszolgáljon. A könyvtár inkább kisebb felhasználói kör számára, de folyamatosan egy meghatározott színvonalon akarja tartani a szolgáltatást.

A szövegből az is kitűnik, hogy a betérőt, bárki legyen is az, felnőttként kezelik. Való igaz: aki komolyabb közművelődési könyvtárban keres, annak rendelkeznie kell olyan ismeretekkel, amelyek az eredményes keresést lehetővé teszik számára. Bámulatos azonban az, hogy a könyvtár milyen magától értetődő módon küldi a keresésben járatlan diákot oktatójához. Bizonyára azért teheti meg ezt, mert az oktatók – természetszerűleg – jártasak saját szakterületük információs forrásainak felkutatásában.

Annak ellenére, hogy az ausztrál könyvtári és oktatási rendszer igen sokban különbözik a magyarországitól, megállapítható, hogy a könyvtárnak és az oktatási intézményeknek – de leginkább a diákoknak, hallgatóknak – hasznára válik, ha a keresett információ a keresőhöz lehetőleg legközelebb található. Különbség azonban,

hogy Perthben a könyvtárhasználót az oktatás során megfelelő mértékben ellátják azokkal a tudnivalókkal, amelyek nélkülözhetetlenek a tanu-

láshoz szükséges információ beszerzéséhez. Ez leginkább a tanerő felelőssége.

Mikulás Gábor

Olvasásra nevelés és történelem

Annak ellenére, hogy a cím a probléma általános értelmezését is megengedi, a konferencia céljának megfelelően a téma szűkebb kezelésénél és gyakorlati megvalósításánál maradok, ami ebben az esetben a történelemnek mint tantárgynak az olvasási kultúra kialakításához való hozzájárulását jelenti.

Nem akarok a „transzszilvanizmus” szószólója lenni, amit én is csak egy vigaszideológiának tekintek, de kénytelen vagyok elmondani, hogy a Kárpát-medence keleti határán a történelemnek jóval nagyobb súlya van mint a Dunaparton; olyan szenvedélyeket kavargat fel, amelyek innen nézve sokszor érthetetlenek; az olvasás pedig nemcsak az archaikusabb viszonyok miatt létszükséglet, hanem a fél évszázados tilalomfák kidöntésének természetes következménye is.

Másik sajátossága helyzetünknek az iskolarendszer: a tanítóképzés középiszkolai szinten történik, időtartama öt év. Az életkori sajátosságokon kívül ez magában hordozza a tananyag túlszűfolttságát is, mert a gimnáziumi követelmények mellett ott vannak a szaktantárgyak és a gyakorlatok. Ilyen körülmények között némi túlzással azt is mondhatnánk, hogy a diáknak még saját gondolataira is alig van ideje.

Ennek ellenére, amint egy itteni (*Gereben F.–Lőrincz J.–Nagy A.–Szabó F.*) szakemberek által végzett felmérés is mutatja, a tanítójelöltek olvasási kultúrája és értékrendszere elég magas. Ehhez próbál a maga módszereivel és követelményrendszerével a történelem is hozzájárulni.

Közhely, hogy az általános műveltség egyik fontos összetevője a história. Történelmi tudat nélkül nincs önismeret, nincs közösségi tudat – nemzeti, vagy a korunkban kialakuló európai azonosságtudat. Egy egészséges értékrendszerre alapozott nemzettudat értékteremtő közösséget szül; ennek hiánya, vagy a csupán mítoszokra alapozott nemzeti tudat – melyekből sajnos nem szenvedünk hiányt ebben a régióban – hamis önismeretet, alacsonyabbrendűségi érzést, primitív ösztönökre alapozott nacionalizmust, xenofóbiát eredményez, és mindazt, ami ezekkel együtt jár.

Ezzel a „hazabeszéléssel” még egyszer hangsúlyozni akarom: adott körülmények között egyáltalán nem mindegy, hogy a tanítójelölt milyen történelmi ismeretekkel távozik tanulmányai befejezése után.

Ezen a sajátosnak is nevezhető követelményen kívül, melyet valószínű, hogy egy első-, másodéves diák, aki csak közönséges tantárgyként kezeli a történelmet, még nem tesz magáévá, ott van a serdülőknél jelentkező romantikaigény, később pedig a „szent kíváncsiság”, a természetes érdeklődés a történelmi igazság iránt, a műveltség emelésének és a jelen megértésének igénye.

V. Pasquale szerint: „... a történelmi tények kutatása tudományos feladat, a tények előadása művészet és az események összefüggéseinek keresése a tulajdonképpeni történettudomány”. Normális körülmények között az idézetben szereplő „tulajdonképpeni történettudományt” a világ legtermészetesebb mód-

ján kellene kézhez kapjuk tankönyvek és egyéb szakkönyvek által, hogy a hangsúlyt a tények előadásának művészetére helyezzük a tanítóképzőben. A valóság az, hogy tankönyveink katasztrofálisak, ugyanaz a nagyromán nemzeti ideológiának alárendelt felfogás érvényesül ma is, mint a kommunista és a háború előtti időszakban. Nem szándékom ezt most bemutatni, csupán egy pár idézet erejéig „A románok története” című tankönyvből. Az 1924-es kiadású tankönyv így ír a magyarokról: „Apró és nagyon csúnya emberek voltak: kiálló arccsontokkal és alig nyitott szemekkel; arcuk sárga-fekete volt”. „Annak idején nem volt kultúrájuk, testük a turáni fajok csúnya jellemzőit viselte. De letelepedvén a szlávok és románok közé, megszépítették és megnemesítették alkukat és ugyanakkor eltanulták a földműves és városlakó életet.” Ugyanilyen című tankönyv 1942-ből: „... a helynevek, amelyek még a tisztán székelyek lakta területeken is legnagyobb részt román eredetűek. Úgyszintén a székelyek viseletén, házépítésén határozottan látszik a jelentős és régi román hatás”. *Hunyadi János* a tankönyv szerint „a románok egyesített hatalmával védte a kereszténységet. Ő minden románok nemzeti vezetője...”

Az 1991-ben kiadott tankönyv, amely természetesen szintén „A románok története” címet viseli, és csak román nyelven jelent meg, hasonló képet fest rólunk. Íme egy pár „gyöngyszem”: „A mi őseink a dákok és a rómaiak.” „Idővel a magyar nemesek megkaparintották a román parasztok legjobb földjeit. Sokukból jobbágyot csináltak.” „A magyar nemeseknek nem tetszett, hogy ilyen nagyszámú parasztság elmegy és megdolgoztatlanul maradnak a földek. Hogy visszatérítsék őket, üldözni kezdték itthonmaradt családjaikat: ütötték és kínozták az asszonyokat és gyermekeket.” „A magyar nemesek nem akarták fölszabadítani a jobbágyokat és azokat, akik megkísérelték erőszakkal elvenni földjeiket, kíméletlenül lelőtték.”

Természetesen a jövődöbéli pedagógus, a mi esetünkben tanító, nem ilyen történelmet igényel, és esze ágában sincs ilyent tanítani. A heti egy történelem-

Vasvári László Sándor (Magyarország)

órán a legzseniálisabb tanár sem tudná megoldani ezt a komplex problémát. Marad a módszeres olvasás, ami hála a cenzúra megszűntének és gazdagodó könyvtárainknak (amelyben oroszlánrészre volt és van az Országos Széchényi Könyvtárnak) állandó jelenség. A fentiek alapján úgy tűnik, hogy paradox módon, az egyik olvasásra serkentő motivációt az ellenünk fellépő hatalom váltja ki. Az abszolút központosított tanterv tartalmát a már említett cím is (A románok története) és a fenti idézetek is minősítik és nincs valós remény arra, hogy az a közeljövőben változzon. Ezt a tartalmat a tanítónak mindenképpen ki kell egészítenie a nemzeti kisebbségek történetével, a helytörténettel és ideális körülmények között – figyelembe véve, hogy nemcsak a jó pap, hanem a jó tanító is holtig tanul – a történettudomány új eredményeivel.

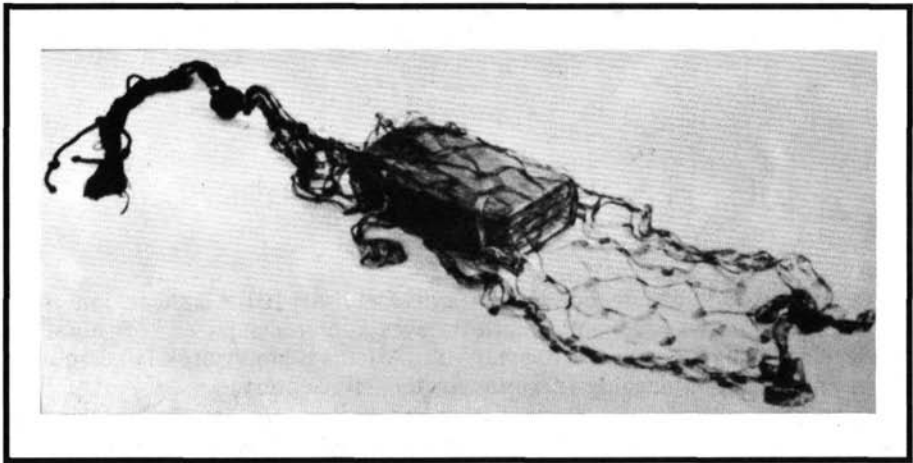
Míndeze megvalósítása az olvasás állandó igényét kellene, hogy kialakítsa. A feltételes mód használatának oka a következő: az iskola ideje alatt, a próbatanításokon a tanítójelöltek ezt megteszik, mert a gyakorlatvezető tanár ezt kéri és minősíti, de azt, hogy a diploma megszerzése után hogyan viszonyulnak ehhez a követelményhez, nehezen ellenőrizhető.

Én bízom abban, hogy nagy részük komolyan vesszi azt, hogy a „nemzet napszámosa”, és az íratlan törvényeket jobban betartják, mint a minket potenciális ellenségként kezelő hatalom törvényeit.

Egy másik olvasásra serkentő tényező magában a történelemtanítás módszertanában rejlik, ami egyéves kötelező tantárgy. Akár tudománynak, akár valami másnak fogjuk fel a történelmet, mindenképpen főleg elbeszélő jellegű. Tanításának módszerei között előkelő helyen szerepel a szóbeli kifejtés és a szemelvényfelolvasás. A szóbeli kifejtés változataihoz tartozó elbeszélés, leírás, magyarázat csak akkor eredményes, ha a tartalom jellegének megfelelően konkrét, képszerű, világos és irodalmi nyelvezetű. Mindezen követelmények megvalósíthatatlanok fejlett olvasói kultúra nélkül. Sajátos esetet képviselnek nálunk a szórványvidék vegyes helységei, ahol a tanító a nyelvi műveltség példaképe kell legyen. A szemelvényfelolvasás módszerének alkalmazása is elképzelhetetlen kellő olvasottság nélkül. A dokumentum, a tudományos, a népszerűsítő, vagy a szépirodalmi szöveg használata különös „történelmi élményt” nyújt, bizonyító erejű, érzékelteti a kor embereinek mentalitását. Az elemiben és az alsó osztályokban leggyakrabban a szépirodalmi szöveggel dolgozunk és nemcsak a hozzáférhetősége miatt. (Az is tény, hogy egy szépirodalmi szöveg is lehet dokumentumértékű.) Egyetlen konkrét példával élnék a módszer sikeres alkalmazásának és következményeinek bizonyítására. *Lengyel Dénes*: Régi magyar mondák című könyvét a IV. osztály történelemóráin való használata, valóságos bestsellerré tette mind a tanulók, mind a tanítójelöltek körében. Egy ilyen sikerélmény után a jövődöbéli tanító hamar rájön, hogy nincs olyan korszaka történelmünknek, amelyet ne dolgozott volna fel a szépirodalom; ezen művek felhasználása pedig nemcsak a történelemórát teszi az esztétikai élmény nyújtásával kellemessé, hanem olvasásra is nevel.

Módszertani megközelítés szempontjából akár le is zárhatjuk a témát, azzal a következtetéssel, hogy a történelmet nem tanulni kell, hanem olvasni, tanítani pedig kellő olvasottság nélkül nem lehet.

A gimnáziumi követelményrendszer oldaláról közelítve meg a témát, az alaphelyzet ugyanaz: heti egy történelemóra, központosított tantervek és természetesen sajátos hazai történelemszemlélet. A magyar nyelvű tankönyvek megjelentek ugyan, de elégtelen példányszámban, a román megfelelőjük hű fordításaként, alig különbözve a régiektől. Még mindig jórészt politikátörténetet tartalmaznak, imitt-amott tompított osztályharcokkal és részben kihagyott marxista törvényszerűségekkel.

Anki Van de Kamp (Hollandia)

Az igény természetesen nálunk is az, mint Európa szerencsésebb régióiban: civilizációtörténet, kultúrtörténet, mentalitástörténet stb. A történelem ábécéje a konkrét tények megismerésénél kezdődik, és hosszú az út az összefüggések és a fejlődés meglátásáig, valamint az értékítéletig és esetleges alkalmazásáig. Ennek az útnak a megtétele elképzelhetetlen a könyvtár nélkül, és ezzel visszatértem egy előbbi gondolathoz, mely szerint a történelmet nem tanulni, hanem olvasni kell.

Egy pillanatig sem vonom kétségbe azon segédtudományok szerepét, amelyek közvetlenül tárják elénk a történelmi tényeket (régészet, antropológia stb.), de ezek a legtöbb esetben feldolgozva kerülnek az őket tanulmányozó elé, és ez már szakirodalom, amit olvasni kell. Biztos, hogy felejthetetlen élmény egy honfoglaláskori temető, vagy egy egyiptomi régésztelep, de ezek hiányában ugyanilyen élményt és ismeretet nyújt mondjuk *Ceram A régészet regénye* című könyve. Ha merészen fogalmaznék, azt is mondhatnám, hogy a történelem oktatása adott körülmények között (gimnázium+tanítóképző), nem más mint olvasás. Olyan művek olvasása, amelyekben lehetőleg ott van az ismeret és az élmény is. Lehetetlen felsorolni az ilyen jellegű könyvek sokaságát a *Gilgames eposztól Kocsis István* nagyszerű könyvéig (*Történészek a kereszten*).

A történelmi témájú olvasmány, főleg ha magyar vonatkozású, műfajától függetlenül, a már többször említett körülmények miatt, nálunk mindig csemege volt és ma is az. A legtöbb esetben elég egy egyszerű bemutatás vagy ajánlás ahhoz, hogy ne kötelező, de mégis általános olvasmánnyá váljon egy könyv. Ennek fő okát iskolarendszerünk sajátosságában látom; egy 14–19 éves tanítójelölt kevésbé kételkedik a tanár értékrendszerében, jobban elfogadja azt. Tanítóképzőink humán jellegű beállítottsága is nagyban megkönnyíti az olvasásra nevelést.

Olvasni vágyó közösségben nem szenvedünk hiányt. Könyvekben igen, de könyvtáraink gyarapodása ellenére mindig azt fogom mondani, hogy a könyvtár egy olyan hely, ahol sok könyv van és egyben nagy a könyvhiány.

(Elhangzott a Magyar Olvasástársaság 1992. október 9-ei, második közgyűlésén)

Lukács István

LIBER konferencia Lisszabonban

Az európai tudományos könyvtárak szervezete, a LIBER az idén június 30. és július 2. között Lisszabonban tartotta éves konferenciáját és közgyűlését, a rendező a Portugál Nemzeti Könyvtár volt. A téma a könyvtárak felkészülése a 21. századra volt (Managing Libraries for the 21st Century).

A bevezető előadást *dr. Franz Kaltwasser*, a Bajor Állami Könyvtár közel-múltban nyugdíjba vonult igazgatója tartotta „A jövő könyvtára. Régi könyv és új média: az információhoz való szabad hozzáférés ügye” címmel. Ezt az előadást lapunk áprilisi és májusi számában már közöltük.

A további előadások a következők voltak: *Maria Luisa Cabral* (Portugál Nemzeti Könyvtár): Portugál könyvtárak: problémák, lehetőségek, eredmények*; *Paul Xuereb* (Máltai Egyetemi Könyvtár): A dél-európai egyetemi könyvtárak helyzete, hogy hidalhatók át a szakadékok; *Jean-Claude Garretta* (Arsenal Könyvtár, Párizs): Felkészülés a tudományos munkára és a könyvtáros szerepe a tudományos kutató könyvtárban; *Jean-Paul Oddos* (Bibliothèque de France): A használat és hozzáférhetőség szemben az állománymegőrzéssel és állományvédelemmel: ellentmondó igények; *Clemens de Wolf* (Hágai Királyi Könyvtár): Kényszerű döntések: a megőrzendő dokumentumok kiválasztása és az együttműködés szükségessége; *Mirjam Foot* (British Library): Tömeges konzerválás: mikrofilmezés, digitalizálás és a papír megerősítése*; *David Bradbury* (British Library): Gyűjteményfejlesztés: tudományos eszközök a tudományos gyűjtemények építésének és fenntartásának gazdasági elemzésében*; *Antónia Pereira da Silva – Lucília Paiva* (Coimbrai Egyetemi Könyvtár): Együttműködés az állományfejlesztésben: a portugál egészségügyi információ fejlesztése; *Anton*

Bossers (PICA, Hollandia): Gyűjteményfejlesztés és távellátás: hálózatfejlesztés és alkalmazása a gyűjtemény kezelésében.

A *-gal jelzett előadásokat a *Könyv, Könyvtár, Könyvtárosban* közölni fogjuk.

*

A közgyűlés elfogadta a LIBER elnökség éves beszámolóját. Az elnökség kibővült: tagjává választották *Anton Bossers* (PICA, Hollandia) és *Erland Kolding Nielsen* (Dán Nemzeti Könyvtár) urat. A LIBER új szervezeti felépítéséről (szakmai osztályok, tanácsadó csoportok, célfeladatokra létrehozandó csoportok) levélszavazás útján fog dönteni a tagság.

*

Problémaként merült fel a tagság, illetve a tagdíjak befizetésének kérdése. Az a célszerű, ha ilyen probléma magyar könyvtárak esetében fölmerül, hogy azt a LIBER titkárával tisztázzák: *Maria Luisa Cabral*, Bibliotheca Nacional, Campo Grande 83. P – 1751 Lisboa. Fax: 00-351-1-7933607.

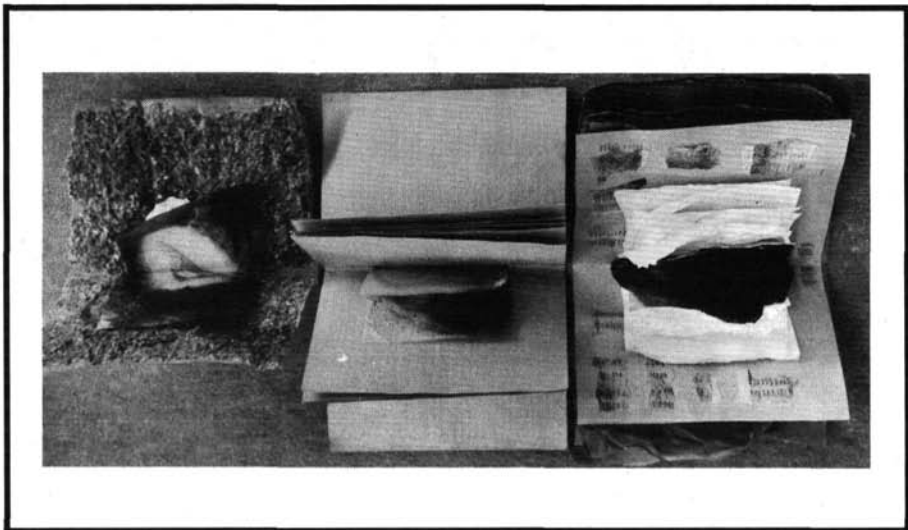
Poprády Géza

Erkel-emléknap az FSZEK Zenei Gyűjteményében

Erkel Ferenc halálának századik évfordulójára emlékezik ebben az évben a magyar zenei élet. Az évfordulók a számvetések alkalmai, az utókor megpróbálja tisztázni viszonyát a szoborrá dermedt alkotóhoz és az életműhöz. *Liszt*, a „*hírhedett zenésze a világnak*” mellett Erkel mintha háttérbe szorult volna napjaink zenei életében, pontosabban néhány műsoron tartott operáján túl a *Himnusz* zeneszerzőjeként ismeri a közönség. (Nem mintha ez jelentéktelen rang lenne.) Pedig életműve ennél jóval gazdagabb és a 19. századi magyar zenei életben betöltött helye sem csak a szűkebben vett szakma érdeklődésére tarthat számot.

Az évforduló rendezvényeiből az *MKE Zenei Szervezete* és az *FSZEK Zenei Gyűjteménye* is kivette részét, 1993. május 19-én gazdag program-

mal várta vendégeit a *Fehérhajó* utcai könyvtár. A rendező és házigazda *Gócza Gyuláné* olyan műsort állított össze, amely a kevésbé ismert alkotóművészt hozta közelebb a résztvevők-höz. A *Himnusz* mellett a *Szózatot* is megzenésítette Erkel, e műve azonban szinte elfelejtődött. *Hollós Máté* zeneszerző, az *Akkord Zenei Kiadó* művészeti vezetője előadásában a *Szózatot* mutatta be. Erkel feltehetően elégedetlen volt a *Vörösmarty*-versre kiírt pályázat eredményével, ezért készítette el saját változatát. Az előadás végén hangfelvételtől megszólalt a *Szózat* is, érdekes összehasonlításra adva lehetőséget a hallgatóknak. Aligha fogja kiszorítani a nemzet tudatából *Egressy* zenéjét: hiányzik hozzá százötven év magyar történelmének szakralizáló hatása, de remélhetőleg hangversenytermekben,

Ileana Ploscaru (Románia)

kórusok műsorán ezentúl gyakrabban lehet majd hallani Erkel zenéjét is.

Kassai István zongoraművész – egyben a korszak zenetörténetének avatott kutatója – Erkel zongoraműveit elemezte előadásában. Liszthez hasonlóan ő is mindent tudott az e hangszerben rejlő lehetőségekről; hogy mennyire igaz ez az állítás, Kassai István be is bizonyította: a zeneszerző zongoradarabjaiból adott rövid koncertet.

D. Nagy András gyulai Erkel-kutató a családról tartott előadást. *D. Nagy András* vérbeli helytörténész, aki évtizedek szívós munkájával gyűjtötte egybe a város szülőttére és családjára vonatkozó legapróbb adatokat is. Két rokonszenves embert ismerhettek meg a jelenlévők: az előadó *D. Nagy András*t és hősét, *Erkel Ferencet*, illetve népes családját. Ez utóbbiak közül az idős *Rózi* néni, *Er-*

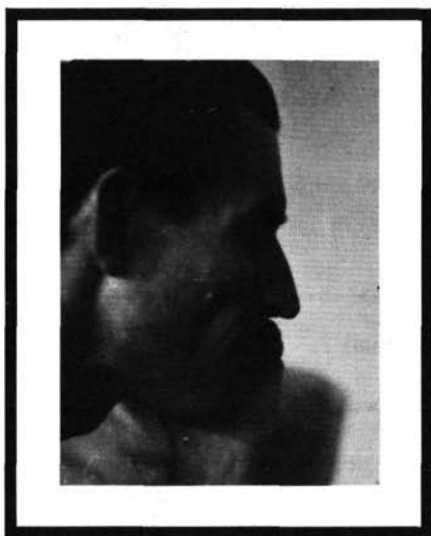
kel dédunokája személyesen is megtisztelte az összejövetelt, általa vált emberközelivé mindaz, amit a kutató elmondott. Előadása végén *D. Nagy András* gazdag fényképgyűjteményét mutatta be, mintegy 300, a zeneszerzőre és a család tagjaira vonatkozó felvételt sikerült felkutatni a szerzőnek, a képekből a kor művelődéstörténete is kibontakozott.

A jól sikerült rendezvényhez kamarakiállítás kapcsolódott. Erkel zene-műveit – köztük számos 19. századi kottát –, az azokból készült hangfelvételeket és az Erkel-szakirodalom fontosabb műveit mutatta be a Fehérhajó utcai könyvtár. Jó ötlet volt, hogy az újabb kiadású dokumentumok megvásárlására is lehetőség volt, sokan éltek ezzel és tették otthon is könnyen felidézhetővé az összejövetel perceit.

(P. Gy.)

Búcsú Balogh Ferentztől

Kidőlt a sorból egy reneszánsz ember

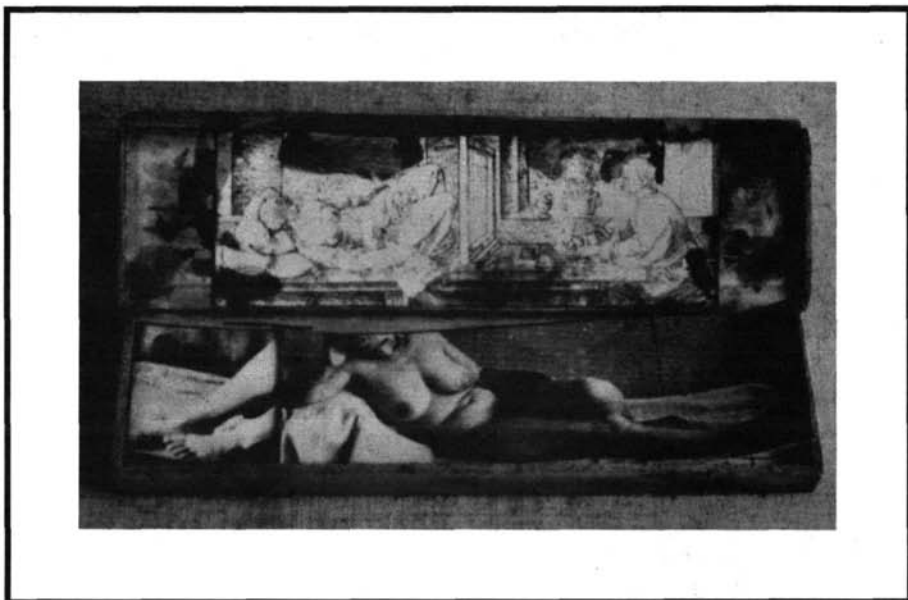

Mezőberény, 1923. szeptember 21. és Békéscsaba, 1993. június 18. Ez a két dátum jelzi mennyit engedélyezett a sors a Békés megyei művelődés egyik legszínesebb, nagyon széles körben ismert, kedvelt és szeretett egyéniségének. A hamiskás szemű, mindig vidám, örökösen mozgó és mozgósító Balogh Frici – ahogyan a legtöbben hívták – a maga finom bohémsága mögé rejtett ezerféle ismeretével és segítőkészségével bárkit percek alatt meg tudott nyerni. Most, hogy élete fonala hirtelen megszakadt, s fáradhatatlan kutató-rendszeréből a kíméletlen elmúlás Őt is a megbecsülő és megörökítő munkálkodás tárgyává emelte föl; egy maradandó pálya ívei villannak elénk. Ba-

logh Ferenc könnyedsége és közvetlensége egyfajta irigylendő vagy inkább példamutató bölcsesség kisugárzásaként marad meg sokáig bennünk, hiszen tudjuk, hogy a legnagyobb pontosságot és igényességet, türelmet kívánó alkotások hosszú sorát hagyta ránk. A bibliográfiában éppúgy, mint a fotóművészetben. Fáradhatatlanabb levelező nemigen volt nála.

Mezőberényi református parasztcsalád korán betűéhes gyermeke volt, élete végéig megőrzött és mélyen ápolt szeretettel szülővárosa iránt. Egyetemi tanulmányait Szegeden kezdte, két év elvégzése után azonban mint „kulákgyereket” 1949-ben eltanácsolták. Tanulni akart minden áron, s évek múlva az ELTE Bölcsészkarára bejutva sikerült elvégeznie a magyar-könyvtár szakot. 1950-ben házasságot kötött, és ezzel megteremtette az élet harmóniáját.

Féja Géza még a békéscsabai megyei könyvtár mindenes munkatársa volt, amikor a népi irodalom vonzásában felnőtt Balogh Ferenc is a szellemi oázis szerepét betöltő intézmény gárdájába került. Élvezte-szerette a könyvek világát, s megtanulta azt is, milyen sokféle formában tudja megnyerni a felkészült könyvtáros az olvasókat a tudás, a művészetek világának, a derűs humanista életszemléletnek. Ettől kezdve (néhány évi nyakkállói szolgálattal a csabait átmenetileg felcserélve) nyugdíjazásáig a könyvekhez kötött kultúra nyugtalan és kezdeményező apostola volt a megyei könyvtárban. Igen széles körű

Ion Stendl (Románia)

baráti kapcsolatai révén az egyik lelke volt a sikeres irodalmi esteknek, író-olvasó találkozóknak. Cikkeivel, fényképes híradásaival gyakran találkozhattak az emberek. Mint fotóművész alkotó és szervező külön fejezetet teremtett ennek a modern világban kiteljesedett ábrázolási kultúrának az alföldi históriájában. Nemcsak Féja Géza volt személyiségformáló példaképe, hanem a nyolcadik ikszen túllépő Bérci László is.

Mint kutató, szemléletében és nagy körvonalai szerint egységes életműre tekinthetett vissza, bár Őt – egy héttel hirtelen távozása előtt még ezen munkálkodott – elsősorban befejezésre váró terjedelmes Féja-bibliográfiája izgatta. A népi írók világában volt legjobban otthon. Sinka István,

Szabó Pál, a sárréti Nagy Imre, Veres Péter, Barsi Dénes különösen közel álltak hozzá írásaikkal. A Vésztő-Mágoron formálódó szabadtéri szoborpark külön a szívfügye volt. Megjelent bibliográfiái, irodalomtörténeti tanulmányai, tömérdek kisebb közlése nagymértékben vitték előre önismertünket.

Amikor nagy fájdalommal búcsúznunk kell Balogh Ferentztől, annak is tudatában kell lennünk, hogy személyével, életútjával, munkásságával belevéste magát szűkebb hazánk e századi kultúrájába. Emlékét, a tartalmas munkába vetett humanista hitét megőrizzük.

Dr. Szabó Ferenc
(Békés Megyei Hírlap, 1993. VII. 7.)

A **Határon túli magyar sajtó** címmel regionális konferenciát szervezett a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár. A konferencia ötletét az adta, amint arról a vendéglátó-konferenciaszervező könyvtár igazgatója, *dr. Környey Lászlóné* beszámolt, hogy a kapcsolatok Miskolcon a határon túli magyarokkal amúgyis állandóak és erősek, ám a spontaneitásnak messzemenően kitétek. E kapcsolatokból fényesen kiderült, hogy szükség van egy olyan lépésre, amely szorosabbra fűzi a személyes, az információs és a gyakorlati együttműködést. A pozitív – baráti, kollegiális – indíciúkon túl negatív jelek is kikényszerítik mintegy ezt a lépést. Mindenekelőtt az, hogy a határon túli sajtótermékek egy jelentős része el sem jut hazánkba, új lapokról nem szerzünk tudomást, szerkesztő-, főszerkesztő- és koncepcióváltásokról nem is szólva. A konferencia tehát azt a célt szolgálta, hogy közelebb hozza egymáshoz az érdekelteket, a határon túli magyar sajtó régióba eső képviselőit és a hazai szakembereket.

Hogy a határon túli sajtóról nyújtott információ teljesebb és – szó szerint – kézzelfoghatóbb legyen, a konferencia keretén belül egy remek kiállítás megnyitására is sor került. Az észak- és kelet-magyarországi régió könyvtárosai jószereivel minden olyan sajtóterméket, lapot, folyóiratot, magazint saját szemükkel láthattak, amelyek Kelet-Szlovákiában, a Kárpátalján és az Észak-Kelet-Magyarországgal szomszédos erdélyi régióban megjelennek. *Kiss Gy. Csaba*, a Közép-Európa Intézet igazgatója, aki a konferencia második napjának főelőadója volt, és kétségtől az egyik

legkiválóbb szakértője – többek közt – a határon túli magyar sajtónak is, nem restellte bevallani, hogy a kiállításon számos, számára ismeretlen lappal találkozott.

A kiállítást, és ezzel az egész konferenciát *Szabó György*, a Megyei Közgyűlés elnöke nyitotta meg, hangsúlyozva a regionális együttműködésben Miskolc kezdeményező és további feladatokat is szívesen vállaló szerepét. A meghívott határon túli vendégek – csak utalásképp hivatkozunk arra, hogy többek közt megjelent Kelet-Szlovákiából a *Bódvavölgye*, az *Ungi Táj*, a *Mécsvilág*, a *Bodrogközi Hírnök*, a *Gömöri Hírlap*, a *Tornalja és Vidéke*, az *Új Zemplén*, az *Új Szó*, a *Keleti Napló*, a *Domino*, Kárpátaljáról a *Kárpátalja*, a *Kárpáti Igaz Szó*, a *Pánstip*, a *Tárogató*, a *Beregi Hírlap*, Erdélyből a *Magyar Szó*, az *Erdélyi Napló*, a *Szatmári Friss Újság*, a *Bányavidéki Új Szó*, a *Helikon*, a *Keresztény Szó*, a *Művelődés*, a *Családi Tűkör* stb. főszerkesztője, illetve szerkesztője, valamint számos munkatársa – örömmel ismerkedtek nemcsak a magyarországi résztvevőkkel, de – sok esetben – egymással is.

Az első napon az igazi tanácskozást *Környey Lászlóné* vezényelte le. Előadást tartott *Kovács Ilona*, az OSZK Hungarica-Dokumentációs Osztályának vezetője, majd a határon túli sajtó képviselői mutatkoztak be, számoltak be munkájukról, terveikről, gondjaikról. Az előadó is, a konferencián részt vett *Karajos Kinga*, az OSZK Gyarapítási Osztályának munkatársa is szólott arról, hogy milyen lépések lennének kívánatosak az irányban, hogy legalább az OSZK

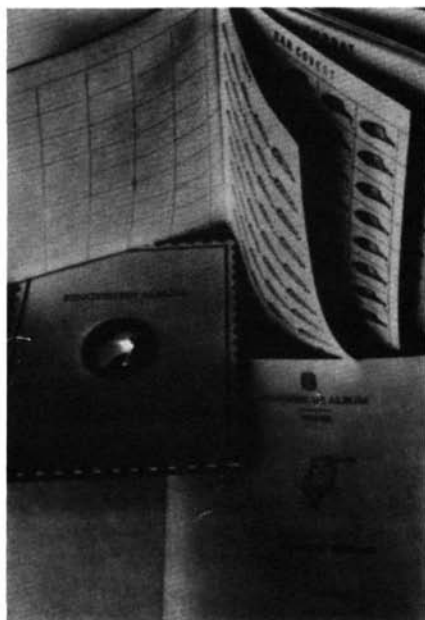
rendszeresen hozzájuthasson a határon túli magyar sajtó termékeihez. A második napon a fő előadó, mint már említettük, *Kiss Gy. Csaba* volt. Ő a regionális kommunikáció kérdéseiről adott elő. Előadása, amely egyúttal párbeszéd is volt a jelenlevőkkel, számos új fogalmat, fölötte bonyolulttá vált viszonyok új kategoriális megnevezését javasolta. Megkülönböztetései pl. provincia és régió, nemzetállami és regionális gondolat stb. közt, nyilvánvalóan tartósan átmennek majd a Közép-Kelet Európai kisebbségekkel, kisebbségi kapcsolatokkal stb. foglalkozó eszmélkedésekbe, kutatásokba és a mindennapok szóhasználatába is. Alapgondolatára, mely szerint francia értelemben vett nemzetállamokról a mi térségünkben nem lehet beszélni, ilyenre törekedni pedig egyenesen veszélyes anakronizmus, a hozzászólók számos megerősítő motívumot hoztak fel. *Csorba Csaba*, a nap második előadója fél órába sűrítetten sajátos magyar történelmet vázolt fel. Egy, a nemzetiségek, a kisebbségek, a régiók és regionális kultúrák szempontjából megírandó új magyar történelem vázlatát nyújtotta. Őt követően a határon túli magyar sajtóról nyújtottak átfogó, részletező képet a téma legjobb ismerői: a kárpátaljai magyar sajtóról *Dupka György*, képviselő és az Intermix Kiadó vezetője, *Gyöngyösi Gábor* újságíró, az *Észak-Magyarország* munkatársa és *Gál Sándor*, a *Keleti Napló* főszerkesztője, „másodállásban” az egyik legjobb szlovákiai magyar költő.

A konferencia harmadik napja már a szabad eszmecserék, baráti beszélgetések, a kirándulás és a poharazgatások napja volt, ám mielőtt még erre sor került volna, a résztvevők megfogalmaztak egy közös dokumentumot, amely – talán – lehetővé teszi az MKM Nemzetiségi Főosztálya számára, hogy a miskolci példa ne maradjon elszigetelt, egyedí esemény.

A Fővárosi Pedagógiai Intézet és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Könyvtárostanárok Szervezete sajtótájékoztatót tartott 1993. június 28-án. A résztvevők információkat kaphattak az iskolai könyvtárak helyéről, szerepéről az oktatásban és az iskolában, a Nyári Akadémia programjáról és célkitűzéseiről, valamint a határonkon túli iskolai könyvtárakkal, könyvtárosokkal való szakmai kapcsolatokról. A fenti témákról, problémákról, a Nyári Akadémia programjáról lapunk e számában *Dán Krisztina* ad részletes beszámolót. A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* júniusi számában közölt *Dán Krisztina* cikk (*Iskolai könyvtáraink a 203/1986-os Fejlesztési Útmutató tükrében, Gondolatok 1993-ban*) a Nyári Akadémia egyik legfontosabb dokumentuma volt, erről a cikk és a beszámoló szerzője „megfeledezett”.

A TEMPUS-program zárószimpóziuma. Az ELTE Bölcsészettudományi Karának Könyvtártudományi-Informatikai Tanszéke és Tanárképző Főiskolai Karának Könyvtári Tanszéke németországi és hollandiai TEMPUS-partnereivel, a hannoveri szakfőiskola könyvtárügyi, informatikai és dokumentációs szakrészlegével és a deventeri szakfőiskola könyvtárügyi, dokumentációs és informatikai szakrészlegével közösen rendezte meg június 17-én hároméves TEMPUS-együttműködésének zárószimpóziumát. A TEMPUS-kapcsolatban résztvevő intézmények tanárai, munkatársai előadások során számoltak be az együttműködés formájáról, jellegéről, a magyar könyvtáros- és informatikusok képzés korszerűsítését szolgáló sokoldalú tartalmi, módszertani, technikai eredményeiről.

Dr. Fülöp Géza tanszékvezető megnyitója után *Horánszky Ferenc* prodékán és *Cseresznyés László* főigazgató tolmácsolta az ELTE rektorának és a Bölcsészettudományi Kar

Hans Waanders (Hollandia)

dékánjának üdvözlő szavait, Dr. Fülöp Géza arra a nemrég elhunyt *Szepesváry Tamás*ra emlékezett, akinek oroszlánrésze volt abban, hogy a hannoveri és deventeri kollégákkal a TEMPUS-együttműködés létrejött. *Németh Attila*, a TEMPUS Magyarországi Irodájának igazgatóhelyettese számolt be a TEMPUS-program magyarországi első három évének eredményeiről a felsőoktatás-fejlesztésben. Ezután *dr. Peter Blumendorf*, a hannoveri szakfőiskola professzora, a Könyvtártudományi-Informatikai Tanszék TEMPUS-projektjének a vezetője tartott előadást „Három év a TEMPUS-szal az ELTE-ért” címmel. A TEMPUS-szal elért eredményeket foglalta össze dr. Fülöp Géza tanszékvezető (ELTE BTK) és *dr. Szabó Sándor* tanszékvezető (ELTE TFK). *Dr. Darányi Sándor* adjunktus (ELTE BTK) a tanszéki infrastruktúrájának a TEMPUS segítségével elvégzett korszerűsítéséről beszélt.

A szimpózium délutáni programját *dr. Vásárhelyi Pál*, a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtárának és Információs Központjának főigazgatója nyitotta meg „A modern technológiával való oktatás hasznosítási lehetőségei magyar egyetemi könyvtárakban” című előadásával. *Dr. Hans-Peter Schramm*, a hannoveri főiskola tanára „A régi könyvállományok kezelése számítógépes technikával” címmel tartott előadást. A deventeri szakfőiskola docenseinek (*Adriaan Bargreve* és *Roel Rietberg*) „Gazdasági információ; információs szakemberek a gazdaság számára” című előadását követően *dr. Pálvölgyi Mihály*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola docense beszélt az információs technika és a könyvtárosképzés kapcsolatáról.

A tanácskozás záróelőadását dr. Fülöp Géza tartotta „Hogyan tovább – TEMPUS nélkül?” címmel. Ezután a meghívottak megtekintették a könyvtáros tanszék számítógépes laboratóriumát.

Program a pedagógusképzés megújításáért címmel jelent meg egy csaknem vaskos könyv a Kölcsey Ferenc Tanítóképző Főiskola Olvasáspedagógiai Körének kiadásában. A kötet korántsem egy a mindenféle többékevésbé hasznos vagy haszontalan, de becsülendő pedagógiai-olvasási-tanítóképzési stb. kiadványok sorában. Szerény külseje ellenére alapvető szakkönyv, amelynek jól kijelölt-meghatározott tárgya van (Olvasótábori projektek a tanítóképzésben – amint az alcím is mondja), szerzői pedig már maguk is garantálják, hogy ezúttal valóban a legfontosabb kérdésekről esik szó a tárgykörön belül, ráadásul úgy, hogy az szinte közvetlenül is felhasználható tapasztalatokat közvetít. *Suppné Tarnay Györgyi* nagyívű tanulmányával indít a kötet (Komplex pedagógiai program a tanítóképzésben), majd az olvasótábori

szakértők bensőséges hitelű és praktikus tanácsokkal teli, ám teoretikus általánosításra is kihívó tanulmányai sorjázanak: *Balogné Galbicsek Margit, Biró Lajos, Szarvas Márta, Kiss Józsefné, Kálmán János, Tengerics Éva, Kovács Zoltán, Halász Pálma és Barthné Gál Márta* cikkei, vallomásai nem afféle szép színesek, hanem a szakterület legfrissebb problémáit felölelő fundamentális tanulmányok, esszék, amelyekkel lehet ugyan (időnként kellene is) vitatkozni, ám megismerni őket mindenkinek szükséges, aki egyáltalán hozzászólni kívánna a felmerült problémákhoz. A kiadvány jó fele dokumentumokat tartalmaz, afféle olvasótábori kútfőgyűjteményt, ennek értéke egyenesen felbecsülhetetlen. A kiadvány mindenkinek „kötelező olvasmány”, aki ilyen vagy olyan módon kapcsolatba kerül(het) olvasótáborokkal.

Raktárkezelői tanfolyamot szervez az Országos Mezőgazdasági Könyvtár a 17/1990. (XII. 20.) MKM rendelet értelmében. A könyvtári raktárkezelők számára a tanfolyam elvégzése lehetőséget ad a „B” típusú besorolásra. Időpontja 1993. október–1994 május, helye az OMGK (Bp. Attila u. 93.) díja (a jelentkezők számától függően) 8–10 ezer forint, feltétele középiskolai végzettség. *Jelentkezni lehet* szeptember 1-jéig a következő címen: Országos Mezőgazdasági Könyvtár, Sárdy Anna. 1253 Bp. 13. Pf.: 15.

A Könyv, Könyvtár, Könyvtáros e havi illusztrációi egytől egyig az OSZK ideit – sokak szerint legjobb – kiállításának tárgyait képezik le. A kiállítás: Könyvtárgyak 1993 Object-Books, a nem szakértőnek cím alapján keveset, vagy épp semmit sem mondanak. A bennfentes azonban szívből örül, hogy e nemzetközi műfaj ezúttal idehaza is terrénnumra ta-

lált, hogy olyan kiállítás született, amelyről az annalesek évtizedek múlva is meg fognak emlékezni. Szükséges itt eloszlatni a félreértéseket. Nem kiemelkedő művészeti könyvek kiállításáról volt szó, hanem egészen másról. Akik tudják, és ma már sokan tudhatják, hogy a papírművészeti kiállítás sem szép (?) papírok kiállítását jelenti, akik hallottak valamit harangozni a net-work-ről, azoknak a könyvtárgyak kifejezés is jelenthet valamit. Hogy mit, azt képeink árulják el elsősorban, de annyit nekünk is el kell mondanunk, hogy itt a könyvekről mint vizuális tárgyakról van szó, nem könyvekről mint könyvekről, hanem mint látványokról, nem mint az esztétikai hatás objektumairól, hanem mint szubjektumairól. Hogy ennek a kiállításnak az OSZK adott helyet, az csak azokat lepheti meg, akik a nemzeti könyvtár fogalmához valami múlt századit, ellenszenvesen ósdit társítottak. Hogy mennyire nem erről van szó, azt talán képeink is érzékeltetik. Az igazán tájékozódni kívánók azonban, akik – megbocsáthatatlan mulasztás – magát a kiállítást nem nézték meg, szükséges, hogy beszerezzék a kiállítás remek színvonalú katalógusát.

Hegedűs 2 László (Magyarország)

„Telekunyhók” a vidék fejlesztéséért

Izgalmas szakirodalmi szemlét adott közre Kovács Emőke főszerkesztésében a KMK. A „Telekunyhók” a vidék fejlesztéséért (*Hogyan építsünk tájékoztató állomást?*) című, illetve alcímű kiadvány nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy bemutasson egy Magyarországon még teljesen ismeretlen, de Európa nyugati felén már rohamosan terjedő intézményt. A megismertetés mellett fontos szempontja volt a kötet összeállítóinak, hogy „idehaza a talajukat, a központi támogatást vesztett könyvtáraknak, művelődési házaknak” nyújtsanak ötleteket a profilváltáshoz.

De mi is a „telekunyhó”, ami hozzájárulhat napjaink átalakuló Magyarországon a könyvtárak új feladatkörének kialakításához? A „telecottage” kifejezés szerencsés magyarítása jól utal az intézmény lényegére: a modern információközvetítő eszközökkel (számítógép, videotex, teletex) felszerelt, vidéken, elsősorban elmaradt régióban létesített információközpont. Elsődleges célja, hogy hozzájárulhasson az információs hátrányok felszámolásához, az elzárt helyeken élők is bekapcsolódhassanak a világ kulturális vérkeringésébe. Az intézmény megismerteti az ott élőket ezekkel az eszközökkel, segít legkülönbözőbb problémáik megoldásában és tevékeny formálója lehet a helyi demokráciának az információs esélyegyenlőség megteremtésével. A „telekunyhó” kifejezés tehát egyszerre utal a korszerű információs eszközökre és arra, hogy mindezek emberléptékű környezetben működnek.

Az első telekunyhók a 80-as évek közepén létesültek és gyorsan terjed-

tek. Svédországból indult útjára a mozgalom, ma már szerte Európában megtalálható, sőt, nemzetközi szervezete is megalakult. Az eltelt néhány év alatt különböző formákban, de lényegében azonos célokkal működnek a telekunyhók, a legtöbb Finnországban. Nem véletlenül. A nagy kiterjedésű, ám viszonylag gyér népességű ország északi területein ez az intézmény biztosíthatja a helyi lakosság számára a belépést a nagyvilágba, az információk megszerzését a legkülönbözőbb célokra. A telekunyhók nyilvánosak, mindenki számára nyitottak, használatuk térítéshez kötött, de nem a nyereség a cél, hanem a szolgáltatás, ezért általában önköltségi árakat számítanak fel. Szolgáltatásaival számos, már régóta működő intézmény tevékenységével hozható kapcsolatba, így a könyvtárral, az iskolával vagy éppen a postahivatallal. A finn tapasztalatok alapján úgy tűnik, hogy legcélszerűbb a könyvtárakkal közösen működtetni a telekunyhókat, hiszen – az ottani helyzetből kiindulva – „vétek lenne külön új számítógépes hálózatot kialakítani, amikor a könyvtárak zömét már bekapcsolták az adatátviteli hálózatokba.”

A kötet legizgalmasabb része a magyarországi bevezetés lehetőségeit latolgató fejezet, Kovács Emőke írása. A szerző maga is hangsúlyozza: „Tudjuk, hogy a mozgalom eredeti célkitűzését túlon túl is tágan értelmezzük, de úgy gondoljuk, hogy hazánkban nagyon sok területen van lemaradásunk, ezért nem tudunk ellenállni a kísértésnek, hogy ezekkel ne hozzuk összefüggésbe a telekunyhókat, mint egy lehetséges megoldásnak a gondolatát.” Első ránézésre kétségtelenül

kissé parttalannak tűnik a telekunyhó lehetséges hazai alkalmazhatósága, hiszen a közhasznú információ immár működő szolgáltatásról a vállalkozók (ipari, kereskedelmi, agrár) információellátásán át a távoktatásig, a szabad művelődésig ível a javaslat, de szerepe lehet a telekunyhónak a munkanélküliség leküzdésében, a falusi turizmus fellendítésében, az 1996-os világiállítás előkészítésében vagy a hátrányos helyzetűek segítésében. Némi találékonyssággal nyilván még bővíteni is lehetne a listát. Azt hiszem, a telekunyhóban nem csodaszert kell látni – a kötet munkatársai sem annak mutatják be –, hanem olyan intézménynek, amely elsősorban a helyi igényekre ügyelve, azokat kielégítve teheti értékesebbé egy adott közösség életét. A szakirodalmi szemle sem kész receptek gyűjtemé-

nye, hanem közös töprengésre lehetőséget adó tanulmány.

A telekunyhó magyarországi gyors elterjedésében mégis szkeptikus vagyok. Hiszen – mint Kovács Emőke is írja – „... egy telekunyhó berendezése még meglévő épület esetében sem oldható meg kevés pénzből”. De az elmúlt néhány évben oly sokszor voltam kishitű – mint utólag kiderült: indokolatlanul –, hogy remélem most is ez történik, és az alapítványok nemcsak szép számmal léteznek, de a vállalkozó kedvű könyvtáraknak, településeknek elérhetőek is lesznek.

„Telekunyhók” a vidék fejlesztéséért. Hogyan építsünk tájékoztató állomást? Szakirodalmi szemle. Fel szerk. Kovács Emőke, szerk. Kovács Katalin. Közreadja az OSZK KMK. Bp. 1992, OSZK KMK, 85 p.)

Pogány György

Egy műfaj újjáéledése (?)

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei könyvtári minerva

Nemigen mondható, hogy a könyvtári minerva – mint tájékoztatási műfaj – túlságosan népszerű lenne hazánkban. Ezzel a címmel országos összeállítás utoljára 1965-ben jelent meg. S több mint húsz évnek kellett eltelnie, amíg hasonló szerepkörű kiadvány, a Magyarországi könyvtárak címjegyzéke (1986) ismét napvilágot látott. Csak valamelyest javított a helyzeten, hogy időközben egy-két rokonjellegű segédlet is készült: a helyismereti kutatóknak szánt *Berza László-féle* füzet (1981), a Szakirodalmi kalauz (1969) és a tudományos és szakkönyvtárakat ismertető Gyűjtőkori tájékoztató, amelyet szintén 1986-ban adtak ki. Dehát azóta megint elment hét esztendő...

A helyi – megyei, városi – könyv-

tári minervákat tekintve még kedvezőtlenebb a kép. A közművelődési könyvtárak 1973–1989 közötti kiadványait nyilvántartó debreceni jegyzékben és a *Könyvtáros* c. folyóiratnak az új könyvtári kiadványokról tájékoztató rovatában az utóbbi két évtizedből mindössze két megyei összeállításra bukkanhatunk. Mindkettő 1988-ban jelent meg: az egyik a Győr-Sopron, a másik a Szolnok megyei gyűjteményekről – ez is, az is az ott-honi megyei könyvtár gondozásában.

S most, nemrég – 1991-es impreszummal, de valójában 1992-ben – a használók kezébe került egy harmadik kötet is: a *Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei könyvtári minerva*. Ezt is a megyei-városi könyvtár adta ki, és egyik munkatársa, *Zselinszky*

Lászlóné szerkesztette, állította össze.

Ezen újabb próbálkozás láttán felvetődik a kérdés: *mire is jó egy ilyen helyi könyvtári minerva?* Van-e létjogosultsága az egyébként hiányzó országos minerva mellett? Szerintem a válasz: igen, s ezt a nyíregyházi példa is ékesen bizonyítja. Ennek ismeretében legalább három fontos indokot lehet felhozni e műfaj mellett.

1. Pontos képet ad egy adott hely, jelen esetben *egy megye könyvtárainak mindenkori helyzetéről*. A nyíregyháziak különösen jó érzékkel választották ki az időpontot. A politikai-társadalmi átalakulással, az önkormányzati törvény megszületésével ugyanis 1989–90-ben a magyar könyvtárak történetében lezárult egy korszak. A kiadvány a korszakvégi állapotot tükrözi; más megközelítésben: e korszak dokumentuma, vagyis azt mutatja be, hogy egy megyében hová fejlődött az elmúlt évtizedekben a könyvtárügy. A szabolcszatzmár-beregi minerva 592 könyvtár (közelebről 279 nyilvános, 309 korlátozottan nyilvános és 4 zárt gyűjtemény) adatait ismerteti, s összegzésül egy négyoldalas táblázatot is hoz. Voltaképpen ennél több, szám szerint 665 tétel sorakozik a kötetben; az eltérés a fiókkönyvtárak és az egyéb utalók miatt van. Az összeállítás alulról építkezik: a könyvtárak adatközléseit vették alapul, ám – szerencsére – az egykori hálózati központok és alközpontok segítségével ellenőrizték a beküldött információkat.

A közölt adatok sokfélék: a könyvtár neve, címe, alapítási éve; a gyűjtőkör (csak a szakkönyvtárak, a felsőoktatási intézmények és a szakiskolák esetében); az állomány, a katalógusok, a részlegek, a szolgáltatások, az igénybevétel lehetősége; a dolgozók száma és a könyvtár vezetője; a technikai berendezés; az irodalom. Vagyis – bár ez sem a bevezetőből, sem a részletes használati útmutatóból nem derül ki – az összeállító figyelembe

vette a vonatkozó szabvány (MSz 3149–77 Könyvtárak és szakirodalmi tájékoztatási intézmények adatait tartalmazó adattárak) előírásait; csupán néhány dolgot mellőzött: a könyvtár nevének fordítása, az országos központi katalógusokban alkalmazott kódjel, a felügyeleti hatóság, a kutatások és a nemzetközi együttműködés, a rövid intézménytörténet.

A szerkezet hagyományos, vagyis követi az országos adattárak belső rendjét: anyagát könyvtártípusonként, a hálózati rendszerhez igazodva csoportosították. A mai követelményekre gondolva kétségkívül jobb lett volna az elsődleges földrajzi tagolás, ám maga a struktúra is kordokumentum: az évtizedeken át preferált, erőltetett hálózati elvet tükrözi. A választott szerkezetből fakadó feszültségeket nagymértékben enyhíti, hogy háromféle mutató is készült: földrajzi, intézményi és gyűjtőköri.

2. A minerva *részben pótolja a helyi könyvtári bibliográfiát*. A nyíregyházi kötet számbaveszi, felsorolja a könyvtárak fontosabb kiadványait és a róluk megjelent közleményeket; igaz, az utóbbiakat csak 1952-től (a nagyobb és régebbi intézmények irodalmát korábbról is regisztrálja). A bevezető szerint 158 könyvtárról írtak a különböző lapokban, ami azt jelenti, hogy a szabolcszatzmár-beregi könyvtárak jelenléte a hazai sajtó – ezen belül a szakajtó – hasábjain viszonylag elfogadható.

3. Egy-egy ilyen helyi adattár fontos *segédlete* – még inkább *ösztönzője* – lehet a *könyvtártörténeti kutatásoknak*. Már a bibliográfiai hivatkozások is sok ötletet sugallhatnak. Fentebb szó esett arról is, hogy a szabolcszatzmár-beregi minerva szerkesztője mindenütt igyekszik a könyvtárak alapítási évét közölni; ha ezt nem sikerült pontosan megállapítani, a leltárkönyv első bejegyzésének dátumát tüntették fel. A hajdani járási könyvtáraknál azt is leírták, mikor (mettől-meddig) töltötték be ezt a funkciót,

mikor váltak városi intézménnyé stb. A történeti vizsgálódások számára hasznos lett volna egy kronológiai mutató, legalább a könyvtárak alapításának esztendeiről; ez önmagában nagyon sokat elmondana a hazai könyvtárügyi elképzelések, törekvések helyi megvalósításának menetéről, történetéről.

Bizonyára sok más észrevétel fűzhető még a *Zselinszky Lászlóné* által szerkesztett összeállításhoz, hiszen ki-

ben-kiben eltérő gondolatokat inspirálhat. De talán ennyi is elegendőnek látszik annak igazolására, hogy a *Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei könyvtári minerva* megszületése örvendetes tény: a recenzió elején említett másik két helyi kiadvánnyal együtt jelzi, hogy talán megindul, megindulhat ezen adattár-típus újjáéledése is. (*Móricz Zsigmond Megyei-Városi Könyvtár, Nyíregyháza, 1991 [1992!]* 253 oldal).

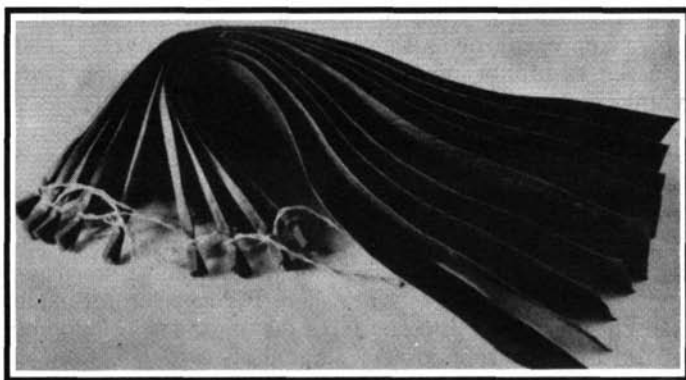
Bényei Miklós

Olvasás és társadalom

A közelmúltban jelent meg az OSZK KMK kiadásában *Gereben Ferenc és Nagy Attila Olvasás és társadalom: Olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia* című szöveggyűjteménye. Nagy várakozás előzte meg a könyvet, ugyanis komoly gondot jelentett az olvasásismeret tanítása, anyagának elsajátíttatása a hallgatókkal, a feldolgozást segítő szakirodalom összegyűjtése és beszerzése.

Az előszóban Nagy Attila tapasztalataira hivatkozik, melyek szerint „az olvasó ember társadalmi arculatáról, az olvasást és a könyvtárhasználatot befolyásoló társadalmi tényezőkről, a mű és az olvasó találkozásáról, a jellegzetes befogadói reakciókról, a szépirodalmi alkotások hatásmechanizmusáról, a mese kiemelkedően fontos szerepéről a gyermek személyiségének fejlődésében, vagy az ún. interakciókban résztvevő, az egymással kapcsolatba kerülő emberekről, illetve a közvetítés mozzanatairól alig esik szó a képzés, a felkészítés folyamán”. Sajnálatos, hogy ez így van, hiszen a különböző képzési formákban tantervi helye van az olvasásismeretnek. Ez a szöveggyűjtemény sem előzmények nélküli: 1979-ben már megjelent egy tankönyv a Bölcsészet-

tudományi Karok és Tanárképző Főiskolák hallgatói számára ugyenezen szerzők munkájaként (harmadik társ-szerzőségben *Katsányi Sándorral*), *Olvasásismeret* címen. Az asszisztens-képzés során 3 féléven keresztül 3×30 órában tanítjuk e tárgyat. Tudomásom szerint ez utóbbi ösztönözte az OSZK KMK-t a jelen szöveggyűjtemény kiadására. Nagy Attila a szerkesztők szándékáról írja az előszóban: „*jegyzetünket a társadalom és az egyén megértésének, megismerésének eszközeként adjuk a leendő könyvtárosok kezébe*”. Érzésem szerint nem egészen egyértelmű, milyen oktatási formában résztvevőknek szánják a kiadványt. A címlapon „*szöveggyűjtemény*” a könyv műfaji megjelölése, s tartalma valóban annak felel meg! Különböző nehézségű, mélységű, megjelenési idejű, felfogású szövegeket kínál olvasásra világos, áttekinthető szerkezetben, bő irodalomjegyzékkel. Külön beszédek címként a frappáns lényegkiemelések, melyek fantáziámozgatók, érzelemkeltők. Egy szöveggyűjteményt nem kell tankönyvként megtanulni, feltételezi a tanárok előadásait, segítségét az anyag feldolgozásában, mégis gyakran úgy érzem, túl magasra

Lévai Jenő (Magyarország)

emelte a mércét a tanulók számára, szinte partnernek tekintve őket a szaktudományban, holott egyes fejezetei (pl. a befogadáslélektan, a személyiségdimenziók változtathatósága stb.) igen nagy erőfeszítés árán érhetőek csak meg szociológiai, pszichológiai, pedagógiai előképzettség nélkül. Az egyetemi, főiskolai hallgatók tanulnak általános pszichológiát, pedagógiát, megismerkedhetnek már korábban a szociológia alapfogalmaival, míg az asszisztensképzésben alapok nélkül néha nagyon keserves az építkezés ilyen magasságokban.

A szöveggyűjtemény szerkezetében megtartották az önként kínálkozó olvasásszociológia – olvasáslélektan – olvasáspedagógia klasszikus hármasságát. E három aspektus azonban a valóságban csak didaktikai célokból választható szét, ezért szerepel több helyen például a befogadás vagy az ízlés, a biblioterápia. Ez a logikai vonalvezetést néha töredezetté teszi, de semmiképpen sem a szerkesztők hibája, hiszen e jelenségeket lehetetlen lineárisan leírni, inkább koncentrikusan vagy egymásba ájtátszó, egymást részben átfedő körökben képzelhetők el.

Nagy Attila és Gereben Ferenc az olvasáskutatás két kiváló személyisége. Az elmúlt évtizedekben csaknem

minden olvasásvizsgálathoz volt köztük. Ők válogatták, szerkesztették és jelentős részben írták is a szöveggyűjteményt. Felhasználták a korábbi *Olvasásismeret* tankönyv ma is korszerű fejezeteit, és bőven válogattak az elmúlt huszonöt év gazdag hazai és külföldi publikációiból. Megtehették, hiszen ezekre az évekre esett a hazai olvasáskutatás felvirágzása, ekkor nőtt meg a kérdések iránt a társadalmi érdeklődés, és még anyagi lehetőségek is voltak nagyszabású empirikus vizsgálatokhoz. Különösen friss és pergő az olvasásszociológiai rész (Gereben Ferenc szerkesztésében), valamint az újabb műbefogadási vizsgálatok (Kamarás István, Lőrincz Judit, Fogarassy Miklós) tapasztalatai. Nagy Attila érdeme, hogy a szöveggyűjtemény mindhárom fejezete megkülönböztetett figyelmet fordít a gyermekekre és fiatalokra. Neki köszönhető az olvasáslélektan fejezet legkiemelkedőbb felfedezése, Bruno Bettelheim könyve: *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. E nagy fejezet további megbízható, ma is érvényes megfigyeléseit, vizsgálatait a 70/80-as évekből Halász László, Mérei Ferenc, V. Binet Ágnes írásai közvetítik. Az olvasási készségről szóló fejezetben szívesen tájékoztattam volna a dyslexia és a gyorsolvasás

problamatikájáról, továbbá az illusztráció, a kép, a képregény olvasáslektanáról, hiszen ez utóbbi mindennapos gondunk és gazdag szakirodalma is van! *Bartos Éva* két szemelvénye a biblioterápia szerepéről a könyvtári munkában jó példa arra, hogyan lehet egyszerre egy kérdés-körben elméletet és gyakorlatot, s közben katartikus élményt is nyújtani.

Az olvasáspedagógiai rész először a különböző olvasástanítási módszerekkel ismertet meg, majd az olvasási kultúra főbb közvetítői (a család-iskola-könyvtár) tevékenységi területei köré csoportosítja a szerkesztő Nagy Attila az utóbbi évtizedek újszerű és izgalmas módszereit. Ezek bemutatásához segítségül hívja *Bettelheimet*, *Katsányi Sándort*, *Winkler Mártát*, *Zsolnai Józsefet*. Az írások többnyire az olvasókkal kapcsolatos egyéni módszereket gyűjtik össze. Ezek hangsúlyozására azért van szükség, mert az utóbbi években egyre inkább bebizonyosodott, hogy ezek az eredményesebbek. Talán mégis színesebb lenne a paletta, ha szó esett volna a csoportos foglalkozásokról, könyvtári órákról is, hiszen e területeknek kiváló művelői vannak, például *Könyves-Tóth Lilla*, *Sáráné Lukácsy Sára*, *Pálné Leinberger Ágota* és más gyakorló gyermekkönyvtárosok. Nagy örömmel olvastam viszont az olvasótáborokról, amelyek már nemcsak kísérletek, hanem a tapasztalatok gazdag tárházát kínálják. Hasznosak, érdekesek és további kísérletezésekre ösztönöznek az *Elvesztett és megragadott lehetőségek*, Nagy Attila esettanulmányai. *Katsányi Sándor* azokat az ideákat vette számba, melyek az elmúlt évtizedekben a közművelődési könyvtárosokat mozgatták. Összegzése könyvtárhasználók és könyvtárosok számára egyaránt elfogadható, követhető mintát kínál, a „segítőkéz embertárs” szerepét.

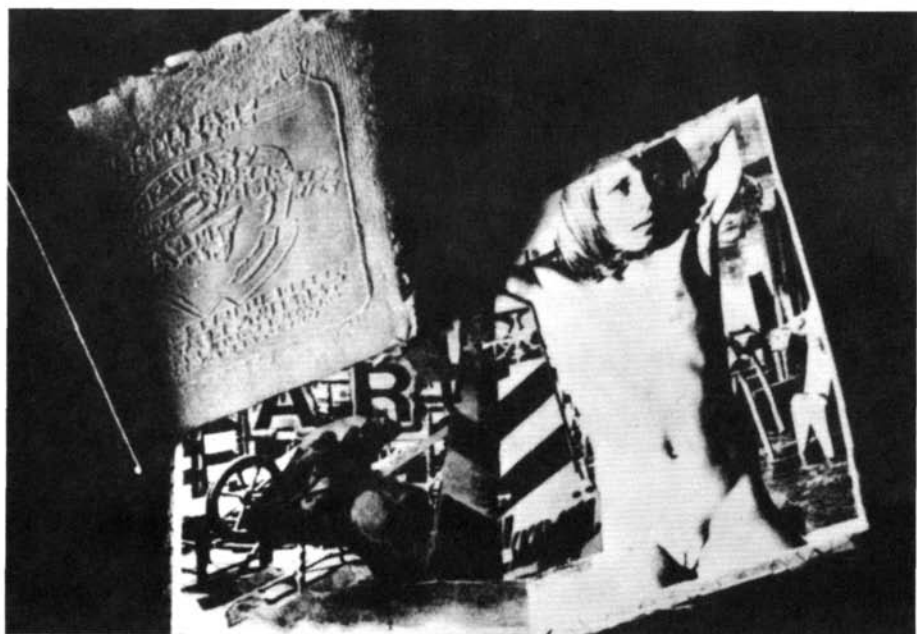
Az egyes fejezetek, helyenként szemelvények végén jegyzeteket, hivat-

kozott irodalmat találunk. Ha a közölt szemelvények, a hivatkozott jegyzetek és a felhasznált irodalmak bibliográfiai adatait összedolgozták volna, akkor kiváló tükre lehetne az olvasásismeret problémakörének: látnátna a kutatók és publikálók körét, az egyes témák és problémák gyakoriságát, s a megjelenés idejéből azt, mikor melyik szakterület állt előtérben. Persze jelen formájában is változhat a gazdag irodalomból, aki referátumot, évfolyam vagy záródolgozatot készül írni egy-egy témából. (Feltevéve, ha hozzájut a hivatkozott könyvekhez és cikkekhez, mert e téren szomorú tapasztalataink vannak még a megyei könyvtárak szintjén is.)

A szöveggyűjtemény technikai előállításáról is hadd szóljak néhány szót. Jölesett a megszokottnál nagyobb betűfokozat a sok olvasástól, kötelező irodalomtól elfáradt szemnek. A korrektúra azonban sokkal több gondosságot igényelt volna: nemcsak a sajtóhibákra, betűtévésztésekre, rossz gépi választásokra gondolok, hanem a felcserélődött számozású oldalakra pl. a 158–161. között, vagy a félbehagyott bekezdésre a 158. oldal 3. sora után. A borítófedél az első szétnyitáskor levált a könyvtestről. A szöveggyűjtemény ára 400 Ft! Bizonyára nem lehetett olcsóbban előállítani, mégis nagyon sok. Drága a könyvtáraknak, ahol a tanulókra való tekintettel több példányban kellene beszerezni, nem is szólva a hallgatókról, a leendő és gyakorló könyvtárosokról, akik szintén szívesen megvennék! Mégis ajánlom figyelmükbe, figyelmünkbe ezt a hasznos, színvonalas oktatási, önképzési és továbbképzési segédeszközt, szakmai olvasmányt. Az OSZK-KMK Oktatási Osztályán kapható.

(*Nagy Attila-Gereben Ferenc: Olvasás és társadalom: olvasásszociológia, olvasáslektan, olvasáspedagógia. Szöveggyűjtemény. Bp.: OSZK-KMK. 1992. 288 p.: ill.: 25 cm.*)

Balogh Ferencné

Pawel Petasz (Lengyelország)

Ingri Egeberg (Norvégia)

